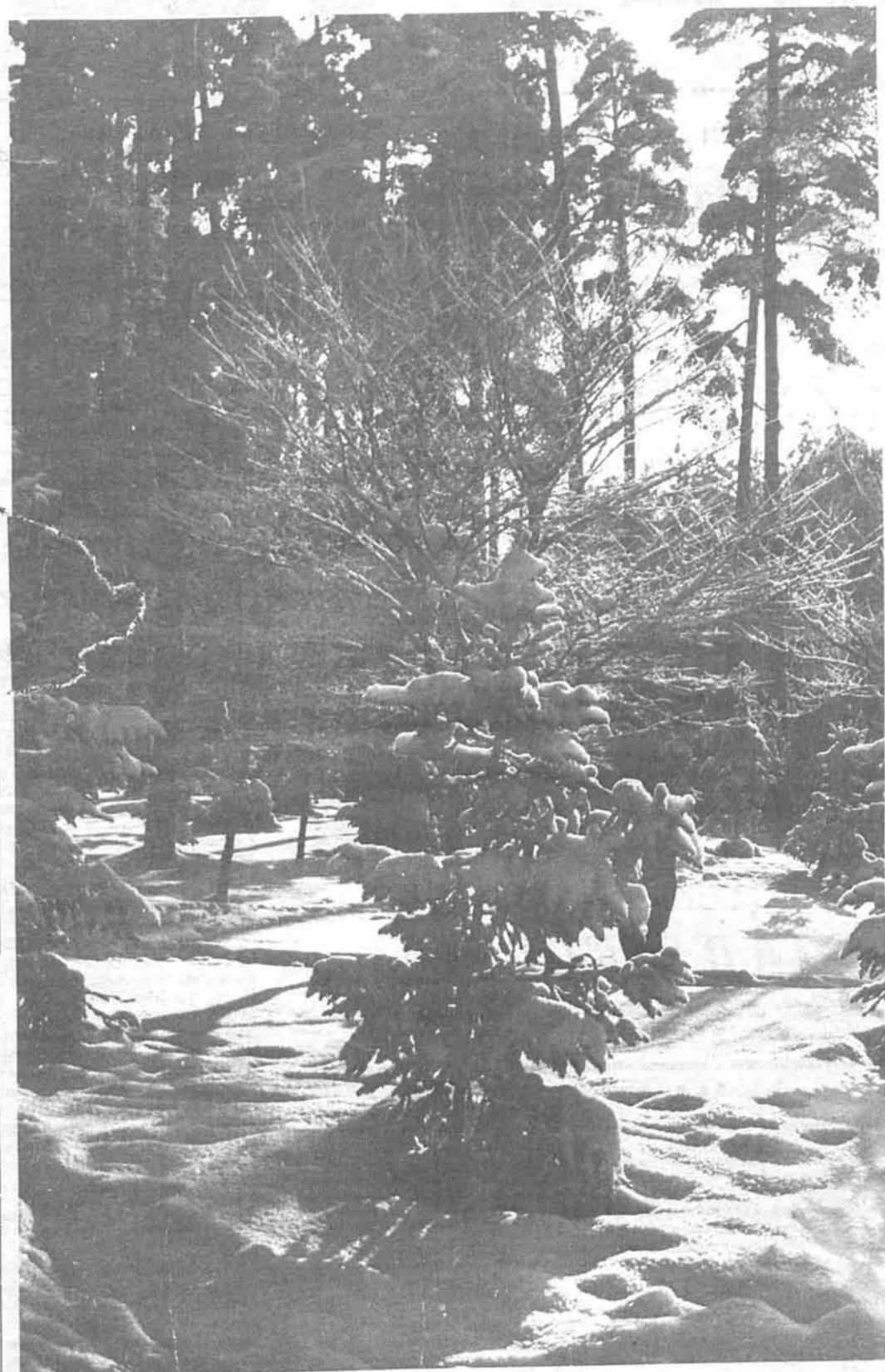

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 6 студзеня 1989 г. № 1 (3463) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

І лягла цішыня...

Фотаэпос Э. ЭЛЬКСІНА.

ДЗЯРЖАЎНЫЯ прэміі БССР, якія прысуджаюцца раз у два гады, — не проста ўзнагарода за выдатныя поспехі. Цяжка знайсці другі такі ж магутны сродак прыцягнення самай пільнай увагі людзей да таленавітых твораў, якія становяцца з'явамі грамадскага жыцця. Дэмакратыза-

леннем дакументацыі — за імі застаецца абавязак знаёміць самую шырокія масы з работамі, вылучанымі на прэміі.

Неабходна ўзняць таксама ролю нізавых арганізацый у вылучэнні і адстойванні сваіх кандыдатаў, кіруючыся пры гэтым, зразумела, перш за ўсё мастацкай каштоўнасцю твораў,

Максім ТАНК,

старшыня Камітэта па Дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры

З ЛЮБОЎЮ ДА ЧАЛАВЕКА

цыя адбілася і ў рабоце Камітэта па дзяржпрэміях. У разрад узнагароджаных трапляюць толькі творы сапраўды высокага грамадзянскага гучання і выдатных мастацкіх вартасцей, незалежна ад узросту, пасады і званняў іх аўтараў.

У састаў творчых секцый нашага камітэта, які складаецца з 58 чалавек, увайшлі маладыя спецыялісты ўсіх сфер духоўнага жыцця. І сёння яны заняты не фармальным звядзеннем спісаў, пададзеных ад творчых саюзаў і арганізацый. У сутыкненні розных, часам процілеглых думак высвечваецца сапраўдная значнасць прадстаўленых твораў. Лёс кожнага з іх вырашаецца пасля працяглага абмеркавання на канферэнцыях чытачоў, гледачоў, слухачоў, праглядаў і праслухоўванняў членамі секцый, з улікам іх рэкамендацый аб далейшым удзеле ў конкурсе. Заключны этап вылучэння — пленарнае пасяджэнне ўсяго камітэта, на якім заслухоўваюцца рэкамендацыі кожнай секцыі і фарміруецца спіс для тайнага галасавання.

Непэўна, прыйшоў час сказаць аб некаторых недахопах самога Палажэння аб дзяржпрэміях. Чаму б у ім не прадгледзець магчымасць пры прысуджэнні прэміі пасмяротна ўлічваць не толькі работы за апошнія чатыры гады (як гэта робіцца цяпер), але і створанае ў перыяд росквіту мастацкага таленту? Не вінаваты ж Міхась Стральцоў, напрыклад, што не прадстаўлен своечасова да прэміі за сваю прозу і літаратуразнаўчыя работы. Творчыя ж арганізацыі не павінны абмяжоўвацца прадстаў-

глыбінёй вырашэння ідэйна-маральных задач.

Калі гаварыць аб Дзяржаўных прэміях БССР 1988 года, то прэтэндэнтаў на іх было 17. К апошняму этапу прыйшло 14, а вытрымалі конкурс 7 — роўна палавіна. Думаецца, што і гэта сведчыць аб прынцыповасці і актыўнай зацікаўленасці членаў камітэта прысудзіць прэміі самым дастойным.

Тры раманы шырока прызнаванага нашым чытачом Вячаслава Адамчыка, кожны з якіх з'яўляецца завершаным па-мастацку і кампазіцыйна, складаюцца ў своеасаблівую трылогію. Глыбінная канцэпцыя аб'ядноўвае лёсы тых беларусаў, на чыю долю выпала агульна-народная бяда — распалавінванне Беларусі ў выніку Рыжскага мірнага дагавора. «Чужой бацькаўшчынай» каля дваццаці гадоў была родная зямля беларусам, якія апынуліся па той бок граніцы. В. Адамчык насыціў свае раманы глыбокім сацыяльна-псіхалагічным зместам, стварыў шырокую панараму жыцця і барацьбы беларускага народа за ўз'яднанне.

Міхась Стральцоў, увайшоўшы ў літаратуру, адразу быццам «стрыножыў» свой талент. Ён заявіў аб сабе больш як празаік і даследчык-літаратуразнавец. Але не забываў і пра паэтычную ліру. Зборнік «Мой свеце ясны» — гэта вяршыня спасціжэння душы лірычнага героя ў пераломны час. Менавіта такая літаратура не «ўлоб», а ідучы ад свядомасці, сумлення, рыхтавала перабудову ўнутранага свету чалавека.

(Працяг на стар. 2).

УНУМАРЫ:

ПЕРАБУДОВА
І МІЖНАЦЫЯНАЛЬНЫЯ
АДНОСІНЫ

Роздум журналіста
В. ДРАНЧУКА

3, 13

Анкета «ЛіМа»

З чым ідзём
у людзі

5—6—7

АПАВЯДАННЕ
А. ВАСІЛЕВІЧ
ВЕРШЫ
Д. БІЧЭЛЬ-
ЗАГНЕТАВАЙ

8—9, 12

ЖЫВЫ ЦУД

Успаміны З. Азгура
пра Б. Пастэрнака

14—15

Пад сцягам Леніна, у брацкім саюзе

Пярэдадзень Новага года сулаў для беларускага народа з вялікім сьвяткам — 70-годдзем утварэння БССР і Кампартыі Беларусі.

Сем дзесяцігоддзяў ідзе дарогай Кастрычніка народ Саветай Беларусі. Ідзе пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі, плячы у плячы з іншымі савецкімі народамі-братамі.

Ніколі не згасне святло Кастрычніцкай рэвалюцыі. Сёння ў яе новае аблічча, на яе сцягах — лозунгі перабудовы, душою ўспрынятыя рабочым класам, сялянствам, інтэлігенцыяй рэспублікі. На шляху перабудовы — німала перашкод, крокі да лепшага нялёгка даюцца, але яны — ёсць, і шлях перабудовы — незваротны.

Пра гэта ішла гаворка на ўрачыстым пасяджэнні Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі і Вярхоўнага Савета Беларускай ССР з удзелам прадстаўнікоў партыйных, савецкіх і грамадскіх арганізацый рэспублікі, Савецкай Арміі, прысвечаным 70-годдзю Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі.

Пасяджэнне адбылося 30 снежня ў горадзе-героі Мінску. Яго адкрыў Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Г. С. Таразевіч. З дакладам «Дарогай Кастрычніка, курсам рэвалюцыйнага абнаўлення ў адзінай сям'і народаў СССР» выступіў першы сакратар Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі Я. Я. Сяноў.

З прывітальнымі словамі на пасяджэнні выступіў і дэпутат Вярхоўнага Савета Беларускай ССР першага і другога скліканняў В. Ф. Мацішона, Герой Сацыялістычнай Працы, старшыня Рэспубліканскага савета ветэ-

ранаў А. Я. Андрэеў, член Палітбюро, сакратар Цэнтральнага Камітэта Польскай Аб'яднанай Рабочай партыі Ю. Чырэк, які зачытаў таксама прывітанне Першага сакратара ЦК ПАРП, Старшыні Дзяржаўнага Савета ПНР В. Ярузельскага, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета Украінскай ССР В. С. Шаўчэнка, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета Літоўскай ССР В. С. Астраўскас, двойчы Герой Сацыялістычнай Працы, старшыня налгаса «Савецкая Беларусь» Камянецкага раёна У. Л. Бядуля, кіраўнік дэлегацыі горада-героя Масквы, сакратар Маскоўскага гарадскога камітэта КПСС Ю. С. Карабасаў, член ЦК Кампартыі Беларусі, член Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, лаўрэат Ленінскай прэміі, прэзідэнт Акадэміі навук рэспублікі У. П. Платонаў, кіраўнік дэлегацыі горада-героя Ленінграда, першы сакратар гарадскога камітэта КПСС А. М. Герасімаў, камандуючы БВА генерал-палкоўнік У. М. Шуралёў, кіраўнік дэлегацыі Смаленскай вобласці, першы сакратар абласнога камітэта КПСС А. А. Уласенка, студэнтка Віцебскага медыцынскага інстытута, ланіскі стыпендыят, дэлегат XX з'езда ВЛКСМ, член бюро Віцебскага абкома камсамола Н. Кагалёнак.

З заключным словам на пасяджэнні выступіў Старшыня Савета Міністраў БССР М. В. Кавалёў.

Затым адбыўся вялікі святочны канцэрт.

Урачыстасці, прысвечаныя 70-годдзю БССР і Кампартыі Беларусі, прайшлі ў рэспубліцы паўсюдна.

Пленум ЦК КПБ

30 снежня 1988 года ў Мінску адбыўся XII пленум Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі

На пленуме разгледжана пытанне аб рэкамендацыі кандыдатаў для вылучэння кандыдатаў у народныя дэпутаты СССР ад Камуністычнай партыі Савецкага Саюза. Ад Кампартыі Беларусі кандыдатамі ў народныя дэпутаты аднагалосна вылучаны Генеральны сакратар ЦК КПСС, старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР М. С. Гарбачоў, член Палітбюро ЦК КПСС, Старшыня Савета Міністраў СССР М. І. Рыжкоў, член Палітбюро ЦК КПСС, сакратар ЦК КПСС М. М. Слюнькоў, мантажніца Мінскага вытворчага аб'яднання вылічальнай тэхнікі І. Я. Ерахавец, намеснік дырэктара сярэдняй школы № 3 г. Слоніма Г. І. Масноў.

Пленум зацвердзіў персанальны састаў камісіі ЦК Кампартыі Беларусі: па пытаннях арганізацыйна-партыйнай і кадровай работы, старшыня камісіі — першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі Я. Я. Сяноў, намеснік старшыні — другі сакратар ЦК Кампартыі Беларусі М. С. Ігруноў; ідэалагічную, старшыня камісіі — сакратар ЦК Кампартыі Беларусі В. А. Плячынкіна; намеснік старшыні — член ЦК КПБ, намеснік старшыні Савета Міністраў БССР, старшыня Дзяржаўпрама БССР Ю. М. Хусаінаў.

Пленум вызваліў т. Колакалава Ю. Б. ад абавязкаў сакратара і члена Бюро ЦК Кампартыі Беларусі ў сувязі з выхадам на пенсію па стану здароўя. Ю. Б. Колакалава выказана падзяка за шматгадовую і плённую работу ў рэспубліканскай партыйнай арганізацыі.

У рабоце пленума прыняў удзел загадчык сектара Ададзела партыйнага будаўніцтва і кадровай работы ЦК КПСС Я. М. Трафімаў.

З любоўю да чалавека

(Пачатак на стар. 1).

Кніга «Нью-Йоркская сірэна» — вынік паездкі Анатоля Вярцінскага ў ЗША ў якасці ўдзельніка сесіі Генеральнай Асамблеі ААН. Паэт па складу душы, публіцыст у выяўленні яе патэмных рухаў, А. Вярцінскі адкрывае чытачу сённяшняю Амерыку з нечаканымі бакоў. І пры абмеркаванні на творчай секцыі нашага камітэта гэта кніга атрымала прыярытэт перад газетнай і тэлепубліцыстыкай, якія за зладзённасцю і вастрынёй прайграюць часам у вобразнасці.

Музычнае мастацтва дастойна прадстаўляе сучасны сімфанізм Андрэя Мдзівані. Народны мелас глыбока пранізвае яго творы. Найвышэйшае натхненне кампазітара накіроўвае слухачоў на шлях духоўнага ўзвышэння, у яркіх вобразах расказвае аб мінулым беларускага народа.

Агульнапрызнана твора чалавечай удача купалаўскага тэатра — спектакль «Мудрамер». Аўтар і тэатр выбралі аб'ектам высьмейвання адну з самых негатыўных з'яў — камандна-біюракратычную сістэму. Спектакль можна расцэньваць не толькі як мастацкую ўдачу калектыву, але і як з'яву ў грамадскім жыцці.

Аляксандра Ануфрыеўна Паслядовіч, мастак шматгранны, бясспрэчна таленавіты ў выяўленні нацыянальнага беларускага каларыту, на жаль, не дачкалася ўзнагароды. У яе работах філіграннай тэхніцы адчуваецца захопленасць паэзіяй прыроды Палесся, глыбокая любоў да чалавека, павага да яго пачуццяў і перажыванняў. Падкрэслена самабытнасць твораў прыводзіць да думкі аб бесмяротнасці таленту беларускага народа.

Крыло дэльтаплана бачаць авіяпасажыры, падлятаючы да Брэсцкага аэрапорта. Цікавае, вобразнае прасторавае і канструктыўнае вырашэнне знайшлі стваральнікі аэравекзала, адзначаныя прэміяй. Добра прадуманыя інтэр'еры, фасады, будова аэравекзала — служба адной мэце — зручнасці пасажыраў, якія прыбываюць у Брэст, вароты нашай краіны.

Хочацца падкрэсліць, што Дзяржаўная прэмія — не ўзнагарода за выслугу гадоў, не дадатак да пасады сакратара праўлення творчага саюза або рэдактара выдання. Прысуджаюцца яны за канкрэтныя творы, якія нясуць нашу нацыянальную своеасаблівасць у скарбонку ўсёй краіны.

БЕЛТА.

Лаўрэаты Дзяржаўных прэмій БССР 1988 года

Вячаслаў АДАМЧЫК.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Міхась СТРАЛЬЦОУ (пасмяротна).

Названа імя Васіля Быкава

У адпаведнасці з новымі Законамі аб змяненнях і дапаўненнях Канстытуцыі СССР і аб выбарах народных дэпутатаў СССР, творчых саюзаў рэспублікі і разам з іншымі грамадскімі арганізацыямі працягваюць вылучаць кандыдатаў у дэпутаты вышэйшага органа дзяржаўнай улады краіны. Сход з парадкам дня «Вылучэнне кандыдатаў у народныя дэпутаты СССР ад Саюза пісьменнікаў СССР» адбыўся 3 студзеня ў Доме літаратара.

Сход адкрыў першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі, член выбарчай камісіі па выбарах народных дэпутатаў СССР ад Саюза пісьменнікаў СССР Н. Гілевіч. Ён раскажа аб працэдурі ўдзелу літаратара ў сёлетняй выбарчай кампаніі ў Вярхоўны Савет

СССР, паведаміў, што СП СССР прадстаўлена 10 мандатаў.

Большасцю галасоў было вырашана прапанаваць аднаго кандыдата ў народныя дэпутаты СССР ад рэспубліканскай пісьменніцкай арганізацыі. Удзельнікі сходу назвалі кандыдатуру народнага пісьменніка Беларусі Васіля Уладзіміравіча Быкава, сусветна вядомага літаратара і грамадскага дзеяча, актыўнага змагара за перабудову.

Нягледзячы на тое, што В. Быкаў, спасылчыўся на стан здароўя, выступіў з самаадводам, пісьменнікі сход прыняў аднадушнае рашэнне прасіць яго балаціравацца на маючым адбыцца пленуме СП СССР кандыдатам у народныя дэпутаты краіны.

ПІСЬМЕННІКІ АБ ПЕРАБУДОВЕ

«Трава пасля нас» — так называецца кніга, толькі што выпушчаная выдавецтвам Агенцтва Друку Навіны. Яе склалі інтэрв'ю журналіста Фелікса Мядзведзева з вядомымі дзеячамі савецкай літаратуры і мастацтва.

Сярод тых, хто разважае аб

перабудове ў савецкім грамадстве, аб ролі ў ёй творчай інтэлігенцыі (Венямін Каверын, Віктар Астаф'еў, Грыгорый Бакалан, Грант Матавасян, Арсеній Таркоўскі, Яўгеній Еўтушэнка і інш.), і народныя пісьменнікі Беларусі Васіль Быкаў.

В. ЗАКРЭЗСКИ.

Інтэрв'ю ў нумар

У ДОМ ПРЫЙДЗЕ ПАДЛІКОВЕЦ...

3 12 па 19 студзеня 1989 года праводзіцца Усеаюзнае перапіс насельніцтва. З гэтай нагоды наш карэспандэнт узяў інтэрв'ю ў загадчыка аддзела перапісаў і ўліку насельніцтва Дзяржкамстата БССР В. В. СІВЯНКОВАЙ.

— Вольга Варфаламееўна, некалькі слоў аб значэнні перапісу ў нашы дні...

— Яшчэ Леў Талстой казаў, што перапіс — «люстэрка грамадства». Каб забяспечыць сацыяльна-эканамічнае развіццё грамадства, неабходна мець поўную і аб'ектыўную карціну дэмаграфічных працэсаў, якія адбываюцца ў ім, ведаць яго структуру.

Вынікі перапісаў патрэбны пры планаванні ва ўсіх сферах — у будаўніцтве і гандлі, у медыцынскім і бытавым абслугоўванні, для рацыянальнага размеркавання працоўных рэсурсаў. Гэтыя вынікі неабходны эканамісту і гісторыку, сацыёлагу і географу, работніку адукацыі і культуры.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі перапісы ў нашай краіне праводзіліся ў 1920-м, 26-м, 39-м, 59-м, 70-м і 79 гадах. Так што сёлетні перапіс — сёмы. Калі не лічыць, праўда, перапісу 37 года, вынікі якога былі прызнаны «дэфектнымі».

— Думаецца, гэта лішні раз пацвярджае, якую выбуховую сілу маюць бяспрэчныя лічбы статыстыкі. Відаць, Сталіна і яго акружанне напалохала карціна, якая вымалювалася ў выніку сумленнай і аб'ектыўнай работы ўдзельнікаў перапісу.

Сёння мы ідзем да адкрытага грамадства. А вось факт з мінулага. Вынікі перапісу 1959 года былі апублікаваны ў 16-ці тамах, а пасля перапісу 1979 года, у застойны час, выйшла... усёго адна невялікая кніжка. А як будзе цяпер?

— Дзяржкамстат СССР, як вы ведаеце, праводзіць работу па пашырэнні галоснасці. Многія раней закрытыя лічбы цяпер адкрыта прыводзяцца ў друку. Думаецца, што і вынікі цяперашняга перапісу будуць шырока публікавацца. Дарэчы, першыя з іх будуць вядомы ўжо ў красавіку гэтага года. А завяршыць работу плануецца ў трэцім квартале 90 года.

Пакуль жа работа толькі пачынаецца, аб'ём яе — велізарны. Толькі ў нашай рэспубліцы

СПРАВДЗАЧА ПЕРАД ЗЕМЛЯКАМІ

Свае лепшыя творы паказалі на групавой выстаўцы гомельскія мастакі — жывапісец П. Лук'яненка, акварэліст У. Кароткі, кераміст А. Чудзін, майстры габелена жонка і муж І. Данилава і А. Дваронін. Іх творчасць — гэта творчасць аднадумцаў. У сваіх работах яны імкнуча адлюстравалі наш сённяшні дзень, абліччы нашых сучаснікаў. З ахвотай малюць мастакі краёвыя роднай зямлі. У першую чаргу адзначым такіх творы, як «Мёртвы дзень» П. Лук'яненкі, «Асенні сад» У. Кароткага, «Смутак» А. Чудзіна, трыпціх «Цішыня» І. Данилавай і А. Двароніна.

А. ШНЫПАРКОВ.

У ТЭАТРЫ МУЗКАМЕДЫ

Чарговую прэмію паказалі Дзяржаўны тэатр музычна-драматычнага мастацтва БССР: пастаўлены «Бяда» ад далікатнага сэрца заняты ў новым спектаклі РСФСР заслужаная артыстка артыст Н. Раўнскай, служаны артыст БССР В. Фаіна, артысты БССР Ф. Дуднін, Н. Белушава, А. Дзелка, І. Скоробага, дырыжорам — У. Бару, станоўку жор — У. Цатураў, а арыжыявіў рэжысёр Б. Утараў, Н. ЗАХАРАВА.

на працягу васьмі дзён будучы працаваць каля 24-х тысяч падлікоўцаў. Кожны з іх апытае ў сярэднім 460 гарадскіх жытараў, альбо 350 — сельскіх.

Разам з суцэльным перапісам будзе праводзіцца і выбарчы перапіс рэспублікі (выбарчы перапіс прадугледжвае крыху большую колькасць пытанняў). У першы дзень перапісу будуць апытаны і ўсе тыя, хто будзе знаходзіцца на тэрыторыі БССР часова — у санаторыях, бальніцах, дамах адпачынку і г. д. Ахопіць ён і пасажыраў чыгуны. Усе звесткі будуць падавацца падлікоўцамі паводле фактычнага стану на поўнач з 11 па 12 студзеня.

— А ці многа пытанняў будзе ў перапісным лісце? Ці будзе гэтыя пытанні адрознівацца ад тых, што былі дзесяць гадоў назад?

— У перапісныя лісты ўпершыню пасля 1926 года ўнесены пытанні, звязаныя з жыллёвымі ўмовамі. Апрацоўка гэтых звестак павінна дапамагчы ў вызначэнні жыллёвай праграмы. Усяго пытанняў—25 (у 79 годзе іх было шаснаццаць). Для вывучэння працэсаў міграцыі ўведзена пытанне аб месцы нараджэння. Ёсць і іншыя новыя пункты.

— Вольга Варфаламееўна! Я гляджу на перапісны ліст і бачу, што чалавеку недасведчанаму разабрацца ў ім не проста...

— Гэтыя лісты распрацаваны Дзяржкамстатам СССР і прызначаны для апрацоўкі іх з дапамогай ЭВМ. Пасля запавянення лістоў яны будуць накіроўвацца ў абласныя статупраўленні, дзе ўся інфармацыя будзе кадыравацца ў спецыяльна

ПАСЛЯ ГАСТРОЛЯЎ

Летась, у канцы лістапада, прайшлі гастролі мінскага Тэатра-студыі кінаакарды ў Гданьску.

У атрыманым нядаўна Міністэрствам замежных спраў і Міністэрствам культуры БССР павадзілі Генеральнага консула ССР у Гданьску У. Муцкага дадана высокая ацэнка гастролі ў ПНР тэатральнага калек-

тыву з Беларусі. Гастролі тэатра, гаворыцца ў п'сьме, з'явіліся прыкладам пратэстнай рэалізацыі Дэкларацыі аб саветапольскім супрацоўніцтве ў галіне ідэалогіі, навукі і культуры, мелі важнае значэнне для ўмацавання ўзаемадзейня творчай інтэлігенцыі дзвюх братніх краін.

В. ГАУРУК.

СВЯТА КНІГІ

У Бешанковіцкім раённым ДOME культуры адбылося свята беларускай кнігі, прысвечанае 70-годдзю ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі. Арганізатарамі і ініцыятарамі правядзення свята былі аддзел культуры райвыканкома, мясцовае літаб'яднанне, а таксама аблас-

ное аддзяленне СП БССР на чале з А. Салтуком.

Акрамя членаў літаб'яднання «Прыдзвінскі заранак», у свяце прыняў удзел паэт, наш земляк Барыс Беляжэнка. Гучалі вершы. Беларускія песні выконвалі мясцовыя самадзейныя артысты.

А. БАБАЕД.

ПРЭМІІ ЧАСОПІСА «ПОЛЫМЯ»

Рэдакцыйнай калегіяй часопіса «Полымя» прысуджаны літаратурныя прэміі за лепшыя творы, апублікаваныя ў 1988 годзе. Па раздзеле прозы прэміі атрымалі: першую — А. Кудравец (апаваданне «Пахахуцікі»), другую — У. Арлоў (апаваданне «Міласць князя Гераніма»). Па раздзеле паэзіі: першую — А. Звонак, другую — Х. Гурыновіч. Па

нарысе і публіцыстыцы першай прэміяй за артыкул «Непазбытая гора» адзначаны А. Петрашкевіч. Па раздзеле крытыка і літаратуразнаўства прысуджаны: першую прэмію І. Афанасьева (артыкул «Палюбіць чалавечтва»), другую прэмію Г. Тычана (рэцэнзія «Надзённа і нераўнадушна»).

ЛАЎРЭАТЫ «БЕЛАРУСІ»

Лаўрэатамі штогодніх прэміяў часопіса «Беларусь», а таксама літаратурнай прэміі падшэфнага калгаса імя Жалезняковіча з лепшых публікацый 1988 года сталі: Б. Сачанка — апаваданне «Карчоўка», А. Грачанікаў — нізка вершаў, А. Шагун — арты-

кул «Выратавальны круг генетыкаў» (прэмія калгаса імя Жалезняковіча), А. Дзялендзік — артыкул «Дачніца Кісельнікова», А. Кляшчук — цыкл фотопублікацый пад рубрыкай «Землякі», У. Конан — артыкул «Шлях царкністы і мужны».

УЗНАГОРОДЫ «ВОЖЫКА»

Упершыню ў «Вожыку» ўведзены штогадовыя прэміі за лепшыя публікацыі. Па прапанове сатырыкаў-гумарыстаў прэміям прысвоена імя Ведзьмана Лысагорскага — аўтара знакамітага «Сказа пра Лысуя Гару».

У канцы мінулага года рэдакцыя «Вожыка» разгледзела пытанне аб прэміях. Першымі лаўрэатамі не толькі ганаровай, але і грашовай прэміі імя знакамітага Ведзьмана ў жанры апавадання і гумарэскі сталі Фёдар Лашчэвіч, Янка Сіпакоў, Іван Пляшко; у жанры паэзіі — Ніл Гілевіч, Рыгор Барадулін, Уладзімір Мацвееў (творы для дзяцей); у жанры мініячур — пародыі — Міхась Скобла, Сяргей Дзерышаў і Міхась Сліва.

Найбольш дасціпнымі прызнаны фельетоны Паўла Шаўчука, Міколы Каралёва, Івана Герасюка. Пераможцамі творчага спаборніцтва ў карыкатуры сталі Анатоль Гармаза, Аляксандр Каршакевіч і Мікола Гіргель. Званні лаўрэатаў атрымалі таксама мастакі Васіль Ключнік, Пятро Козіч і Аляксей Папроцкі.

Да ведаўшыся з кампетэнтных крыніц пра рашэнне рэдакцыі «Вожыка», пазваніў Ведзьман Лысагорскі, папрасіў ад яго імя павіншаваць лаўрэатаў, пажадаў ім добрага здароўя і п'ёну ў 1989 годзе.

Іван СТАДОЛЬНІК,
адказны сакратар часопіса «Вожык».

адведзеных для гэтага графах лістоў. Таму ўсе запісы ў іх павінны быць гранічна акуратнымі і правільнымі. Кожны з падлікоўцаў павінен быць адукаваным, кампетэнтным у пытаннях перапісу, валодаць метадыкай апытанняў. Падлікоўцы — а гэта ў асноўным студэнты, настаўнікі, выкладчыкі — напружана дакладна праходзяць спецыяльнае навучанне на працягу некалькіх дзён.

Звярніце ўвагу — у перапісным лісце напісана: забараняецца паведамляць каму б то ні было змест адказаў. Так што размова паміж падлікоўцамі і іх візаві будзе, так скажам, канфідэнцыяльнай. Канечне, тут могуць узнікнуць і цяжкасці. Не кожны, напрыклад, ведае год пабудовы свайго жылля альбо дакладны памер карыснай плошчы. Таму мы будзем удакладняць некаторыя звесткі ў домакіроўніцтвах.

— А як быць, калі чалавек сумняваецца ў адказе — адносна нацыянальнай прыналежнасці, скажам, ці роднай мовы?

— Ніякіх дакументаў падліковец патрабаваць не мае права. Калі ёсць сумненне, скажам, адносна нацыянальнасці дзяцей — прынята запісваць нацыянальнасць маці. Што датычыць мовы — роднай лічыцца тая, на якой прынята гаварыць у сям'і. Або, калі чалавек глуханямы, мова, на якой ён піша. Ва ўсіх выпадках важна адно. Ніякага ўціску, прымусу, тым больш фальсіфікацыі з боку падлікоўца не павінна быць. Ну, а дапамагчы парадамі — гэта, безумоўна, ягоны абавязак.

— Давайце нагадаем нацыянальны склад насельніцтва

БССР паводле мінулага перапісу.

— Паводле перапісу 1979 года беларусы складалі 79,4 працэнта насельніцтва рэспублікі, рускія — 11,9; палякі — 4,2; украінцы — 2,4; яўрэі — 1,4; іншыя нацыянальнасці — 0,7 працэнта. А ўсяго ў Беларусі налічваецца больш за 80 нацыянальнасцяў і народнасцяў. Жывуць у нас прадстаўнікі такіх, скажам, малавядомых народнасцяў, як рутунцы, табасаранцы, іжорцы. Ёсць кітайцы, галандцы, асірыйцы.

Паводле цяперашняга перапісу ў ССР распрацоўка будзе весціся па 128 нацыянальнасцяў і народнасцяў.

— Беларусь, як і іншыя рэспублікі, стала зраз домам для многіх пацярпеўшых ад земле-трасення ў Арменіі. Як будучы ўлічвацца гэтыя людзі?

— Пытанне далікатнае і надзвычай складанае. Мы не можам уносіць у перапісныя лісты нейкія дадатковыя пытанні. А без гэтага як высветліць, прыехаў жыхар Арменіі ў нашу рэспубліку на пастаянную работу, або ў сувязі са стыхійным бедствам? Аднак мы разумеем тых, хто звяртаецца да нас з просьбай вырашыць гэтае пытанне. Чыста па-чалавечы будзем старацца дапамагчы. Ад таго, наколькі далікатным будзе кожны падліковец, залежыць, наколькі праўдзівымі і дакладнымі будуць адказы. А значыць — і поспех такой адказнай і важнай справы, як Усеаюзна перапіс насельніцтва.

Інтэрв'ю ўзяў
Віталій ТАРАС.

ЗГАДВАЕЦЦА пачатковая школа. Постаць настаўніка, яго нязменна ўрачыстае, ветліва-наскае «Добры дзень, дзеці!». Згадваецца буквар. Друкаваныя літары на белых аркушах, малюнкi з выявамі блізкімі і знаёмымі. Свой буквар я запомніў роднай мовай. Пакуль вучыўся па ім, і ведаць не ведаў, што гэта — своеасабліва прысяга на вернасць беларускаму слову, якая б будучыня ні чакала мяне ці яго, які б лёс ні напатакаў нас абодвух. Не ведаў тады, што родную мову, вельмі натуральную дома, на людзях, у школе, чакаюць цяжкія выпрабаванні. На выжыванне ў сваім народзе, у сваёй рэспубліцы. Сёння пра гэта мы гаворым адкрыта. З болем, трывогай і спадзяваннем.

больш ад спрымітывізаванага духоўнага быту, грамадзянскай пасіўнасці, ад традыцый і тыпу нацыянальнай палітыкі ў рэспубліцы, слабасільнай залежнай інтэлігенцыі, п'янетва, якое ў 50—70-я гады набыло ў краіне памеры нацыянальнага бедства.

І ўсё ж гэты слой лёгка раздзьмухвасца, як труха на паверхні крынічкі, і там, глыбей, ужо відаць іншыя адносіны, іншыя пачуцці, да якіх, на жаль, як да сваёй сутнасці рэдка звяртаецца сам чалавек, і да якіх не даходзяць ні сацыялагічныя анкеты, ні іншая кавалерыя ад саманадзейнай ідэалогіі. Першага задавальняе ўзровень бытавой будзённасці, другіх — паверхневы ўзровень «грамадскай думкі».

Часам падаецца ідэя аб правядзенні ў рэспубліцы рэферэндума па моўнай праблеме. Мне здаецца, гэта заўчасна. Калі грэбуюцца духоўныя каштоўнасці і пасады чалавечай годнасці завалены атрыбутамі матэрыяльнага дастатку, ліба можна ў такіх умовах, пры такіх арыентацыях, такім стане духоўнага здароўя ладнай часткі грамадства гаварыць пра высокую свядомасць і шчырасць адносін да роднай мовы, пра здаровы выбар таго, чым так доўга пагарджалі? Хоць яно святое, а закінута ў цёмны кут і ледзьве дыхае на нізе маскультурнага рызца. Маці не выбіраюць. Яна, родная, адна. Таксама і мова. Ёсць родная, калі ты беларус у сваім доме, і ёсць мова міжнацыянальных зносін. Асудзіць сябе, сваіх дзяцей і ўнукаў на пустадомства мы не маем права

Перабудова і міжнацыянальныя адносіны

Валерый ДРАНЧУК

ПРЫСЯГАЮЧЫ БУКВАРУ

РОЗДУМ НА СУМЕЖЫ ГАДОУ

Родная мова — найбалючайшая страта, і зараз мы наблізіліся да яе так шчыльна, што адчуваем гэты боль як саму рэальнасць споўненай страты. Пімен Панчанка па-свойму цудоўна перадаў гэта ў вершы «Развітанне», а Янка Брыль нібы адвёў нашы вочы ад таго трагічнага краёчка і сказаў сурова-выратавальна: «Мяркую, што так далёка справа не зайшла». Дзякуй мудрым.

Час праўды — наш час — дае шанц азірнуцца і пашукаць страчаную нацыянальную годнасць. Рэабілітаваная праўда павінна асуджаць каноны.

«Сілалася гістарычна». За гэтымі словамі, як за шчытом, часам хаваецца махровы наспапалітызм, лянота і нядабайнасць, пасіўнае або баязлівае нежаданне штосці мяняць. Па-першае, што складалася гістарычна, часта, мы ведаем, складалася трагічна. І ведаем далёка не ўсё, каб спыняцца перад шчытом і, развешушы румямі, расхадзіцца па хатах. А на працягу дзесяцігоддзяў разводзілі і моўныя прымаўні каноны, як дадзенае навечна. Тут мы відочна не абцяжараны ўрокам гістарычнага вопыту, асабліва што датычыць памылак і страт у развіцці нацыянальнай культуры, прычым размывання яе асабліва сурова.

Па-другое, кананізацыя гістарычных асоб, якія зрабілі вялікі ўплыў на перспектывы жыцця нашай рэспублікі, механічна перанінула і на адносіны іх, асоб, да нацыянальнага пытання, у прыватнасці, да мовы, культурных традыцый народа. Што гэтыя адносіны былі вельмі стрыманымі, а часам і бескардэчна скупымі, пагардліва чыноўнымі — сакрату няма. Рамкі канону да нядаўняга часу заставаліся непарушнымі.

Васіль Быкаў знайшоў вельмі трапінае вызначэнне гэтых бескардэчных адносін у вобразе «жалезнага памяла». Жаліва графіка моўнага прыгніту! Але ж гэта не метафара сюррэалізму. Гэта рэальна зведвала чалавечая душа, у большасці тая, якая прыбылася ў горад ад гоману бароў.

Хаваю ў памяці не адну сустрэчу з людзьмі, якія пацвердзілі перакананне, што любоў да роднай мовы, як і ўсяго нацыянальна-беларускага, — не паказ у нашым народзе, а жыццёвае вельмі глыбокае, часта за сломам будзённа-наноснага ці легкадумна-памяркоўнага. Гэткі стэрэатып адносін, сціпласць у масцы абыякавасці. Але гэты паверхневы слой — надзвычай падманлівы, ілюзорны. На жаль, для шмат каго ён — ледзь не візітная картка беларусаў. Ідзе гэта і ад сціпласці, вартай іншага стасунку, а най-

Таму, калі сёння паўстае праблема дасканалай двухмоўнасці і натуральна ўзнікае пытанне, дзе больш гарантыі яе вырашэння — у рускай ці беларускай школе, адказ мой адзін: беларуская школа мае відавочную значнасць перавагі. Па-першае, з пашырэннем беларускамоўнага выкладання прэстыж роднай мовы, незаслужана прыгнечаны, пачне паступова вяртацца, што ніяк не пашкодзіць аўтарытэту рускай мовы, бо сфера нашай далучанасці да яе застаецца шырокай. А тое, што веданне роднай мовы ўзніміцца на новы, больш аптымістычны, канстытуцыйны гарантываны ўзровень, дадасць гонару і нам, беларусам, і ўсім, хто падзяляе з намі сацыялістычны дом шматнацыянальнай краіны.

Высокая асвета, калі яна яшчэ валодае здольнасцю быць сонцам у народзе, ніколі не пойдзе за абыякавым, сытым чынадралам, угодлівым кар'ерыстам. Сацыяльны прагматызм, так бы мовіць, без намордніка, небяспечна пакусаў грамадства, спрадуктаваў масу людзей, абыякавых да роднай культурнай спадчыны. Больш таго. Сярод насельніцтва рэспублікі, у тым ліку сярод беларусаў, ёсць катэгорыя, адносіны якой да мовы не толькі раўнадушныя, нават не толькі адмоўныя, але носяць глыбока алергічны характар. Ёсць сем'і, нецярпімыя да ўсяго роднага, ёсць школы, дзе дух беларускасці выцеснены даўняй традыцыяй чужапаклонства. Нарэшце, ёсць катэгорыя грамадства («кабінетчыкі ліхія», як напісаў паэт), якая ў большасці выбарам пагарджае і спакойна спадзяецца на паратунак «рэалістычнага» падыходу. Аднак і трохі напалохана-здзіўлена: нібыта замест нараднага ўвахода з'явілася дзірка, праз якую трэба лезці, нізка нагінаючыся, што знешне можа сапсаваць трыумфальную паставу. Але калі падумаць, што вобразна-умоўная дзірка — пункт аперы, быць нацыі ці не быць, то якая можа быць справа да нечай паставы.

ні перад мудрымі дзядзямі, ні перад сваімі нашчадкамі.

Рэспубліка, якая па праву знайшла самую шчырую сімпатыю жыхароў іншых рэспублік, унутрысаюзна аўтарытэт, высокі міжнародны статус, станецца толькі прыгажэйшай і прывабнейшай, калі да яе вартасцяў далучыцца яшчэ адна. Знешне прыгожы чалавек можа здацца пачварным, калі за прывабнай знешнасцю не стайць характасто ўнутранае. Народ, які не здолеў адстаяць родную мову — духоўную скарбніцу, душу нацыі, які аказаўся глухі да запаветаў сваіх цудоўных настаўнікаў — Скарыны, Багушэвіча, Цёткі, Купалы, Коласа, Багдановіча, урэшце не можа прэтэндаваць на паўнату ўнутранай, духоўнай красы.

«САМАЕ ДЗІУНАЕ ў пірамідах — гэта тое, што столькі людзей магло так унізіцца, каб патраціць сваё жыццё на пабудову грабніцы для нейкага славалюбівага дурня». Літаральна аслупянеў, працягваючы гэтыя радкі ў Генры Дэвіда Таро, аўтара непаўторнага «Уолдэна». Разам з тым падумалася: а ці не самае дзіўнае ў людзях — упартасць будаваць «піраміды»? Час разбурае адну, будзем другую. Апошнія перамены пацху выдзімаюць псіхалогію пірамідабудавання, аднак горы «пірамід» сям-там застаюцца, ператвараючыся ў завалы на шляху дэмакратызацыі. Ды часам і не ў самых бяскрыўдных месцах. Нават патраціўшы немалы запас аўтарскай далікатнасці, мусіць, усё роўна рызкую збянтэжыць многіх тым фактам, што гіпсавае постаць І. В. Сталіна да нядаўняга часу заставалася непарушнай над уваходам у залу пасяджэнняў Вярхоўнага Савета рэспублікі, захоўваючы міну, споўненую высакароднасці і дзяржаўнай велічы. Пад час апошняй сесіі Вярхоўнага Савета БССР (18 лістапада) гэтай часткі гарэльефа не стала. Я не займаўся падлікам сесій, якія збіралі дэпутатаў пад урачыста-велічынны шаты накіроўваючай рукі «правадыра», калі працэсы перабудовы ішлі ўжо незваротным курсам.

(Працяг на стар. 13).

● ПРАЦЯГВАЦЬ ПРАЦЭС АЧЫШЧЭННЯ

● «ЧАКАЙЦЕ, ВЫЯЗДЖАЕМ...»

● 3 КРЫЖАМІ ЦІ БЕЗ?

АДНОЙ з характэрных прыкмет адыходзячага года было, на маю думку, тое, што мы рашуча вызвалілі ад цяжкага грузу сталіншчыны. У гэтым нам спрыялі і шмат якія лімаўскія публікацыі — «Балочая памяць», «Курапаты — дарога смерці», «Бэндэ» і інш.

Калі я шмат гадоў назад працаваў у Слаўгарадскай газеце, то нямаю чуў ад людзей, што рабілася ў раёне ў 1937—38 гадах. Прыходзіў у сельсавет загад знайсці ворагаў народа. І вось знаходзілі, фабрыкавалі. Калі «вораг» не прызнаваўся, тады раскальвалі да белага «буржуйку» і ставілі на яе арыштаванага. Чалавек не вытрымліваў і падпісваў любую паперу. Пахла паленым чалавечым мясам, расла колькасць «ворагаў», а некаторыя за гэта атрымлівалі ордэны.

Хачеў бы выказаць тут і наступнае меркаванне. Пакуль што як быццам нам не вядома, каго расстрэльвалі ў Курапатах. Думаю, што з многіх вёсак туды і везлі: на месцы не распраўляліся, бо, відаць, пабойваліся сведкаў, бунту апасаліся. Пра гэта мог расказаць ветэран грамадзянскай і Айчынай войнаў Уладзімір Іванавіч Шкірманкоў са Слаўгарада. Ён сам ледзьве ўцялеў ад яжоўскай мясарубкі. Ну ды ён зараз цяжка хворы.

Тыя, хто шукаў і «знаходзіў» ворагаў народа, самі і з'яўляюцца яго сапраўднымі ворагамі, ворагамі сацыялізму і чалавечтву. Спадзяюся, што ў сёлетнім годзе працэс ачышчэння ад сталінскай спадчыны будзе прадаўжацца.

В. БЫСАУ,
журналіст.

г. Крычаў.

ЗВЯРТАЮСЯ ў рэдакцыю «ЛіМа» ад імя васьмісот кнігалюбаў г. Маладзечна, якія двойчы збіраліся ў зале аднаго з заводаў і гарадскім Доме культуры на сустрэчу з аўтарам кнігі «Жылабыла дзяўчынка» Вольгай Корбут і заслужаным артыстам БССР Леанідам Барткевічам. І двойчы сустрэча не адбылася.

Першы раз, пасля паведамлення 29 лістапада аб тым, што іх машына трапіла ў аварыйную сітуацыю ў раёне станцыі Беларусь, сустрэчу вырашылі адкласці. Сам Л. Барткевіч сказаў, што «доўг» у бліжэйшыя дні яны вернуць. Ад імя арганізатараў сустрэчы кнігалюбам завода было прынесена прабачэнне па заводскім радыё і запэўніванне, што сустрэча ў бліжэйшы час абудзецца. А паколькі ў Маладзечне вялікай канцэртнай залы няма, зноў дамагчыся правядзення сустрэчы ў тых жа залах было, паверце, зусім не проста.

Напярэдадні другой сустрэчы, у нядзелю, 4 снежня, па тэлефоне я пацікавілася самаадчуваннем Вольгі Корбут. Па яе словах, усё было ў парадку. Гаворка адбылася добрая, і сумненняў наконт заўтрашняга дня не было.

У дзень канцэрта пазваніла яшчэ некалькі разоў. І толькі каля 14 гадзін адказаў Л. Барткевіч і паведаміў, што Вольга — «дзяржаўны чалавек» і яе выклікалі ў Маскву, а адзін ён выступаць не будзе. Паколькі сустрэча была прызначана на 16 гадзін 30 мінут, на заводзе і ў 18-30 у гарадскім Доме культуры, што-небудзь змяніць ужо было немагчыма.

Я прапанавала, каб Барткевіч прыехаў сам і выступіў. Пасля доўгіх разваг аб адказнасці ў справе выхавання моладзі і за сваё выступленне, Л. Барткевіч сказаў: «Чакайце ля гасцініцы ў 16 гадзін, выязджаю».

Вось і стаяла я, як піянер, даўшы часнае слова, тры гадзіны на ветры, так і не дачакаўшыся прыезду... Дарэчы, прастаяла гэтулькі ж у першы раз. А на сустрэчу збіраліся людзі пасля адпрацаванай змены і разыходзіліся, зноў падманутыя. І прыгадалася мне не тая Вольга Корбут, якая дамаглася «свайго п'едэстала» ўпартацю, смеласцю, працай і потам, а тая, пра якую яна піша ў сваёй кнізе: «Ведь я богиња, мне можно. Законы для своей совести я издаю сама!»

Дык як жа быць з сумленнем, з даверам людзей? Нават простага слова «даруйце» не дачакаліся мы на гэты раз...

Р. МАШТАЛЕР,
адказны сакратар праўлення таварыства кнігалюбаў.
г. Маладзечна.

У СВЕТ ВЫЙШЛА кніга «Памятнае» нашага славутага земляка А. А. Грамыкі, які амаль 30 год узначальваў Міністэрства замежных спраў БССР, быў Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. У першым томе ўспамінаў, на стар. 14, я прачытаў наступны абзац: «Город моего детства Гомель впервые упоминается в старинных летописях середины XII века. В XIV веке он был отторгнут от Руси и вошел в состав Великого княжества Литовского, а с XVI века — Польши, с которой Литва объединилась в Речь Посполиту. С 1772 года этот город по праву истории вновь вошел в состав России как исконно русская земля».

Па прафесіі я бібліяг, а не гісторык. Аднак недакладнасці ў згаданых радках заўважыць, напэўна, кожны, хто цікавіцца гісторыяй Беларусі.

1) Першае ўпамінанне аб Гомелі адносіцца да таго часу, калі ў сувязі з перыядам феадальнай раздробленасці адзінай Кіеўскай Русі практычна не існавала. Аб якім жа «адтаржэнні» можа ісці гаворка ў XIV стагоддзі, калі ўспомніць, што ў гэты час былія старажытнарускія княствы знаходзіліся пад ігам татара-манголаў і ўваход Гомеля ў склад Вялікага княства Літоўскага вырастаў гэты горад, гэтаксама як і астатнія беларускія і, часткова, украінскія землі ад калыхіх стагоддзяў прыгніты і тыраніі. Аб гэтым, дарэчы, пісаў Ф. Энгельс: «У той час, калі Вялікаросія трапіла пад мангольскае іга, Беларусь і Маларосія знайшлі сабе абарону ад азіяцкага нашэсця, далучыўшыся да гэтага званнага Літоўскага княства».

2) Гомель ніколі не ўваходзіў у склад Польшчы. Літва пасля аб'яднання з Каронай Польскай у 1569 годзе ў федэратыўную дзяржаву захававала поўную самастойнасць у адміністрацыйным кіраванні, фінансах, мытнай сістэме (да 1766 г.), а таксама ў справах суда і войска. Дарэчы, Статут Вялікага княства Літоўскага дзейнічаў на тэрыторыі Беларусі і Літвы аж да 1840 года.

3) Нарэшце, у 1772 годзе Гомель увайшоў у склад Расіі не па праву гісторыі як спакоўная руская зямля, а ў выніку

1-га падзелу Рэчы Паспалітай паміж Прусіяй (ініцыятар), Расіяй і Аўстрыяй.

Усе гэтыя звесткі пры жаданні можна знайсці ў падручніках па гісторыі Беларусі для школ і ВНУ, больш поўна выкладзены яны ў пяцітомнай «Гісторыі БССР» («Навука і тэхніка», 1972).

Сёння ў рэспубліканскім друку слухна крытыкуецца падручнік па гісторыі Беларусі для сярэдніх школ. Кажуць, рыхтуецца новы падручнік. Што ж, будзем спадзявацца, што ён будзе вольны ад хібаў папярэдняга. Але, на мой погляд, справа нават не столькі ў якасці падручніка, колькі ў якасці выкладання гісторыі Беларусі, Вельмі важнае значэнне павінна мець каардынацыя паміж курсамі гісторыі СССР і БССР.

У рэшце рэшт, у падручніку гісторыі БССР можна знайсці звесткі, хоць і ўрывачныя, аб Статуце Вялікага княства Літоўскага. Можна даведацца і аб першым усходнеславянскім асветніку Ф. Скарыне, і аб тым, што афіцыйнай мовай Літоўскага княства была старабеларуская... У падручніку гісторыі БССР для 7 класа пад рэдакцыяй акадэміка Б. А. Рыбакова («Просвещение», 1987 г.) пра гэта нават не згадваецца. Затое ёсць там іншыя звесткі, напрыклад: «Государственным языком Великого княжества Литовского был русский, законы были также в значительной части взяты из Древней Руси. Однако литовские феодалы старались подавить самостоятельность русских, белорусских и украинских земель» (стар. 90). Ці ж не адсюль трапляе гістарычная інфармацыя на старонкі шматлікіх кніг?

Л. ТАРАСЕНКА,
навуковы супрацоўнік
АН БССР.

г. Мінск.

МЯНЕ вельмі зацікавіў ліст жодзінскага інжынера А. Доўгага («ЛіМ», 23.12.88). Нам, гуманітарыям, трэба яшчэ павучыцца канструктыўнаму інжынернаму мысленню. Сапраўды, нашы выдавецтвы павінны рэагаваць на самыя «гарачыя» тэмы. Друкаваць і рускіх аўтараў раней за Маскву. Прыклад з папулярным выданнем «Замежнага дэтэктыўу» лішні раз даказвае правату гэтай думкі.

Асабіста мне блізкія праблемы адраджэння роднай мовы. На працягу 10 год я працую ў Мастацкім музеі БССР з замежнымі наведвальнікамі. Праводжу экскурсіі на сямі мовах. На адных размаўляю больш свабодна, на іншых менш. Але не ў гэтым справа. Балюча, што за гэтыя гады толькі двойчы давялося правесці экскурсію на беларускай мове (у тым ліку для калегі з Беларускай Рэспублікі). Нават па-нарвежску прыходзілася выступаць часцей. Склалася трывожнае становішча. Трэба сцвярджаць аўтарытэт роднай мовы.

На мой погляд, серыя «Сусветная літаратура», якую пачало выпускаць выдавецтва «Мастацкая літаратура», — вельмі своечасовы і важны акт у працэсе адраджэння мовы. Але працэс настольківа патрабуе ўдасканалення. Чаму няма іншамовных слоўнікаў і падручнікаў на беларускай аснове? Чаму навучанне замежным мовам на ўсіх адукацыйных узроўнях адбыва-

ецца выключна праз рускую мову? Двойны пераклад — з'ява недастойная культурнай нацыі. Успомнім нашых паліглотуў Францыска Скарыну і Максіма Багдановіча.

Каб запоўніць гэты прагал, я прапаную накіраваць таленавітых, здольных маладых (а можна і старэйшых) пісьменнікаў, даследчыкаў у замежныя універсітэты, дзе яны б вывучылі за 3-4 гады мовы, засвоілі б культуру іншых народаў. А потым стварылі б высокамастацкія пераклады, напісалі б артыкулы, кнігі, дысертацыі. Ведаю, што пэўна Ірына Багдановіч марыць перакладаць лацінаамерыканскую паэзію. Няхай едзе ў Нікарагуа або Бразілію. Язэпу Янушкевічу, напрыклад, не зашкодзіць Кембрыдж (дарэчы, там ёсць вялікая беларуская бібліятэка). І гэтак далей. Беларуская культура заслугоўвае мець сваю арабскую, кітайскую, скандынавіцкую, японіцкую...

Няўжо наша рэспубліка не знойдзе сродкаў на творчыя камандзіроўкі для маладых талентаў? Мы ж вучым у нашых ВНУ (зноў жа на рускай мове) дзесяткі тысяч замежных студэнтаў.

В. БУЙВАЛ,
загадчык аддзела Дзяржаўнага мастацкага музея
БССР.

РЫШТАВАННІ — не самая прыгожая вяртанка для будынкаў. Але тое, што ў іх апраўналіся былія Пакроўская царква і касцёл Святой Варвары, радуе віябачна: больш за сорак гадоў гэтыя помнікі архітэктуры XVIII—XIX стагоддзяў былі кінуты на волю лёсу, аддадзены ва ўладу ветру, дажджу і снегу.

Цяжка даводзіцца рэстаўраатарам: справа гэтая для Віцебска новая, ды і належнай тэхнікі, высакаякасных матэрыялаў не хапае. А днямі на шляху рэстаўратараў узнікла перашкода зусім іншага характару. Справа ў тым, што адпаведна праекту шпілі Варвары і купалы Пакроўкі павінны вячаць крыжы. І менавіта іх сёй-той у Віцебску... спалохаўся.

Так, абодвум будынкам надаюцца зусім новыя, не рэлігійныя функцыі, — напрыклад, у былым касцёле размесціцца канцэртная зала. Але тое, што праз некалькі год убачаць віябачнае, ужо цяпер у афіцыйных дакументах завецца як «Помнік архітэктуры XVIII—XIX стагоддзяў — комплекс касцёла св. Варвары». Канечне, былога, але — касцёла. І сапраўднае навуковае рэстаўрацыя вымагае аднаўлення ўсіх архітэктурных кампанентаў. У тым ліку і крыжоў, без якіх сілуэт помніка згубіць сваю эстэтычную і гістарычную арганіку.

Здаецца, гэта зусім натуральна. Ды і Міністэрства культуры рэспублікі зацвердзіла праект рэстаўрацыі з аднаўленнем крыжоў. І толькі віцебскія ўлады ўсё яшчэ сумняваюцца. Не сакрэт, што наша зямля асірацела на сотні, калі не тысячы помнікаў старажытнага дойлідства з той прычыны, што вока адміністратара бацька ў іх толькі апалагетыку рэлігійнага культу. Але ж наўрад ці хто з веруючых пад уплывам той расцягнутай на дзесяцігоддзі кампаніі пераўтварыўся ў перакананага атэіста...

Для Віцебска рэстаўрацыя Пакроўкі і Варвары — толькі пачатак вялікай справы вяртання да жыцця занябанай архітэктурнай спадчыны. Аднак крыўдна, што руху ў абнаўленчы напрамку ўсё яшчэ замінае застарэлы спосаб мыслення.

С. НАВУМЧЫК.

г. Віцебск.

ВАСІЛЬ БЫКАУ у «ЛіМе» за 7 настрывічкіна 1988 г. пісаў, што ў архівах КДБ — НКУС адсутнічаюць звесткі пра лёс драматурга Дзмітрыя Курдзіна. Пра трагічны лёс Дзмітрыя Іванавіча Курдзіна я ведаю, як ведаў і яго самога. Таму хачу

паведаміць некаторыя звесткі з яго біяграфіі.

Нарадзіўся ён 1 настрывічкіна 1899 года ў Пензенскай губерні ў сям'і вясковага настаўніка, вучыўся ў Мінскім медыцынскім інстытуце, потым слухаў у 7-ай Самарскай кавалерыйскай дывізіі, якая дыслацыравалася ў г. Мінску, ваенным ветэрынарам. Звольніўшыся з арміі, пераехаў у Віцебск. Там разам з вялікай групай выкладчыкаў ветэрынарага інстытута быў у 1937 годзе арыштаваны.

У канцы дваццатых і пачатку трыццатых гадоў Д. Курдзін быў вядомым драматургам. Яго п'есы «Міжбур'е», «Алюр тры крыжы», «Контратака», «Чалавек вырашае» і іншыя ставіліся ў многіх тэатрах краіны, у тым ліку і ў Беларусі. Асаблівы поспех мела п'еса «Міжбур'е», прысвечаная мірным будням арміі, калі ішла яе рэарганізацыя. Пра Д. Курдзіна, як драматурга, шырока пісалі газеты.

5 красавіка 1937 года я, студэнт рабфана пры БДУ, быў арыштаваны як «вораг народа». Вясну і лета я знаходзіўся ў мінскіх турмах, а ў пачатку восені трыццаці сёмага мяне перавезлі ў віцебскую турму, бо мінскія былі перапоўнены. Там, у вялікай, чалавек на трыццаць, камеры я сустраўся і пазнаёміўся з Д. Курдзіным.

Абвінавачваўся ён у шпіянажы і дыверсіі: быццам бы з'яўляўся агентам польскай дыфензівы і па яе заданні праводзіў дыверсійныя акты — заражаў калгасных коней сапам. Вінаватым сябе Курдзін не прызнаваў, хоць яго цяжка катавалі. Пры мне яго аднойчы выклікалі на допыт і трымалі там тры дні. У камеру яго прывялі двое наглядчыкаў, змучанага і жорстка пабітага. Да гэтага ж допыту ён пісаў агрызкам алоўка ў ніжнячцы з курцельнай паперы п'есу. Помню, што яе назва была, здаецца, «Зялёны цэх».

Судзіў Д. Курдзіна ваенны трыбунал, а можа, і выязная сесія ваеннай калегіі Вярхоўнага суда СССР 11 снежня 1937 года, і прысудзіў да расстрэлу. У тую ж ноч — 12 снежня — ён быў расстрэляны.

У 1986 годзе я ад імя СП БССР праз ваенны трыбунал Беларускай ваеннай акругі зрабіў запыт пра лёс Д. Курдзіна. З даведкі, якую мне прывялі, я дазнаўся, што крмінальная справа на Д. Курдзіна знаходзіцца па месцы яго нараджэння — у архівах КДБ Пензенскай вобласці.

Па заяве сына Курдзіна — Руслана, які жыў (а можа, і цяпер жыве) у г. Алма-Ата, вул. Універсітэцкая, дом. 13, кв. 3, Д. Курдзін быў рэабілітаваны ваенным трыбуналам Адэскай ваеннай акругі ў 1957 годзе.

Малодшы сын Д. Курдзіна Уладзімір жыве ў г. Мінску. Указаная даведка ваеннага трыбунала Беларускай ваеннай акругі, дасланая ў 1986 годзе, знаходзіцца ў архівах СП БССР.

Васіль ХОМЧАНКА.

КАЛІ ІДЗЕШ па Траецкаму прадмесцю ўздоўж вуліцы Горкага, у вочы кідаецца буйная шылда з надпісам «Тронікнй прыняк». Хочацца азірнуцца ў пошуках шылдаў накштат «Русскій чай», «Пельменная», а лепей — «Тронікнй самовар». Можа, і сапраўды так было б лепш: хоць без памылак...

Селяцца ў Траецкае новыя ўстановы — і зноў тая ж гісторыя. Вось, напрыклад, напісана залатымі літарамі «Камісійная лаўка». Вядома, цяжка сёння таму-сяму давесці, што «фарфор» па-беларуску — «парцэляна». Але адкуль узятася «лаўка»? Калі «лаўка», дык чаму «камісійная», калі «камісійная», дык чаму так назвала крану? Нейкі абсурд, а дакладней — непісьменнасць. Безумоўна, вінаваты тут, апрача іншых, і мастакі. Але ж у Мінскім мастацкім вучылішчы імя Глебава... не выкладаюць па-беларуску, няма такога прадмета, як родная мова, практычна адсутнічае курс беларускага мастацтва, гісторыя Беларусі — гэта ўжо само сабою — таксама за бортам.

Пры такіх адносінах да мовы не здзіўляюся, калі зноў хлыне патак «фруктаў», «чашак», «мельніц» і «карандашоў» не толькі на шылдах, але і ў друку (як, напрыклад, у 3-м нумары часопіса «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі»).

Без надання беларускай мове дзяржаўнага статусу, без «рэабілітацыі» правапісу, без рэформы слоўнікавага складу мовы не будзе мець асаблівага сэнсу лішняя гадзіна яе ў школе.

С. ХАРЭУСКІ,
супрацоўнік ВА
«Белрэстаўрацыя».

г. Мінск.

Міхась ТЫЧЫНА:

«НА ВЯРШЫНЯХ ДУХУ НИКОМУ НЕ ЦЕСНА»

Уразіла нядаўна прачытанае: «Чалавецтва, па сутнасці, глыбока правінцыяльнае...» Сапраўды, калі ёсць недзе ў свеце суперцывілізацыя, то мы, у параўнанні з ёю, правінцыялы. І як жа не адчуваць сябе наводшыбе, калі само сонца знаходзіцца недзе на ўскраіне зорнай галактыкі! Так, да залатой мары чалавецтва, да царства свабоды яшчэ вельмі далёка.

Аднак наш правінцыялізм не ў тым, што мы фантазіруем і спадзяёмся на цуд, а ў тым, што ўвесь астатні свет мераем па сабе, пачынаючы са свайго Глуска ці Драгічына, хочам, каб усе жылі і думалі гэтак, як мы, і барані бог, калі нехта жыве і думае інакш. Геаграфія не можа служыць пунктам адліку, калі размова ідзе пра ўзровень духоўнага развіцця. Імпульсы нейтайманаванай думкі ідуць не толькі з Масквы, агульнапрызнанага цэнтра культуры, але і з Іркуцка, дзе жыве і працуе В. Распуцін, і з Новасібірска, назву якога чытаем пад творами В. Астаф'ева, і з Мінска, дзе—усе ведаюць—генеруе новыя творчыя ідэі В. Быкаў. Голас праўды чуюцца ўсюды, дзе ён ні прагучаў. Вунь як адважна і як глыбока разважаюць сёння над складанейшымі праблемамі чытачы ў сваіх лістах, дасланных з самых аддаленых куткоў рэспублікі!

Так, ёсць у нас пісьменнікі еўрапейскага ўзроўню, ёсць асобныя прарывы да ідэалу. Але ж у цэлым культурны ўзровень нашай літаратуры не намнога перавысіў дасягнутае папярэднікамі. Калі ж прыгадаць, які мэтамакіравана выхоўвалі ў сабе імкненне да вяршынь чалавечага духу Купала, Багдановіч, Гарэцкі, Чорны, то нельга не заўважыць, што нам нестася гэтага імпульсу ў пастаноўцы высокіх задач. Нездарма ж К. Вераніцын, аўтар пазмы «Тарас на Парнасе», выправіў свайго героя ў захапляючае падарожжа на свяшчэнную гару, выявіўшы тым самым парывы цэлага народа да вяршынь агульначалавечай культуры. Гэта адчуванне было ўласціва і М. Гарэцкаму, які вуснамі свайго героя намеціў выразныя вехі далейшага руху: «Мы цяпер пад горкаю, а лепшыя нашы вункуды ўжо на горку ўзлезлі, а з часам і ўсе на гарэ будзем...». Як не прыгадаць тут і «ўзвышэнцаў» з іх праграмай стварыць узоры высокага мастацтва, якое «ўгледзяць вякі і народы!» Абцяжанні неўзабаве былі падмацаваны справай: большасць твораў, апублікаваных на старонках часопіса «Узвышша», стала нацыянальнай класікай. Клопат пра высокую культуру творчасці вызначаў дзейнасць К. Чорнага, які ўсё жыццё змагаўся «за літаратурны сталічны Мінск, супраць Мінску—як губернскай правінцыі, з кансерватыўнымі поглядамі на літаратуру і традыцыямі губернскага маштабу». Прыгадаваюцца і словы У. Караткевіча на адным з пасяджэнняў секцыі прозы, калі ён гаварыў, што трэба ўзыходзіць на новы паверх творчага духу, а не расцякацца па ўжо заваяваных і абжитых папярэднікамі. Па шляху на Парнас, калі ўсе духоўна растуць, знікае глеба для крыўд і амбіцый, бо на вяршынях духу нікому не цесна.

У вялікага свету свае вялікія праблемы. Але гэта і нашы праблемы: і «азонавыя дзіркі», пра якія простыя людзі даўно гаварылі, яшчэ не ведаючы, што яны сапраўды ёсць, і радыеактыўныя ападкі, якія не ўбачыш простым вокам, і ўзбаламучанае магнітнае поле, якое ўздзейнічае на наш стан штохвілінна, і СНІД, які можа падкрэсіцца і да таго, хто выдзе пурытанскі лад жыцця. А што ж нашы ўнутраныя, «малыя» праблемы, асабліва такія застарэлыя, як моўная? Няўжо ўздымаючы іх, мы супрацьстаўляем сябе іншым, як сямю-таму здаецца? Зусім нядаўна яшчэ нацыянальнае ўспрымалася многімі як сінонім адсталага, устарэлага, кансерватыўнага ў жыцці чалавецтва. Але разглядаючы нацыю як нейкі прамежкавы этап на шляху «да збліжэння і поўнага зліцця», мы чамусьці рашылі, што знаходзімся не на самым пачатку гэтага шляху, а недзе блізка да пераможнага фінішу, забываючы, што «перадгісторыя чалавецтва» скончылася ўсяго толькі 70 год таму назад. Так мы апынуліся былі ледзьве не наперадзе самога прагрэсу, першымі пачалі масава адмаўляцца ад роднай мовы, і нас ставілі ў прыклад іншым неслухам з Прыбалтыкі ці Закаўказзя. Тым самым мы засведчылі, якія яшчэ мы правінцыялы і прагматыкі. Мова адпомсціла нам. Здрадзіўшы ёй, мы загаварылі, наводзе выразу Чорнага, на расійска-лагойскім дыялекце, на жажлівым для сыху і беларусаў, і рускіх сленгу, які, мабыць, адпавядаў нашаму небагатаму душэўнаму набытку, раз займеў права на жыццё. Не, усякая праблема, калі яна мае дачыненне да лёсу нават аднаго чалавека, а тым больш—цэлага

народа, вялікая. А мы ж, здаецца, пакуль яшчэ нацыя, народ! І ў нас яшчэ ёсць што паведаміць свету, хоць мы і перажылі такі ўпадок і самапрыніжэнне...

Нацыя, калі яна не супрацьстаўляе сябе іншым, заўсёды нясе ў сабе пазітыўны змест. І сёння, калі свет нагадвае адну вялікую вёску, дзе любая падзея закранае кожнага і ўсё залежыць ад усіх, гэта пачуццё ніколі не ўстарэла, не стала паказчыкам правінцыяльнасці. Нацыянальнае ў яго пазітыўным змесце—антыпод правінцыяльнаму, «областніцескому», хутаранска-местачковаму.

на з'ява. Вышукваем сваіх, «крэўных» нацыяналістаў: абавязаны ж быць, калі недзе ёсць! Падзраём у нейкіх падкопах моладзь, што толькі-толькі пачынае ўсведамляць сябе часткай грамадства, нацыі. А мы яе—таўчы, вунь як тую «Талаку» ў «Вячэрнім Мінску».

Правінцыяльны недавер да публічнасці. Нібыта лёд скрануўся: пачалі друкаваць напаўзабытую літаратурную спадчыну, ды гэтак марудна, немалою крывёй. А дзесьці дзейнічаюць і абмежаванні: Гаруна, Жылку, Мрыя можна перавыдаваць, а некага—рана. Але ж некалі друкавалі і гэтых, і тых? Чаго баімося? Чытач жа

пра вяршыні, але не мае ні моцы, ні жадання асцягнуць іх, становіцца якраз той удзячнай глебай, на якой вырастаюць—кажучы ўслед за Г. Марчуком—«кветкі правінцыі».

Ала СЯМЁНАВА:

«ПРАВІНЦЫЯЛІЗМ ШМАТАБЛІЧНЫ»

Паміж іншым, энцыклапедычныя слоўнікі нежак не ставілі сабе за мэту вызначэнне паняцця «правінцыяльнасць». А тлумачальныя спакойна спалучалі лапідарнасць з павярхоўнасцю і аднамернасцю: «прыкметы, што пазначаюць правінцыялы». Ну, але ж як разумець сёння правінцыялы ў літаратуры? Статус сучаснай савецкай літаратуры шмат у чым вызначаюць пісьменнікі, што жывуць зусім не ў сталіцах. Так што правінцыялізм сёння—паняцце, незалежнае ад геаграфіі. Гэта хутчэй адсталасць духоўная, абмежаванасць.

Правінцыялізм у тым, як мы разумелі дагэтуль паняцце сацыялістычнага рэалізму. І ў тым, што так ужо шчыравалі ў вызначэнні межаў сацыялістычнага рэалізму, што ўрэшце ён стаў нагадваць жалезабетонную забудову са звышпільным КПП. Хто праскочыць? І цілы пачыналі абвясчаць абавязковай прыналежнасцю той забудовы (інакш не бывае), а збучвелья сутарэнні многіх састарэлых ідэй вызначалі як надзейны падмурок метаду.

Правінцыялізм—гэта калі друкавалі адных і не друкавалі іншых. З нязвычайным складам мыслення. З нязвычайным прыёмам пісьма. Правінцыялізм—калі адны традыцыі шанавалі, пецілі, другія—не заўважалі, рабілі выгляд, што такіх накірункаў у літаратуры не было, а галоўнае—быць не можа. Правінцыялізм—гэта разуменне наватарства і навізіны ў вульгарызаваным, часта сацыялагізаваным плане. Інерцыя выкрыцця ідэалогічных грахоў і звышправедных павучанняў.

Правінцыялізм—не толькі ўчарашні дзень. Сёння нам таксама пагражае той самы, ці хутчэй—трансфармаваны—правінцыялізм пад найноўшымі лозунгамі. І колькі сёння з'явілася сацыяльнай мімікры, колькі Мікітаў Зносакаў ад перабудовы!

Нашай, беларускай, літаратуры ўсё гэта датычыць. І часта—у значнай ступені. І таму, што нацыянальнае адраджэнне (колькі, дарэчы, мяне як рэдактара цкавалі за гэты «крамольны» тэрмін) толькі пачало набіраць моц, як з 1929 года сталі паслядоўна і гвалтам «выбіваць» беларускую інтэлігенцыю, творчую—у першую чаргу. Што мы страцілі—невыводна і думаць. Вяртанне спадчыны А. Гаруна, М. Гарэцкага, А. Мрыя яскрава сведчыць, што традыцыя нашай літаратуры куды больш размаітая, чым мы сабе ўяўлялі. А вось якраз на традыцыі, як на нейкі непакісны, ледзь не праваахоўны закон, у нас вельмі прынята спасылацца.

Часта і супрацоўнікі рэдакцый, і крытыкі не ўмеюць быць талерантнымі, пам'яркоўнымі, успрымаць і друкаваць тое, што не супадае з уласным густам, з уласнай манерай пісьма. Безумоўна, суб'ектыўныя густы былі і будуць. Аднак калі суб'ектыўны густ выдаецца за эстаэтычны нарматыў—гэта ўжо абмежаванасць.

Правінцыялізм шматаблічны. Гэта і тыя выпадкі, калі ў рэдакцыях перапісваюць графаманаў, часта і з навуковымі ступенямі, і членаў творчых саюзаў, падтрымліваючы ўтрыманцы ад літаратуры. Калі друкуюць новыя творы, у якіх няма нічога новага. Калі пішуць—старанна—добра сумленныя кнігі, што гадамі збіраюць пыл на паліцах. Так і жывём.

Ігар ЖУК:

«А МОЖА, МЫ ПРОСТА РАЗВУЧЫЛІСЯ ДУМАЦЬ!»

«...Беларусы ж нікога не маюць»,—Купалаў радок сам сабою выплыў з тайных спраў свядомасці. Ну, а як жа сёння? Ці парадаваўся б Купала, калі б мог пачуць, што беларусы ізноўку «нікога не маюць»? А, можа, мы ўсё-такі нешта маем і толькі проста развучыліся ўдумліва і ўважна паасобку чытаць адзін другога, а ўсе разам—думаць? Бо смельца, на першы погляд, папрокі ў правінцыяльнасці—не што іншае, як агрэсіўная «недакультура», якая, між іншым, і папраўдзе спрыяе псіхалагічнаму ўсталяванню трывалатага сіндрому ўласнай слабасільнасці, уласнай непаўнацэннасці перад сусветнай культурай.

Помніцца, вясковая школьніца, убачыўшы ля сталічнага універсама звлісты людскі ланцужок, усклікнула: «Посмотрите, какая большая черга!» Наўна вясковая дзеўчынка ў сваім зразумелым імкненні ў горадзе быць «гарадской» страціла ўсё: і сваё роднае хараства, і характаў другой мовы.

(Працяг на стар. 6—7).

Анкета «ЛіМа»

З ЧЫМ ІДЗЁМ У ЛЮДЗІ

Некаторыя паняцці за працяглы час свайго існавання трансфармуюцца, набываюць новы сэнс або інакшае адценне. Словы «правінцыялы», «правінцыяльны» ў мінулым стагоддзі, напрыклад, не азначалі нічога крыўднага ці абразлівага. У якім кантэксце яны ўжываюцца сёння—ўсім нам вядома. Апошнім часам даводзіцца чуць крытычныя закіды ў адрас сучаснай беларускай літаратуры: яе папракаюць у правінцыяльнасці, абмежаванасці. Прычым папрокі такога плана гучаць і з вуснаў саміх пісьменнікаў, асабліва маладых.

— ЯКАЯ ВАША ДУМКА НА ГЭТЫ КОНТ І ШТО НАОГУЛ ВЫ РАЗУМЕЕЦЕ ПАД ПРАВІНЦЫЯЛІЗМАМ У ДАЧЫНЕННІ ДА МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ! З такім пытаннем мы звярталіся да літаратараў—прадстаўнікоў розных пакаленняў. Адказы тых, хто адгукнуўся на нашу просьбу, прапануем увазе чытачоў.

Усё залежыць ад пункту погляду. Калі глядзець на нас з «цэнтра», то мы з'яўляемся насельнікамі «ўсходніх краёў», або «Северо-Западного края», або нават «задворкаў Еўропы». Але можна на нас глядзець і як на жыхароў зямнога шара, роўных сярод роўных, такіх жа «прагрэсістаў» і такіх жа правінцыялаў, які ўсе астатнія. Ці не з'яўляецца гэты пункт погляду самым правільным?

Пятро ВАСЮЧЭНКА:

«ХУТАРСКАЯ ПСІХАЛОГІЯ— ЯК ХВАРОБА...»

Так, мне даводзілася чуць пра абмежаванасць. Ды звычайна да гэтага слова дадаюць прыметнік «нацыянальная». Быў сведкам, як група незадаволеных гледачоў абмяркоўвала кінатрылогію Т. Абуладзе («Маленне», «Дрэва жадання», «Пакаянне»). Таксама казалі: «зямнога грузінскага», «цымянае», «абмежаванае», «адасобленае». А ці не мы самі «адасобленыя»—калі нам гэтак цяжка ўвайсці ў культуру іншай нацыі? Нічога, навучымся. Засвоілі ж некалі нават таямніцы японскай версіфікацыі, гэтыя танка, хоку... Прыйдзем і да сваёй літаратуры—навучымся як след чытаць яе...

Нацыянальнае не адмяжоўвае. У ім парастак агульналюдскага, толькі трэба ўмець яго вырошчваць—цярпліва, рупна. Не спакушацца дарэмнымі марамі: пераскочыць праз нацыянальнае ды адразу асядлаць агульналюдскае. Дагэтуль у сусветным пісьменстве такое нікому не ўдавалася. Возьмем «звышлітаратуру» XX стагоддзя—Фолкнера, Маркеса. Першы ўсё жыццё пляваў Іюкнапаатофу, якой не існавала, але якая была,—родны пісьменніцкаму сэрцу, паўднёвы штат ЗША. Другі быў таксама пазтам сваё малое радзіма, а пісаў жа—пра чалавечы Сусвет...

Аддаленая Калумбія падаравала сусветнай літаратуры Маркеса, «правінцыяльная» Нарвегія—Ібсена, маленькая Швейцарыя—Гэсэ, Фрыша, Дзюрэнмата... А яны дыктавалі літаратурным сталіцам свае густы, стылі.

Што такое правінцыя? Далей ад цэнтра? А што замянае стаць цэнтрам?

Ці ёсць хутары ў літаратуры? Талстой у Яснай Паляне, Купала ў Акапах, Шолаху ў Вёшанскай...

Бывае хутарская псіхалогія. Яна, як хвароба, можа апанаваць чалавека, дзе ён ні жыў—у сталіцы ці ў мястэчку.

Правінцыяльнасць у такім разуменні паняцце хутчэй часовае, чым прасторавае, і азначае адставанне ад часу, ад прагрэсу. Што ж датычыць да нашых, мясцовых праблем (дый ці толькі ў нас яны?), дык гэта не ад нашай аддаленасці, а ад недахопу новага мыслення.

Рэцывы правінцыяльнага «самаедства». Гэта, вядома, шырэй, чым літаратур-

паразумеў за гэтулькі год, разбярэцца, што да чаго. Упэўнены: перавыдаваць можна ўсіх—з адпаведнымі каментарыямі.

Каб не лічыцца правінцыяльнай, нашай літаратуры трэба сплаціць усе свае пазыкі чытачу. У нас жа дагэтуль не распрацаваны такія жанры, як дэтэктыў, фантастыка, філасофскі раман.

Непакоюся, аднак, што неўзабаве ўсё пісьменства—сталае ды маладое, таленавітае і не вельмі—кінецца запайняць усе прагалы—толькі дзеля таго, каб нечым запойніць. Мы ж так прывыклі некага даганяць... І тады будзем ганарыцца: ёсць і ў нас! Нават «новы раман», п'еса абсурду, «сюор», на якія літаратурная Еўропа перахварэла гадоў дваццаць таму,—будуць!

Перахварэем і мы. Што далей?

А ў літаратурным Парыжы ўжо сёння мода на новы рамантызм, рэалізм... Вядома, трэба ведаць, прытым з самых свежых крыніц, пра тое, што дзеецца на літаратурнай планеце. Інакш будзем на ёй выпаю.

Вучыцца ў старых майстроў і ў авангарду, але рабіць самабытную і самавітую літаратуру, незакамлексаную, без жанравых прагалаў.

Трывіяльна—і гэтак складана.

Алесь РАЗАНАЎ:

«МУСІМ СНІЦЬ ПРАВІНЦЫЯЛЬНЫЯ СНЫ...»

Правінцыяльная літаратура можа быць па-свойму разнастайнай: і вясковай, і гарадской, і прыгодніцкай, і гістарычнай. Але адзінае: у ёй заўсёды недастаткова самога чалавека, ён у ёй, карыстаючыся спецыяльнай тэрміналогіяй, проста недапраўлены.

І ў тым, што беларуская літаратура ў многіх сваіх правах падупадае пад азначэнне правінцыяльнай, вінаваты перш за ўсё ён, гэты самы чалавек, які, каб быць сабой, мусіць сніць правінцыяльныя сны, здзяйсняць правінцыяльныя ўчынкы, мець справу з правінцыяльнай рэчаіснасцю.

У правінцыяльнай літаратуры нябёсы яшчэ не зусім аддзяліліся ад зямлі, вада—ад сушы, а сама яна ў сваім генезісе не асвойтала той стадыі, адкуль відаць небакрай чалавечага існавання. Гэты небакрай для яе нязменная засланецца частковасцямі і прыватнасцямі. І хаця яна, зрэшты, піша пра тое ж, што і «метрапольная» літаратура, піша яна, калі так можна сказаць, не самымі асноўнымі цэнтрамі.

Даследчыкі зазначаюць, што беларуская літаратура прайшла і праходзіць паскораны курс развіцця. Але паскораная літаратура валодае адной небяспечнай уласцівасцю—яна «незамацаваная», і таму доволі лёгка вяртаецца да свайго першапачатковага ўзроўню. І вось гэтая «вернутая» літаратура, якая памятае

Віншуем!

4 студзеня споўнілася 60 гадоў пісьменніку Івану Сярнову. З гэтай нагоды праўленне СП БССР павіншавала юбіляра, пажадала яму добрага здароўя, новых творчых здабыткаў.

7 студзеня спаўняецца 60 гадоў крытыку Міколу Луфараву. Праўленне СП БССР накіравала яму прывітальны адрас з пажаданнем новых кніг, добрага здароўя.

Супрацоўнікі «ЛіМа» таксама змячаць юбілярам усяго самага добрага ў жыцці і літаратуры.

НА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ МОВЕ

У дзесятым нумары часопіса «Улдус» у раздзеле «Проза і паэзія братніх рэспублік» у перакладзе Мамеда Аруджа змешчана апавяданне У. Рубанава «Пяляванне».

З чым ідзём у людзі

(Пачатак на стар. 5).

Так і ў літаратуры. Мы непазбежна будзем правінцыяламі, пакуль не пераможам у сабе спакуслівае бездухоўнае жаданне выгукнуць «чэрга», аб'явіць засвоенымі творчыя прыёмы, якія адкрыта не стыкуюцца з натуральнасцю нацыянальнага маўлення, а таму не могуць стаць прадметным урокам сапраўднай культуры. Вось, мне думецца, ключ да разумення самай страшнай і дрымунай правінцыяльнасці — неўсвядомленае і непрыкметнае адмаўленне ад родавага субстрата ў экзатычнай пагоні выглядаць «як усё».

Мы і папраўдзе выглядаем не надта шыкоўна. Але не таму, што дагэтуль не скінулі з літаратуры вясковай апранакі. Я нават асмелюся заявіць, што правінцыяльнасць, калі і выявіла свой твар праз «вясковасць» нашае літаратуры, дык якраз у тым, што сама тэма яшчэ не паддалася, што не хпіла змогі ўбачыць яе ва ўсёй трагічнай велічы. А, не ўбачыўшы ўсяе глыбіні, не адчуўшы незагойнага болю, дэвалюем «падправіць» — а па сутнасці начыста сцерці класіку. Гэта толькі з надзіва правінцыяльным спакоем можна назіраць, як у фінале шматсерыйнага тэлефільма па бессмяротнай «Палескай хроніцы» І. Мележа не хто іншы, а менавіта Васіль Дзятлік пераможна красуецца на эмітэсаўскім трактары, пракладваючы першую калгасную баразну. Такая «перамога» Васіля ёсць «перамога» над І. Мележам, ёсць паражэнне

ГЭТЫ чалавек быў вучоным-гісторыкам з сусветным імем. Яго працы вядомы далёка за межамі нашай краіны. Але, як і ў кожнага чалавека, была ў Мікалая Мікалаевіча Улашчыка запавятная мара — напісаць і апублікаваць гісторыю роднай вёскі Віцкаўшчына, што на Міншчыне. Напісаць то ён напісаў, а вось з публікацыяй выйшла, як кажуць, няўвязка. Маскоўскае выдавецтва «Наука», для якога быў падрыхтаван рукапіс, не спыталася яго друкаваць, а потым наогул забылася аб ім. Тады Мікалай Мікалаевіч прапанаваў рукапіс беларускім выдавецтвам. Некаторыя з іх адразу адмовіліся, а іншыя прапанавалі давесці гісторыю яго роднай вёскі да нашых дзён, але Улашчык не мог на гэта згадзіцца, бо ніколі не займаўся гісторыяй Беларусі савецкага перыяду.

На вялікі жаль, Улашчык так і не дачакаўся здзяйснення сваёй мары. Праз паўтара года пасля яго смерці «Чырвоная змена» апублікавала ўрыўкі з кнігі вучонага «Была такая вёска» з прадмовай Уладзіміра Арлова. І вось, нарэшце, ліпенскі, жнівеньскі і вераснёўскі нумары часопіса «Польмя» за 1988 год данеслі да чытача гісторыка-этнаграфічны нарыс Міколы Улашчыка «Вёска Віцкаўшчына» з уступным артыкулам яго перакладчыка з рускай мовы на беларускую У. Арлова, які ў многім садзейнічаў выхаду гэтага твора ў свет.

Калі перагортваеш апошнюю старонку гэтага нарыса, то пачынаеш разумець сэнс думкі, выказанай ва ўступе, што «Вёска Віцкаўшчына» — гэта помнік адной з тысяч нашых вёсак, своеасаблівае энцыклапедыя жыцця беларускага селяніна ў дакастрычніцкі час, дакладней у 1883—1917 гады.

Раскрываючы перад чытачом мэту свайго нарыса, Мікалай Мікалаевіч заўважае: «У маёй працы развіццё капіталістычных адносін у беларускіх вёсках паказана на матэрыяле адной з іх — Віцкаўшчыны. Вёска гэтая нічым не знакамітая, якіх-небудзь значных падзей тут не было, славытых

дзеячаў з яе не выйшла. Ці варта ў такім разе пісаць пра яе? Пытанне даволі слушнае, бо ў Беларусі ёсць тысячы паселішчаў, якія перажылі вельмі драматычныя падзеі. На гэта можна адказаць, што аб'ектам даследавання мае права быць кожны населены пункт, і вельмі шкада, што гісторыі вёсак і невялікіх па-

выключным і непадобным на беларускую вёску таго часу. Віцкаўшчы значна адрознівалася ад сваіх суседзяў, былых прыгонных сялян, якія былі адносна добра забяспечаны зямлёю і над якімі не вісеў цяжар прыгоннай мінуўшчыны. Нетыповая для тагачаснай беларускай вёскі наогул, Віцкаўшчына была тыповая для

шмат цікавага аб планіроўцы вёскі і сядзібаў, аб хатах, гумнах, свірнах нашых дзядоў і прадзедаў.

Адзін з раздзелаў, да прыкладу, носіць такую назву: «Чым аралі, жалі, пралі». Гэта ўжо не толькі гісторыя, але і этнаграфія беларусаў. Хто з сучасных юнакоў і

Нагрукавана ў «Польмі»

Здзяйсненне яго мары

селішчаў наогул у нас няма. Шкада, бо без вывучэння гісторыі гарадоў, вёсак, хутароў немагчыма і глыбокае веданне краіны.

Цікаваць менавіта да Віцкаўшчыны тлумачыцца тым, што ў ёй прайшло маё дзяцінства, што я ведаў там не толькі ўсіх жыхароў, але таксама ўсіх коней, кароў, сабак, карацей кажучы, я ведаю вёску не толькі па крыніцах, але і «ў твар».

Калі рукапіс кнігі М. Улашчыка абмяркоўваўся ў Акадэміі навук БССР, адзін вядомы высокую адміністрацыйную пасаду, зрабіў вывад, што гэтую кнігу друкаваць нельга, таму што вёска Віцкаўшчына нетыповая. Як бы адказваючы свайму апаненту, Мікалай Мікалаевіч заўважае: «У тагачаснай Беларусі вёска Віцкаўшчына — шмат у чым нетыповая: яна значна багацейшая за тыповыя вёскі, у ёй няма шэрагу тыповых бытавых рысаў. У невялікай Віцкаўшчыне перад першай сусветнай вайной было 5 жніяр, але зусім знікла нацыянальнае адзненне, амаль усе умелі чытаць і пісаць, але вясельныя, купальскія і іншыя абрады былі амаль цалкам забытыя. Тым не менш, Віцкаўшчыну нельга ўявіць нечым

населеных пунктаў, створаных на купленай зямлі, а такіх паселішчаў Беларусі на мяжы двух стагоддзяў мела багата».

На падставе глыбокага вывучэння дакументаў Цэнтральных дзяржаўных гістарычных архіваў Беларускай і Літоўскай ССР аўтар пранікае ў таемніцы гісторыі роднай вёскі, яе ўзнікнення і развіцця.

Калі не браць пад увагу паноў, адзначае Улашчык, у тым ліку і дробных, а ўзяць толькі тых, хто працаваў на зямлі, дык гэтае насельніцтва ў наваколлі Віцкаўшчыны можна падзяліць на тры асноўныя групы, у кожнай з якіх існаваў і больш дробны падзел.

Наверсе гэтай лесвіцы стаяла дробная шляхта, што жыла на хутарах і засценках — невялікіх паселішчах па 5—10 двароў. Крыху ніжэй шляхты былі праваслаўныя хутаранцы, якія мелі па 30—60, а падчас і па 80—100 дзесяцін зямлі (амаль заўсёды купленай). На апошняй прыступцы гэтай лесвіцы знаходзіліся былыя прыгонныя. Сярод іх таксама не было роўнасці, бо адны гаспадары мелі па 20 дзесяцін, а другія — па 3—5, а некаторыя (іх, праўда, было вельмі мала) не мелі нічога.

У чым каштоўнасць нарыса М. Улашчыка «Вёска Віцкаўшчына»? Шмат у чым. Той, хто цікавіцца гісторыяй беларускай вёскі, даведаецца

дзяўчат бачыў, напрыклад, таўкач ці сякач?

Увагу чытача, безумоўна, прывабіць замалеўка вучонага аб сям'і. Улашчык заўважае, што хлопцы жаніліся найчасцей пасля «прызыву», адбыўшы вайсковую службу, якая канчалася ў 25 гадоў. Дзяўчаты выходзілі замуж звычайна ва ўзросце каля 20 гадоў. Сяляне надзвычай неспрыяна ставіліся да пазашлюбных дзяцей, жыццё якіх было гэтак жа гаротнае, як і доля іхніх мацяроў.

Бадай, ні ў адной з кніг па этнаграфіі беларусаў не знойдзеш такога падрабязнага апісання мужчынскай і жаночай працы, як у творы Улашчыка «Вёска Віцкаўшчына». Прычым напісана не проста навукова, а навукова-папулярна, з народным гумарам. Да таго ж Мікалай Мікалаевіч адзначае тое, што бачыў сам. Пагэтуму яму можна верыць ва ўсім. Мы даведваемся, што працу ў вёсцы строга дзялілі на мужчынскую і жаночую. Хлопчыкам і дзяўчынкам даручалі прыкладна аднолькавую работу, але з гадамі розніца рабілася адчувальнай. Зразу-мела, што мужчыны рабілі самае цяжкае: касілі, аралі, скарадзілі, звозілі на калёсах снапы, сена і канюшыну, ездзілі ў лес па бяровенне і па дрывы, даглядалі коней. Яны таксама прадавалі свае выра-

ная мэта, асноўная ідэя ўсёй вучобы: навукаючы сябе, спакваля, як бы неўпрыкмет навукаць і ўсю літаратуру, сабою сцвярджаюць рэальнае права існаваць літаратуры, якую прадстаўляеш.

І вось жа дзіўны парадокс! Ашаламляльны ўрок з горасным і непраказальным фіналам маем перад вачамі: нават свае ўласныя набыткі мы не маглі паставаць і спажываць у літаратуры ў поўнай меры. Жыццё цэлага пакалення беларускіх літаратараў было ахвярна пакладзена (давайце і гэта бачыць), каб інтуітыўна, падчас навобмацак, адрадыць каштоўнасці, якія ўжо існавалі. Думалася: адкрываем новае, а рэальна — вымушовае тапанне амаль на месцы. Думалася: вынаходзім веласіпед, а рэальна — усяго толькі ўстаўлялі спіцы ў кола нацыянальнай і сусветнай эстэтыкі, папярэдне бязлітасна раструшчанае чыноўнікамі ад інтэлекту. Якіх выдаткаў так патрэбнай заўсёды духоўнай энергіі гэта вымагала! Здавалася б, усведамленне такой несправядлівасці мусіла само сабой узняць культуру вучобы. Аднак жа...

Тут, дарэчы, мы і сутыкаемся з той антыноміяй, якая ўсё часцей змушае задумацца над праблемай правінцыяльнасці. З аднаго боку — паслабленасць нацыянальнай асновы. А з другога боку — хаатычнае, як бы неасэнсаванае, недаўменнае імкненне-пытанне: а што ж канкрэтна можна ўзяць з новага ў літаратуру?

Дзве гэтыя слабасці замкнуліся дыялектычнай супрацьлегласцю: адно вынікала з другога і абумоўліваецца ім. Калі паслабляецца першасная аснова, з непазбежнасцю ўзмацняецца хаатычнасць запавяненняў. Супроць хаосу і трэба змагацца. Суладдзя ж, думаецца мне, можна дасягнуць праз умацаванне духоўнага нацыянальнага статуса літаратуры.

Анатоль ЖАЛЯЗОЎСКІ: «ІНТЭЛЕКТУАЛЬНАЯ НЯМОГЛАСЦЬ ЦІ НЕШТА ІНШАЕ!»

Карані цяперашняга сацыяльнага і літаратурнага нігілізму і правінцыялізму не ў «пэўнай інтэлектуальнай нямогласці», як піша часопіс «Крыніца» (№ 3, 1988 г.), а ў праблемах сацыяльна-палітычнага развіцця грамадства, пачынаючы ад культурскіх часоў і да апошніх дзесяцігоддзяў. Уявім сабе, колькі з-за штучнага «абрусення» нацыі Беларусь не дадала сваёй культуры іменна беларускіх пісьменнікаў, мастакоў, спевакоў, майстроў прыкладнага і іншых відаў мастацтва, а ўвогуле твораў культуры?! Адным словам, не на поўную сілу рэалізаваў свае магчымасці ў сферы духоўнай культуры. Але ўсё ж і ў гэтыя зastoйны перыяд, калі адбывалася дэградацыя грамадства, нельга сцвярджаць, што ў нас не было самабытных і арыгінальных твораў.

Так, літаратура ніколі не была самастойнай івольнай у сваім праўленні. І я не магу пагадзіцца з думкай, выказанай усё ў тым жа артыкуле С. Букчына «Як пераадолець разрыў» у часопісе «Крыніца», што ў гэтыя цяжкія гады сапраўдныя творы пісаліся «ў шуфляду». Мне здаецца, што пісьменнік, калі ён сапраўдны пісьменнік, павінен пісаць з адной мэтай — вынесці твор на суд чытача.

Нельга забываць і тое, што пісьменнік — такі ж чалавек, як і ўсе іншыя грамадзяне краіны, і вымушаны сваёй літаратурнай працай зарабляць хлеб на дзёны. І «Дзеці Арбата» былі напісаны А. Рыбаковым даўно і не ў стол, і пазма А. Твардоўскага «Па праву памяці» ства-

бы і амаль заўсёды самі куплялі ўсё патрэбнае ў гаспадарцы. Жанчыны жалі, падварочвалі сена, пралі, ткалі, даглядалі кароў і свіней; яны павінны былі таксама збіваць масла і рабіць сыр. Галоўным клопатам жанчын было гатаванне ежы, каб накарміць сям'ю; яны мусілі таксама парыць бульбу на пакорм скаціне. Натуральна, што жанчыны глядзелі малых, мылі бялізну, абшывалі дзяцей і часткова дарослых, а таксама прыбіралі ў хаце і насілі валу.

Канстатуючы гэты падзел працы, вучоны ставіць такое пытанне: «Ці нашмат жаночая праца была лягчэйшая?». І адказвае на яго так: «Качаць бяровенне, пілаваць тоўстыя дрэвы, касіць нялёгка і дужаму мужчыне, аднак і чыста жаночая праца таксама цяжкая, тым больш, што, стаміўшыся за дзень, жанчына мусіла і ўначы не раз падумаць да дзіцяці».

Шмат карыснага для сябе знойдуць чытачы раздзелаў «Трохполле і навацыі», «Як зямля радзіла», «У хляве і на стайні». Для аўтара гэтых радкоў, як вучонага-гісторыка, найбольш каштоўныя думкі М. Улашчыка аб парабках, вёсцы і рынку, даходах і расходах сялянскай гаспадаркі.

Аўтар нарыса прыводзіць факты, якія ідуць уразрэз з вывадамі многіх гісторыкаў рэспублікі. Ён сцвярджае, што большасць гаспадароў, якія мелі 20—30 дзесяцін зямлі, наймалі парабкаў, звычайна нежанатых маладых мужчын ці незамужніх дзяўчат. Наёмныя парабкі былі ва ўсіх гаспадароў, якія мелі 40 дзесяцін.

А колькі пазнавальнага і цікавага для сябе знойдзем мы ў замалёўках Улашчыка аб транспарце і побыце віцкаўцаў, аб іх «хлебе і да хлеба»!

Думаецца, што самым цікавым раздзелам твора з'яўляецца «Культурнае жыццё». Прыведзеныя тут факты разыходзяцца з існуючым да цяперашняга часу стэрэатыпам, што пераважная большасць насельніцтва Беларусі была непісьменнай. Так, у школьным падручніку па гісторыі БССР сцвярджаецца, што к пачатку XX стагоддзя непісьменныя складалі 77 працэнтаў. А М. Улашчык у сваім творы падкрэслівае: «Хоць умовы навучання на пачатку дваццатага стагоддзя мала чым адрозніваліся ад тых, што былі ў 80-я гады XIX

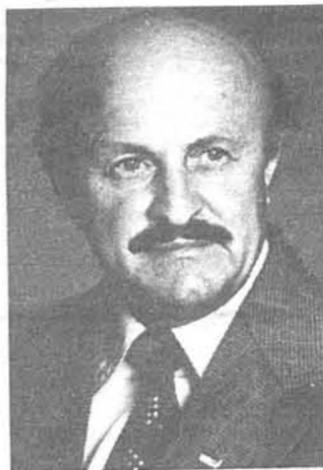
стагоддзя, чытаць і пісаць умелі ўсё віцкаўцы, якія нарадзіліся і выраслі ўжо ў новай вёсцы. У першыя гады XX стагоддзя ў Віцкаўшчыне семнаццаць двароў і трохі болей за дзесятак дзяцей школьнага ўзросту. Школы вёска не мелі, і грамаце можна было навучыцца ў старэйшых сямейнікаў, у дарэктара або ў народным вучылішчы, якое адчынілі ў суседнім Грычыне». Хто ведае, можа, менавіта з-за фактаў, якія разыходзіліся з афіцыйнымі дадзенымі, і не хацелі друкаваць у застойныя часы нарыс «Вёска Віцкаўшчына»?

Не толькі гісторыкі і этнографы, але і людзі розных прафесій, незалежна ад узросту, з задавальненнем працуюць старонкі, што знаёмяць нас са святамі, гульнямі і забавамі віцкаўцаў.

Апошні раздзел нарыса М. Улашчыка прысвечаны становішчу вёскі ў час першай сусветнай вайны, асабліва ў 1914—1916 гадах. Вучоны піша, што ў кастрычніку 1915 года фронт спыніўся за 120 кіламетраў ад Віцкаўшчыны. Жывёла засталася без корму, бо салдаты падчысілі не толькі сена і канюшыну, але і салому. Значную частку фуражу, а затым і бульбы забралі ўсекачы. На жаль, адзначае М. Улашчык, бежанства 1915 года зусім не адлюстравана ў літаратуры. Асобныя газетныя і часопісныя нататкі паказваюць гэтую трагедыю мільёнаў вельмі павярхоўна. Памятаю, што ў час сустрэчы аўтара гэтых радкоў з Мікалаем Мікалаевічам, ён вельмі шкадаваў, што гэтае пытанне, гэтая праблема вольна ўжо доўгія гады з'яўляецца «белай плямай» у гісторыі Беларусі. Вучоны марыў аб тым часе, калі, нарэшце, з'явіцца малады таленавіты даследчык у Акадэміі навук рэспублікі або ў адным з трох беларускіх універсітэтаў, які даскана вывучыць гэту праблему.

Можна спрачацца па многіх пытаннях, узятых у творы Улашчыка, можна крытыкаваць яго за некаторую аднабаковасць, можна вышукваць які-небудзь недахоп. Але наша мэта не ў гэтым. Трэба з усёй пэўнасцю сказаць, што перад намі яркі, арыгінальны і самабытны твор. Паболей бы нам такіх твораў!

Э. ЮФЕ,
дацэнт МДПІ
імя Максіма Горкага.

Мікалай МАТУКОУСКІ.

Гісторык

Валерый РАЕУСКІ.

Барыс ГЕРЛАВАН.

Лаўрэаты Дзяржаўных прэміяў БССР 1988 года

Сцэна са спектакля «Мудрамер».

Мікалай ЯРОМЕНКА.

Аўгуст МІЛАВАНАУ.

Генадзь АУСЯННІКАУ.

ралася не з тайным намерам схаваць яе ў шуфляду.

А што тычыцца правінцыялізму ў літаратуры, дык, думаецца, віна ў тым не столькі пісьменнікаў, колькі выдавецка-цэнзурнай сістэмы, якая вырашае «пушчаць» ці «не пушчаць», прасявае мастацкі твор праз сваё сіта, нярэдка выкідаючы з яго залатыя зярняты і пакідаючы адно шалупіне.

Чытач выдавецкай кухні не ведае. І яна яго не цікавіць. Ён купляе, як хлеб духоўны, кнігу ў краме і не падзрае нават, што яго набытак не раз «згвалтаваны». Але ж самі пісьменнікі пра гэта добра ведаюць. Таму дзіўна гучаць папрокі ў правінцыяльнай абмежаванасці ў адрас усёй нашай літаратуры, тым больш—з вуснаў некаторых літаратараў.

Уладзімір КОНАН:

«КУЛЬТУРА — ГЭТА САМАБЫТНАСЦЬ»

Сто гадоў таму назад адзін рускі філосаф-публіцыст і крытык часта паўтараў: кітаец і турак для мяне — больш культурныя, чым бельгіец або швейцарац. Кітай па ўзроўню культуры — вышэй за Бельгію, а індусы — вышэй за лаўночнаамерыканцаў. Урэшце, рускі ствараві і нават скапець — непараўнальна больш культурныя, чым рускі настаўнік, які вучыць дзяцей «па кніжцы» барона Корфа». Тут, зразумела, парадокс, празмернае абагульненне, нават адчай. Аднак ёсць жа і зерне праўды. Бо што значыць для культуры швейцарац, які вучыўся ў парыжскай Сербоне, узяў там напрокат крошкі «сусветнай» культуры, засвоіў «метаду», гэта значыць, стандарты паводзін і думак па вядомай, другімі прыдуманай формуле, аднак не

прывёс нічога свайго, народнага, спецыфічнага і арыгінальнага? Не павышэнне культуры, а паніжэнне не прывёс гэты «сярэдні» інтэлігент, што страціў народную глебу пад сабою.

Колькі ў нас такіх «швейцарацаў», «бельгіяцаў» і найбольш «таксама беларусаў», якія нават мову свайго народа забылі, выракліся яе, сталі банальнымі спажывацямі рускай ці «сусветнай» культуры! Вось яны і складаюць той шматлікі сацыяльны пласт у нашай рэспубліцы, на якім вырастае правінцыяльнасць, і не толькі ў літаратуры, але і ў палітыцы, культуры, урэшце, у штодзённым побыце. Парадокс у тым, што якраз адтуль чуюм абвінавачванні беларускай літаратуры ў правінцыяльнасці, і не толькі сучаснай, але і літаратурнай спадчыны, нашай нацыянальнай класіцы.

Калі б мне прапанавалі даць самае кароткае вызначэнне паняцця культуры, якая мае агульначалавечую каштоўнасць, то я сказаў бы: культура — гэта арыгінальная, нацыянальная самабытная творчасць. І толькі той народ найлепшым чынам служыць сусветнай цывілізацыі, які развівае да найвышэйшых рубяжоў сваю ўласную, нацыянальна непарторную літаратуру, мову, іншыя віды і роды мастацтва, навуку, урэшце, стварае самабытны лад жыцця. Толькі такі народ і толькі такія духоўныя здабыткі цікавыя і каштоўныя для другіх рэгіёнаў і народаў.

Тут нам, як кажуць, ёсць з чым «выйсці на людзі». Гэта наша нацыянальная класіка, прыгожая, вякамі адшліфаваная мова, нацыянальны фальклор з яго, мабыць, найбагацейшай у нашым славянскім рэгіёне разнастайнасцю жанраў і стыляў. Беларускі народ — параўнальна маладая нацыя, яму патрэбны яшчэ вялікія творчыя намаганні, каб яго духоў-

ная спадчына — фальклор, выдатныя скарбы, якія пакінулі нам Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі, творы сучасных таленавітых пісьменнікаў — арганічна ўвайшлі ў кантэкст сусветнай культуры. Ужо сёння творы Васіля Быкава моцна паўплывалі на гуманізацыю еўрапейскай грамадска-палітычнай думкі, набылі шырокую вядомасць у асяроддзі адукаванага міжнароднага чытача.

Зразумела, і на гэтым нацыянальна самабытным шляху літаратараў, мастакоў, арганізатараў «масавай культуры» нярэдка падпілююць правінцыяльнасць. Небяспека падпасці пад уладу эпігонства рэгіянальнай абмежаванасці, няўвагі да агульнадзяржаўных і міжнародных праблем нашага неспакойнага, супярэчлівага і драматычнага часу. Вось чаму так важна ў літаратурным і агульнакультурным жыцці захоўваць гарманічную меру суадносін уласнацыянальнага «ядра» і міжнацыянальных духоўных узаемадзеянняў. Тут ёсць два крайнія «крытычныя» пункты, за якімі пачынаецца рэгіянальная ці псеўдаінтэрнацыянальная правінцыяльнасць. За межамі першага з іх — недастатковасць канструктыўных іншанцыянальных уплываў, што вядзе да застою культуры; за межамі другога — такі «лішак» гэтых уплываў, які вядзе да разбурэння нацыянальнай культуры. Сёння нам рэальна пагражае апошняе тэндэнцыя, бо пад пагрозай знікнення — духоўнае ядро культуры, жывая стыхія роднай мовы.

Правінцыяльнасць у мастацкай літаратуры ўвогуле, у тым ліку ў літаратуры беларускай, — гэта і дэфармацыя нацыянальнай самабытнасці, рэгіянальнай шматколернасці, і зніжэнне творчай напружанасці або заняпад таленту, якія вядуць да наследвання, эпігонства, ці,

кажучы наогул, — да выцяснення квітнеючай складанасці, стылявой выразнасці і моўнага багацця «другасным спрашчэннем», уніфікацыяй і стандартызацыяй. Есць тут і пазалітаратурныя, сацыяльна-палітычныя прычыны, якія параджаюць правінцыяльную літаратуру, культуру, мастацтва. Яны непазбежныя, калі нацыянальная рэспубліка страчвае свой міжнародны статус, эканамічную, палітычную і культурную самастойнасць, ператвараецца ў правінцыю. У рамках рэспублікі неабходна адрадыць культурную самабытнасць нашых уласных «правінцый» — абласцей, раёнаў, вёсак.

Нярэдка правінцыяльнасць літаратуры, асабліва яе крытыка-публіцыстычныя жанраў, параджаецца правінцыяльнасцю перыядычнага друку. Да рэвалюцыі ў нас была «Наша Ніва», якая і сёння не страціла свайго сусветнага значэння: з'яўляючыся праўдзівым «люстэркам Беларусі», яна разам з тым знаёміла сваіх чытачоў з эканомікай, культурай, літаратурай іншых, найперш славянскіх народаў. Другія ж газеты, якія выбралі правінцыяльнасць у якасці праграмы, называліся «Голос провинции», «Жизнь провинции». Ці не зашмат сёння іхніх «дзяцей» або «ўнукаў»? Газета ці часопіс пазбаўляюцца месцачковасці, калі набываюць самастойнасць і свой кірунак.

Каб пазбавіцца правінцыяльнасці, патрэбна не дэкларацыя інтэрнацыяналізму (для мяне гэтае паняцце мае перш за ўсё маральны сэнс — павага да ўсіх народаў, іх культуры і мовы), а яго канкрэтная рэалізацыя, праца па ўздыме нацыянальнай культуры да ўзроўню лепшых узораў сусветнай, і разам з тым далучанасць да літаратурна-мастацкіх здабыткаў братніх народаў.

— А ЕНЬГИ есть — Уфа гуляем, деньги нет — Чишма сидим! — Хасан Башырау, пісар мінбата, бліскае поўным ротам белых, як кіпень, зубоў.

Хасан стаіць каля майго стала і цярыліва чакае, пакуль я, прыдзірліва і настэрна ляпаючы лічыльнікам, не зверну яго сённяшняю «Стралявую запіску» з учарашняй.

Асавовы склад батальёна па спіску. У наяўнасці. Колькі прыкамандзіраваных. Колькі ў санчасці. Колькі выбыла з маршавай ротай...

Хасан не заблытаеш і не падловіш: «А дзе харчовыя і рэчавыя атэстаты на прыкамандзіраваных?» У Хасанавай «Стралявой запісцы», як заўжды, усё дакладна, як на аптэкарскіх вагах. Усё я кшы.

— Куды пайдэш? Как вращацца будэш? Вайнам! — круціць з уздыхам галавою Хасан.

Дзіўны малодшы сяржант. Калі казырае ці дакладвае старшым па званні, ці ў штабе свайго мінамётнага батальёна, Хасан Башырау карыстаецца бездакорнай рускай мовай (паспеў да вайны скончыць дзевяць класаў!). Такой, што паверыць нават цяжка, што мова гэта ў яго не матчына. Са мной жа тут, у штабе палка (1), Хасан размаўляе так, нібыта мы з ім дзе-небудзь на вуліцы яго роднага татарскага сяла стрэліся. «Вайнам...» Што азначае: куды ты паедзеш, як будзеш назад вяртацца, па гэтаквай вайне...

Ах, мяне і самую больш за ўсё на свеце непакоіць зараз гэта: як я паеду, як буду вяртацца назад... Чышма — вузлавая чыгуначная станцыя, дзе — па чутках — чакае мяне самая жаклівая перасядка на Уфу, уяўляецца мне гэтаквай жа безнадзейнай ямай, як нашы беларускія даваенныя Асіповічы. Трапіў туды чалавек — і нібыта з галавой у прорву шчабоўкнуў! Век не выбарашся! Не выбаруся, пэўна, і я. Наўрад, ці выбаруся... Але ж усё роўна збіраюся. Усё роўна адважваюся пусціцца са сваіх Тоцкіх лагераў у такую дарогу.

Старшына Жукаў — з асабістага дазволу начальніка штаба палка гвардыі капітана Качалаеўскага — выпісвае мне на дарогу бясплатны ў два канцы «літэр». Як ніяк, а працую я пісарам страявой часці запаснога стралковага палка. Як вольнанаёмная.

— Толькі па загаду таварыша Сталіна набралі вас, — ставіць на месца нас, вольнанаёмных жанчын, заўсёды іранічны, насмешліва прыжмураны, начштаба. — А так хто б вас тут, баб, трымаў...

І не зразумець, згодны ён з мудрым загадам таварыша Сталіна, ці дазваляе сабе адвагу як быццам нават і падакараць таварыша Сталіна за яго такую выключную ўвагу і мяккасць. Да нас, баб...

«Літэр» сапсаваны, але яго рэабілітуе на каліграфічнаму пісарскаму Жукаваму «исправленному верить» тлустая фіялетавая пячатка «Вайсковая палявая пошта 54800».

Мая сяброўка з ПФС Гіта Ройф памагае мне разжыцца на ладную, маляўніча абклееную бляншанку амерыканскай тушонкі, прыносіць літровую бутэльку алею і тры селядцы! У Гіты дзядзя Зяма — старшы лейтэнант Розенберг (ён кліяне свой лёс за гэта прозвішча: «Мне толькі Розенберга і не хапала!») — начпрод нашага палка. Дзядзя Зяма не мае адвагі адмовіць пляменніцы, ён шкадуе і мяне, яе сяброўку («Дзеці... Дзеці...»), якая адважваецца на такую дарогу.

Яго ўласная сям'я: жонка, трое дзяцей і старыя бацькі засталіся ў Кіеве. «У Бабіным яры...» — да крыві закусвае вусны, калі ўспамінае іх, дзядзя Зяма, старшы лейтэнант Розенберг.

...Ну, а два кавалкі чорнага, як дзёгаць, мыла хатняга варыва — таксама на гасцінец — я сама выменяла на базары ў Тоцкім. За абмоткі — шчодры падарунак франтаватага старшыны са смешным прозвішчам Губа. З 15 АЗРС. Адметны народ служыў у той Асобай запасной роце сувязі, прыкамандзіраванай да нашага палка толькі на харчовае і рэчывае забеспячэнне. Усе, як на падбор, рослыя, паглядныя хлопцы-украінцы. З адукацыяй. Спевакі. Вечарамі, перад абдоём, калі прымоўкне на томленны за дзень лагер, з боку зямлянкі той асобай, як уплыне, як узнясецца пад высокім зорным спакоём: Дивлюсь я на небо, тай думку гадаю. Чому я не сокл, чому не літаю...

І такой невыказнай самотай захлапіне ад таго спеву сэрца!.. Столькі гадоў мінула, столькі сплыло ў жыцці ўсяго ўсякага, а і сёння стаяць перад вачыма ў мяне тыя Тоцкія лагеры ў стэпе, тыя пад лінейку падагнаныя, па-вайсковому выструганыя шарэнгі зямлянак, атуленыя пасадакмі карункава-трапяткіх канадскіх клёнаў. А наводшыбе — таксама ў засені зеляніны — і нашы вольнанаёмныя зямлянкі.

Мне дваццаці год. Я живу ў гэтым стэпе, працую сярод безліч мужчын-вайскоўцаў, живу з дзядзяткамі-вольнанаёмнымі ў зямлянцы і

гу. Пры бясплатным — у два канцы — білеце маю дзвесце рублёў наяўнымі. Аднак па цяпершнім часе будзе іх, вядома ж, малавата (не тое каб на Уфу, ды яшчэ на гулянку...). Буханка хлеба на базары каштуе ўжо сто рублёў. Кіло масла, калі трапіцца па дзядзёўцы, пяцьсот. А тое ж чорнае, як дзёгаць, мыла, што я запасла на гасцінец, ідзе кавалак за трыццатку!

На маю паездку адпущана мне тэрміну ўсяго адзін тыдзень, а ў Чышме на станцыі я сяджу трэція суткі. Не сяджу, а спалваю сваю душу... Пазамайлі ўсе лаўкі, ляжаць

— Маць яво, перакаці поле! — спрадвечным, родным натхняе сябе дзядзька Ляксеі, ведучы нас з Васькам у канец гружанага таварняка. — Тут, дэвікі, будзем табарыцца, — спыняецца, нарэшце, ён каля не надта, не з верхам загрузанае вугалем-антрацытам платформы.

Мы з Васькам таксама прыстаўляем нагу каля дзядзькі Ляксеі, Васька першы здагадваецца:

— На вугалі паедзем?

— Матай! — коратка, кіўком галавы, паказвае яму на платформу дзядзька Ляксеі.

Алена ВАСІЛЕВІЧ

СТАНЦЫЯ ЧЫШМА

Апавяданне

сплю на плечы з лазы нарах... І на тысячы верст вакол няма ў мяне ніводнае роднае душы, я і не ведаю, ці застаўся наогул хто ў мяне родны.

...І вось аднойчы, у гэтым выдзьмутым сухавеем стэпе, мяне адшуквае паштоўка («Маці-радыма, абарані!»). З сінім штэмпелем наўскасяк: «Праверана вайскавай цензурай». Паштоўка ад стрычнага брата, які здаўна, яшчэ з дваццатых гадоў, жыў у Ленінградзе. Да нас, у вёску, у час адпачынку, ён штолета прыязджаў з паляўнічай стрэльбай — ён быў заядлы паляўнічы. Брат быў намнога за мяне старэйшы, і я звала яго імем і па бацьку, звала на «вы»... Дык вось у гэтай паштоўцы Сцяпан Іванавіч — ён, як можна было здагадавацца, ваяваў пад Ленінградам — па ведамліў мне адрас свае жонкі Лізы, вывезенай з пяцігадовай дачкою з блакаднага Ленінграда па дарозе жыцця. І наказаў абавязкова наведаць іх у Башкіры, на станцыі Туймазы, а дакладней, яшчэ за трыццаць верст ад гэтай станцыі, у рускім сяле Пакроўскім, у калгасе «Запаветы Ільіча»... Там мяне будучь чакаць! Там, учапіўшыся рэшткамі жыцця і сілы за чужую зямлю і чужых незнаёмых людзей, акрыяўшы за вясну і лета, Ліза настаўнічала ўжо ў школе, а Наташка таксама «хадзіла на ўрокі», бо не было з кім пакідаць яе дома, у хаце гаспадароў, дзе яны кватаравалі.

У сваіх пісьмах брат пісаў, што ў Лізы, пэўна, знойдзецца і мне што-небудзь з адзетку, зусім не лішняе, як ён прадбачыў, у маім дашчэнтку абношаным існаванні. Гэта зманліва акалічнасць, а таксама і тое, што з дзяцінства яшчэ я вельмі любіла братаву жонку, а потым і малую іх дачкушу і заўсёды няньчыла яе, калі яны прыязджалі да нас у гасці, — усё гэта неадольна цягнула мяне, тут бязродную і бяздомную, у неведомую мне Башкірыю, да Лізы з Наташай.

Тым больш, што другой, больш зручнай, магчымасці з'ездзіць да іх надарыцца ў мяне ўжо не магло. Хадзілі настойліва чуткі, што ў канцы кастрычніка наш 364 Запасны стралковы полк чакала перадыслакацыя — бліжэй да фронту, на тэрыторыю, вызваленую ад немцаў. Куды дакладна — гэта, вядома, была ваенная тайна, аднак гаворка настойліва ішла пра Харкаў, другі раз ужо вызвалены ад немцаў.

Зручнай гэта магчымасць паехаць да Лізы здавалася яшчэ і таму, што дарога туды, у Башкірыю, па мерках таго ваеннага часу, была як быццам не такой ужо і далёкай. Колькі там тае язды: Бугуруслан, Бузулук, Куйбышаў, Чышма... На Чышме маё сэрца абрывалася і з грудзей кацілася пад ногі... Тутэйшы бывалы народ — з даваенных часоў ведаў яе! — паўтараў пра Чышму нязменны жарт: «Деньгі есьць — Уфа гуляем, деньги нет — Чишма сидим...»

...Не зусім з пустым як быццам кашальком збіраюся і я ў гэту даро-

улокат на цаглянай падлозе, тоўпяцца, штурхаюцца, пераступаюць па нагах вайскоўцы, чыгуначнікі, мяшочнікі, старыя, жанкі з дзецьмі... Смаляць самакруткі, плююць, рагочуць, лаюцца, рэжуча ў карты, плачуць... Ля касы патопа шэрых снін, афіцэрскіх фуражак, салдацкіх пілотак, цывільных кепак, бабскіх хусток... Па спінах, па каўнярах, па хустках гэтага шэрага патопа няспешна поўзаюць вошы... З'ява звычайная, звыклая... Ніхто не ўзнямае гвалту, вельмі нават і не староніцца ніхто. Адыдзеш убок — і як бачыш выпхнуць з чаргі!

...У Чышме мяне неабходна перасесці на цягнік, які ідзе на Уфу, каб даехаць да патрэбнай мне станцыі Туймазы і там выйсці. Гэта пасля вайны стала яна вядомай на ўсю краіну сваімі нафтапрамысламі, а тады, у вайну, проста была Туймаза і Туймаза — недзе ў Башкірыі...

Білет у кішэні да Туймазы ў мяне ёсць. Няма кампосцера. Каса білеты не кампасціруе: цягнікі на Уфу не ходзяць. Дакладней, яны-то ходзяць, але не па чыгуначнаму раскладу, а калі хочучь (ці калі нехта неведомы захоча, або не захоча, каб яны пайшлі). Цягнік можа пайсці сёння, можа заўтра, а не дык і на трэці дзень... Таму і каса білетаў не кампасціруе. А праваднічка без кампосцера — калі не дасі «ў лапу» — не пасадыць у вагон. У яе — закон. І ўсё!

Які гэта люты быў закон і якая лютая дзяржава была ў дзяржаве — чыгунка — у тыя гады бязмежных людскіх пакут і гора... На чыгунцы не існавала ні закона, ні права, ні літасці!

На станцыі Чышма непадступная, ў казённай чорнай форме, праваднічка — сваім узростам яна магла б быць мне за маці — змятае венам смецце з тамбура проста мне ў твар і, вядома ж, не пускае ў вагон, хоць цягнік на Уфу, на маю Туймазу, стаіць тут жа, на першай платформе, перад самым вакзалам. Няма кампосцера!.. А да касы не падступіцца. Ды і каса — надрываецца, галоціць, просіць і моліць чарга! — больш не прадае і не кампасціруе білетаў...

— Чо будем делать, дэвікі? — так звяртаецца да мяне і да Ваські дзядзька Ляксеі (у іх абоіх дык і білетаў няма).

І Васька — худзёны хлапец дапрызыўнік, і дзядзька Ляксеі — ён камбайнер у калгасе і ў яго «брана» ад фронту — мае суседзі. Трэція суткі разам кантуемся ў Чышме. Занялі куток і сядзім, як дома, на цаглянай падлозе станцыйнага будынка. Добра пазнаёмліся ўжо і як быццам парадніліся нават, нават частуемся сваімі запасамі, якія ў каго трапіліся на дарогу. А я дык і асабліваю роднасць адчуваю да гэтых мужчын: і дзядзька Ляксеі і Васька таксама дабіраюцца да мае Туймазы!

Васька здагадліва, нічога больш не кажучы, як певень крыллем, узмахвае рукамі, высока падскоквае і чапляецца за борт платформы. Дзядзька Ляксеі падхоплівае, падтрымлівае яго за ногі — і не паспяваю я асэнсваць іх дзеянне, як бачу: Васька стаіць ужо на платформе з вугалем і задаволена скаліцца.

— Харош! — таксама задаволены ім, хваліць Ваську дзядзька Ляксеі.

І пераводзіць позірк на мяне.

— А ты как забросить туда жа?.. Сігай за Васькам!

Сігай... Які? Васька ж амаль удвая вышэйшы за мяне. Ды і хлопец жа. Сіла ў яго...

І тут дзядзька Ляксеі здагадваецца...

— Махай мне на спіну!.. А ты, Васька, паташышы яе за рукі... Ды жыва! Жыва! — падганяе мяне дзядзька Ляксеі.

Ён разумее, што я баюся, што не адважваюся, што мяне трэба добра апераздаць лаянкай, каб...

— Давай, давай, маць яво, перакаці поле! — дзядзька Ляксеі становіцца на чацвярэнкі, падстаўляе мне сваю спіну.

Страціўшы ўсякую развагу, што адбываецца ў гэты момант на свеце і што будзе наперадзе, я кідаю на зямлю свой неацэнны баульчык і, як ветрам падхопленая, узлятаю на спіну дзядзьку Ляксею. Відаць, я ўсё ж добра гоцнула абцасамі сваіх чаравік па яго худых рэбрах, бо спіна гэта вельмі ж неасцярожна ўскінулася, крутнулася, і, відаць, я гэтак бы — лістом — зляцела з яе, як і ўзляцела... Але тут Васькава адна рука ўчапілася ў мой каўнер, а другая балюча схопілася за маю руку, падхапіла мяне, узнесла ў паветра...

Дзядзька Ляксеі, адчуўшы палёк, спрытна вывернуўся, падтрымаў мяне за абцас чаравіка — і падаў на платформу Ваську! Тут жа, услед за мной, узляцеў мой баульчык. А за ім, зусім як цыркач, падскочыў, перакруціўся ў паветры, а потым перакінуў сябе да нас з Васькам і сам дзядзька Ляксеі.

— Ух, ты! — узбуджаным смехам зайшоўся і лягнуў сябе па каленях Васька.

— А ты чо думаў! — рассеўся на вугалі і выпягнуў перад сабой ногі дзядзька Ляксеі.

Потым, агледзеўшы, як уласную хату, платформу, паведаміў нам з Васькам:

— Закапвацца будзем! Каб ніякая сволач не заўважыла, як будзе хадзіць з аглядам.

Было ўжо добра сцягнула, і пад крывам вераснёўскага вечара мы — у шасцёра рук — узляліся выграбаць сабе на вугальнай платформе надзейную нагу. Каб ухавацца ад сволачы...

— Як у калысцы будзем ехаць. — ацаніў наша агульнае старанне, калі работа была скончана, дзядзька Ляксеі. — Толькі б хутчэй машыністу давалі адпраўленне... А тады — даганяй нас!

— А як машыніст возьме ды шмаргане на Казань? — бесклапотна цікавіцца Васька.

— Не шмаргане! На Уфу, брат, пойдзе, — пераконана адказвае дзядзька Ляксеі. — Я, калі па кіпюток хадзіў, чуў, машыністы між сабой гаманілі. Наш і з суседняга паравоза. Мы — на Уфу!

Я слухаю іх мужчынскую гамонку, і сама з сабою малюся богу... Ёсць ён на небе. Ёсць!.. Каб не ён, што б я рабіла ў гэтай Чышме адна? Каб не стрэліся мне дзядзька Ляксеі з Васькам... Васькава вага ў нашай сітуацыі, праўда, не намнога большая за маю ўласную, але ж усё роўна і ён — мужчына, хоць і не выйшаў яшчэ добра з падлеткаў.

— Ну, а цяпер нам няма чаго разводзіць тут тары-бары. Каб яшчэ хто пачуў і пазганяў... Будзем класціся нанач.

Ад гэтага ўпэўненага «будзем класціся нанач» у мяне ўсё роўна, як закладвае ў вушах.

— Ты пасяродкі ляжаш, — як самую звычайную рэч прапануе мне дзядзька Ляксеі. — Апатрака ў цябе чыстая, дык на вась гэты мой пусты мех, падкінь пад сябе. А нам з Васькам у нашых строях вугаль не пашкодзіць. Мы з бакоў ад цябе ляжам. Уначы будзе зябка, як скранемся з месца ды памчым з ветрам!

Мне холадна і зябка і горача ўжо і зараз. Як я буду класціся ў гэту вугальную нару з імі, мужчынамі... Хоць бы я ведала іх.

— Да не робей ты, дэвка! — прыкрывае мяне сваім ватнікам дзядзька Ляксеі. — Васька ў нас парэнь смірнай. Глупасцяў сабе не дазвольць... А ў мяне, у самога, дачка, як ты воль... Таксама ў армію, на вайну падалася. Сувязістнай недзе ваюе... — гучна ўздыхае ён, а потым, глядзячы ў начную чарнату, жорстка, нібыта грозіць некаму: — А я, мужык, воль тут, у тыле, сяджу сабе. З бабамі ваюю...

— Дзе ж ты сядзіш — як у калысцы вунь разлётся! — ціха смяецца Васька.

— Паскалься мне — «разлёт-ё-гся»! — нязлосна грозіць яму дзядзька Ляксеі і заклапочана ўспамінае: — Але ж нешта доўга затрымліваемся мы тут, у гэтай акаяннай Чышме.

Аднач затрымліваемся мы не надта доўга. Спакутаная, дашчэнтну знерваваная, усе трые мы і не заўважаем, як адразу ж засынаем у сваёй вугальнай пячоры. Сагрэтыя цяплом, як быццам агульнага нашага цела. Не чуем, як кранаецца з месца ўслед за магутным ФД (Феліксам Дзяржынскім) наш цяжкі грузаны састаў, як роўна, спраўна бяжыць ён па сталёвых рэйках, як звычайна віхляе на паравотках. І дзіўна пацешна вяртае на хвалях сну ў зусім-зусім нядаўняе.

...Пісар мінбата Хасан Башыраў, як на гармоніку, іграе ў штабе палка на маіх драўляных лічылніках і выспеўвае, бліскаючы белымі зубамі:

Деньги есть — Уфа гуляем,
Деньги нет — Чышма сидим...

І мне смешна з гэтага Хасана. І весела, і лёгка, і цёпла... Уфа гуляем!

...Хто ведае — цяпер хіба ўспомніш — колькі часу, прыснудыўся адно да аднаго, праехалі мы ў тую вераснёвую, з добрым ужо замарзамкам ноч, на той чыгуначнай платформе з каменным вугалем. Можна, гадзіну, можна, дзве, а можна, тры... Недзе, відаць, ужо добра за поўнач, чуюцца раптам нейкі пагрэзлівы рух, злосны гоман, брудная лаянка... Аказваецца, мы ўжо нікуды не едем. Мы стаім на месцы, ці не ў чыстым толькі полі. А злосны гоман і лаянка — гэта праверка! Гэта ўсіх, хто гэтак, як і мы, зашыўся на платформах у вугаль, выпорваюць і зганяюць на дол... Дзе мы, што мы — хто гэтак скажа табе ў гэтай прамозглай цемры, у гэтай нялюдскай злосці і лаянцы!

— Прыехалі, маць яво, перакаці поле! — не падаецца, таксама не горш умее, і наш дзядзька Ляксеі.

Злазім. Тут мяне ўжо не трэба падхопліваць пад рукі. Каменем голаю на зямлю, добра што мякка, што не асфальт. Таварняк сапраўды стаіць ці не ў гоным полі. Нідзе ні агеньчыка, ні будынка ніякага не відно.

— Ну, Гітлер! Трапіў бы ты мне ў рукі! — не разабраць, фігурэру ці правяральшчыку, які сагнаў нас з платформы, пагражае дзядзька Ляксеі.

«Гітлер» сагнаў не адных нас. Вунь якая, аказваецца, сабралася нас тут кампанія пад зорным небам!

— Ладна, дасць бог дзень, дасць... — закурвае дзядзька Ляксеі: хоць гэта добра, а то ж аднае зацяжкі нават не зрабіў, як узбіліся на гэты, будзь ён няладны, вугаль. Думалася, вельмі ўсперажэцца...

Ён бачыць, што мы з Васькам ужо зусім нас павесілі. Мне ў маім зношаным асеннім пальцічку не горача, а Васькаў картовы піжачок дык і зусім нічога не грэе. Сціснуўся, скурчыўся, прысеў на куцішкі і сядзіць, як куранё, наш Васька.

— Нічо, робяты, неяк жа будзе, — супакойвае нас дзядзька Ляксеі.

Ён мо ўжо і не рады, што звёў тае кампанейства. Але ж куды яму падацца ад нас, дурных, малых. Так, пэўна, яму здаецца. Але ж і мы — людзі...

Непадалёку калыша на руках захутанае дзіця — тупае сюды-туды — змучаная кабетка. Не разабраць: маці, бабуля... Дзіця плача слабым, хваравітым плачам, жанчына трасе яго мацней і нешта панура ўсё гаворыць, гаворыць — не разабраць, ці то з хворым дзіцем, ці сама з сабою.

Барадаты дзед сядзіць на ёмім куфэрку, на ланях учэліста трымае нечым добра напакаваны ладны мех. Мяшочнік. Што яму! У мяху, напэўна, хлеб ці сухары сушаныя вязе, ды, можа, сала ці яшчэ што трывалейшае з харчу... Гэты можа выседзець тут, у гале, цэлы тыдзень.

Нейкая круглая, як бочачка, цётка ў валёнках-чосанках, у цёплай з каўняром з аўчыны адзежыне. І ёй не бяда: угадала як адправіць сябе ў дарогу, ды ў такую зашэрхлую ад замаразку ноч. Трымае ў абедзвюх руках на ёмкаму клумку, божае-прыказвае:

— Што ж гэта тапера, людцы добрыя, з намі будзе? Гэта ж каб пашкадаваць людзям у дарозе гэтага каменнага вугалю! Каб гэтак не злітавацца чалавеку над чалавекам, каб ганяць яго, як жывёлу... Як на вайне ўсё роўна!

— На вайне вораг з ворагам ваюе, — падае тлумачэнне цётцы барадаты дзед.

— Ды змоўкні ты, Хрыста радзі! — здаецца, гатовая ў адчай кінуць з рук свой пакутлівы скрутак, плача жанчына з дзіцем на руках.

Наша тройца маўчыць. Дзядзька Ляксеі з асалодай дакурвае, ніяк не адарвецца, самакрутка. У нас з Васькам дашчэнтну вымярзаюць нашы душы.

— Пайду, паштурхаюся сярод людзей, мо што пачую, — сплёўвае і затоптвае недакурак дзядзька Ляксеі. — Вы мяне тут чакайце. Нікуды не адлучайцеся, — наказвае ён нам і сам кіруецца недзе ў той бок, адкуль толькі што вільнуў хвост нашага таварняка.

Мы з Васькам пераглядваемся.

— А што, калі дзядзька Ляксеі не вернецца? — цяпер я паміраю ўжо ад аднае толькі гэтае думкі. Астатняе нішто ўжо на свеце не здаецца мне істотным. Толькі ён, дзядзька Ляксеі — наша надзея і апірышча!

— Вернецца... — не адразу, недзе ў каўнер свайго піжачка, не вельмі ўпэўнена адказвае Васька.

Ад гэтай няўпэўненасці ў яго голасе мяне канчаткова паралізуе адчай... Што мы будзем тут рабіць адны, у гэтым чужым гурце незнаёмых людзей?.. Без дзядзькі Ляксея.

— А як там трапіцца цягнік?

— Які цягнік?

— Ну, які... На Уфу.

— Сама ты Уфа! — незразумела чаго, злуецца на мяне Васька.

Я змаўкаю, і як Васька, прысядаю на кортачкі (і сапраўды гэтак цяплеі!), прысядаю на свой хілы баульчык.

Час ідзе ці не ідзе? Ці гэтак, як мы з Васькам, і ён сціснуўся ў камяк, стаіўся, скамянеў?.. Не, час, відаць, не стаіць на месцы. Вунь як пашарэла вакол ужо неба, як хутка яснае неба-край там, дзе, відаць, у гэтай пустэльні знаходзіцца ўсход... Ого! Там нават нейкая ружовасць, як усміхаецца

ўсё роўна... Цяпер, як развіднела і як пачало квола нават прыграваць сонца, можна разгледзець, сярод якіх гарбатых лагоркаў, у лагчыне, прысціснуўся наш начны табар... Утары над намі, па крутым схіле, як птушка пластаецца ў празрыстасці раніцы імклівы конь, а на ім, прыгнуўшыся да конскай грывы і ўсё роўна як зліты з ёю, коннік!

Сам па сабе — невядома з якое далечыні і з якіх часоў — усплывае лермантаўскі павеў: Казбіч... Хаджы-абрэк... Ізмаіл-бей...

— Ну, не паснулі, не памерзлі вы тут? — раздаецца раптам над нашымі галовамі бадзёры голас.

Дзядзька Ляксеі! Нас з Васькам падкідвае, як спружынай.

— Не, не паснулі! — гэта я ледзь не ў крык.

— Чаго тут мерзнуць... — гэта — хрыплым півуном — Васька.

— А я ж гэта на станцыю зматаўся. Кіламетры са тры пэўна будзе, маць яво, перакаці поле... Во куды гады адагналі нас і скінулі!

Скінулі сапраўды.

— Тады воль што, робяты... — дзядзька Ляксеі чамусьці ўвесь час толькі так звяртаецца да нас з Васькам: дэвка альбо робяты... — Айдаці, за мною!

Куды? Чаго? Якія могуць быць пытанні, які клопат! У нас ёсць свой Месія, і мы па шпалах гатовы ісці за ім, хоць на край свету!.. Ідзем з добры кіламетр ці, можа, два, а мо і сапраўды тры да станцыі, якую, паснуўшы, праехалі і не ўбачылі ўначы.

— Дык воль распытаў я ў аднаго мужыка-чыгуначніка. Па ўсім відно — чалавек, а не сабака... Дык, кажа, недзе ў дванаццаць ці ў гадзіну дня прыпыніцца тут таварняк... Кажа, калі ўспеем ускочыць на тармазную пляцоўку... Саскочыць пад Туймазою, на пад'ёме, будзе ўжо раз плюнуць.

— А чаго там не ўскочыць! — гэта ўжо Васька зноў гэтакі адважны, як угрэў свае доўгія ногі.

— Трэба ўскочыць. Інакш нам тут амба! А мне дык, у дадатак, яшчэ і трыбунал. Па закону ваеннага часу: за спазненне на працу... — дзядзька Ляксеі ведае жыццё і законы.

А як мне самой дык усё аднолькава: і трыбунал, і ўскочыць, і саскочыць на поўным хадзе з цягніка...

Дзядзька Ляксеі і гэта разумее.

— Ты толькі не робей! — супакойвае ён мяне. — А, можа, даводзілася ўжо скакаць калі.

Не, скакаць з цягнікоў на хадзе мне не даводзілася.

— Нічо, навучышся. Вайна! — дзядзька Ляксеі як бы падводзіць рысу пад усякімі там маімі сумненнямі і страхамі.

І сапраўды недзе ў поўдзень на станцыі прыпыняецца састаў — мо сорак ці пяцьдзесят чырвоных запламбраваных «гульманаў»... Мы вымяркоўваем («мы»...) час — каб ніхто не заўважыў — і як толькі таварняк пачынае справаваць тармазы, ускочваем адно за адным на тармазную пляцоўку недзе ў канцы саставу — там менш розных непатрэбных вачэй. Першы ўскоквае Васька. За ім я. Дзядзька Ляксеі завяршае аперацыю... Плацкарта, міжнародны вагон — пад ветрам і сонцам — у параўнанні з начной нашай вугальнай нарою!

— А ты нічо, дэвка! — упершыню хваліць мяне дзядзька Ляксеі. — Спрытна ўскочыла!

Спрытна ўскочыла... Каб ён паглядзеў, як яшчэ ў сорак першым годзе, у час эвакуацыі, сігала я пад эшалонамі, калі з розных напрамкаў стоўляцца дзе на станцыі. На хадзе з цягніка воль толькі ні разу не даводзілася скакаць. Воль чаго шкада дык шкада. Цяпер бы ніякага страху не ведала. Але што там думаць цяпер пра гэта.

А таварняк наш імчыць па не бачанай мною ніколі да гэтага Башкіры. Увесь час пакатыя лясістыя пагоркі, стэп, зжытыя прыбраныя палеткі... Гадзіну імчым. Дзье. Сонца павярнула ўжо на захад. Зноў лясныя краявіды, як і ў нас дома... А потым зноў наша, стэп, палеткі голага счарнелага ржышча... А па ім чароды авечак-мерыносаў, табуны коней. Пастухі-хлупчкі (мужчыны на фронце?) у зімовых малахаях на галовах пасуць жывёлу ўсе конна. У нас дома зроду такога не стрэнеш...

— Ну, робяты, гатовы! — дзядзька Ляксеі па нейкіх аднаму яму вядомых прыкметах пазнае, што наш час надышоў...

— Ты, Васька, у нас усюды ідзеш першым нумарам — ты першым і сігаль будзеш. Я пайду апошнім... Вш, на пад'ём пайшлі. Машыніст ход сцішвае.

Я паміраю.

— А ты... Ну чо ты бялееп? Чо ты дрыжыш? Будзеш сігаль услед за Васькам. Толькі наперад, па ходу цягніка, сігаль. Назад ні ў якім разе — пад калёсы занясе.

Божа, божа!..

— Ну, з богам!

Васька сігаль з тармазной пляцоўкі пад калёсы цягніка...

— Давай! — услед яму, адрывіста, ужо мне загадвае дзядзька Ляксеі.

Я шпурляю свой баульчык. Не наперад, як трэба, шпурляю, а назад... Баульчык мой куляецца, куляецца, ляціць пад адхон.

Сябе шпурнуць услед баульчыку адвагі ў мяне нехапае.

— Па ходу сігаль! Па ходу! — злосна крычыць мне ў спіну дзядзька Ляксеі. Пад'ём канцаецца! Цягнік хутка будзе набіраць!

І я, запліошчыўшы вочы, шпурляю сябе, з тармазной пляцоўкі.

...Недзе каля самага вуха татахаюць колы цягніка... Падхопленая ветрам кудзеля кіславатага каменнага дыму хвосца мяне па твары... Калючы, як перамолатая шкло, пясок засыпае вочы...

Жывая я ці не жывая?

Паўзу, спрабую на чацвярэньках узніцца з пясчанага чыгуначнага палатна — і нічога не адчуваю. Ногі, як быццам, мае і не мае, рукі таксама, шчака адна толькі вельмі шчыміць, як апечаная ўсё роўна.

— Цала ты? — здалёку крычыць, бегучы па чыгуначным палатне, дзядзька Ляксеі.

— Цала, вш смяецца! — з другога боку, з маім баульчыкам у руках, падбюгае да мяне і сам смяецца Васька.

Я — смяюся?..

— Ну, ну, не рэві! Така дэвка! Не всяк парэнь так здолее! — натхняе мяне дзядзька Ляксеі.

А Васька адварнуўся і чамусьці не глядзіць у мой бок.

— Лічы, даставілі мы цябе на ўсе сто процантаў! — захапляецца сам дзядзька Ляксеі і скіроўвае ўсіх нас на дарогу ўздоўж чыгункі.

Ласкавая, як сястра родная, дарога пухам сцелецца пад нагамі, пыліць і, здаецца, абяцае нам новыя цуды жыцця.

А цудам і сапраўды канца няма! Неўзабаве тарахціць, абганяе нас абшарпаная калгасная паўтаратонка, з верхам нагружаная мяхамі збажыны.

— Іван Мітрыч! — пазнае і махае шафёру дзядзька Ляксеі. — Здарова! Дзяржае? — паказвае ён на мяхі ў кузаве.

— Усё для фронту, усё для перамогі!.. — спыняе машыну і па поясе высюваецца з кабіны шафёр.

— Да «Запаветаў Ільіча»? — пытаецца дзядзька Ляксеі.

— У самыя «Запаветы»! У Пакроўскае!

— Вазьмі, калі ласка, пасажырку. Дастаў па адрасу! — паказвае на мяне дзядзька Ляксеі. Яго з Васькам дарога кіруецца недзе ў другі бок.

— З нашым вялікім задавальненнем! — ахвотна згаджаецца Іван Мітрыч.

Ён у выгаралай салдацкай гімнасцёрцы, з медалём на грудзях, у яго заліхванкія рыжыя вусы і адчайна-разбойны позірк непераможнага сэрцаеда.

— З ветрыкам пракачу, такую маладую і прыгожую! — весела абяцае ён.

— Акуратна, глядзі, давязі, Мітрыч, — стала наказвае шафёру дзядзька Ляксеі і, як сапраўднаму таварышу па дарозе, падае мне на развітанне руку:

— Ну, трымай!

Працягвае няўмелую худую далано мне таксама і Васька.

— Дзякуй... Дзякуй...

Хоць забі мяне, а не здольная тут, на гэтай дарозе, успомніць я хоць яшчэ адно, іншае якое слова!

— З богам! — здымае шапку дзядзька Ляксеі.

Мітрыч зрывае машыну з месца.

Я высюваюся ў акно кабіны і абедзвюма рукамі махаю дзядзьку Ляксею і Ваську.

А мой лёс імчыць мяне ўжо далей.

Ігра без проигрышу

Штрыхі да творчага партрэта народнай артысткі БССР Зінаіды КАНАПЕЛЬКІ

Ажурат паўстагоддзя таму выйшла на коласайскія падмошкі тады яшчэ Другога беларускага дзяржаўнага тэатра актрыса Зінаіда Канпелька. Зрэшты, калі быць зусім дакладным, дык трэба адзначыць, што гэтая падзея адбылася на два гады раней і пры наступных абставінах. Пастаноўшчык спектакля «Вечар беларускіх вадэвіляў», куды ўваходзіла і купалаўская «Паўлінка», Павел Малчанав, ён жа педагог па майстэрстве акцёра ў студыі пры тэатры, пад час вучэбных заняткаў з юнай выхаванкай Зінаідай Канпелькай падрыхтаваў ролю Паўлінкі. Пазнаёміў будучую актрысу з Янкам Купалам, і той словамі «цудоўная дзяўчынка» блаславіў яе на ролю. Здарылася так, што асноўная выканаўца захварэла і на сцэну выйшла Канпелька — надзвычай непасрэдная, душэўна шчырая дзяўчынка. Гэта была самая маладая купалаўская гераіня на прафесійных падмошках...

Канпелька — артыстка, як кажуць, ад бога. Дар ёй быў дадзены ад нараджэння. Стройна, пластычна гнуткая, з моцным, прыемнага тэмбра голасам, з яркім тэмпераментам, хуткай эмацыянальнай узбуджальнасцю, вельмі прывабная, прыгожая — такія людзі быццам знарок прыходзяць у жыццё для сцэны. І Канпелька чаравала глядачоў з першых сваіх роляў. Жыва паўстае ў памяці вобраз Насці ў «Несцерку» Віталія Вольскага, які нібы сфакусіраваў у сабе асноўныя, найбольш істотныя рысы маладых канпелькаўскіх гераінь лірыка-драматычнага плана. Свет-

лавалася, з доўгімі пышнымі косамі, дзяўчына то свяцілася радасцю ад першага, чыстага, як крынічная вада, лірычнага пачуцця, то ўсю яе маладую істоту працінала трывога і непакой за каханага, то сэрца поўнілася рашучасцю змагацца, адстойваць сваё шчасце. Хуткая змена пачуццяў асабліва выразна адлюстроўвалася ў шырока адкрытых, глыбокіх вачах Насці, у інтанацыях яе голасу. Драматычнае слова натуральна, амаль незаўважна пераходзіла ў песню, якая яшчэ больш узмяняла ці то светла ўзвышанае, ці то напружана драматычнае гучанне вобраза.

Запісы песень у выкананні Канпелькі — а іх нямала было ў спектаклі «Несцерка» — і цяпер захапляюць глыбокай напоўненасцю, паэтычнасцю. Сама ж пастаноўка, ажыццёўленая ў апошнія перадаваеныя дні, на многія гады зрабілася акрасай коласайскай сцэны, найбольш паказальнай, так бы мовіць, фірменнай работай тэатра. А перад гэтым у акцёрскай біяграфіі было шмат роляў маладых жанчын, дзяўчат. З іх неабходна назваць Насцю Вярбіцкую ў спектаклі «Пяюць жаваранкі» Кандрата Крапівы, Вікцю ў «Людзях і д'яблах» таго ж аўтара, Ганку ў «Машэку» Віталія Вольскага, Дуню ў «Простае дзяўчыне» Кастуся Губарэвіча.

Лірычны, драматычны талент артысткі, яе глыбокая паэтычнасць, душэўная ўзнёсласць нярэдка «прыглушалі» схематызм асобных персанажаў, іх характараў, асабліва ў тымчасовых творах савецкіх аўтараў. Ска-

«МЕДУМ» ГЛЯДЗЕЛІ МАСКВІЧЫ

А «Медум» яшчэ жывы! Не знайшоўшы прытулку ні на вялікай сцэне ДАВТа БССР, ні ў якімсьці спецыяльна прыстасаваным для паказаў камерных опер памяшканні, гэты пазапланаваны напавярху аматарскі (ён жа ідзе без дэкарацыі, без аркестра!) спектакль нашай опернай трупы вандруе па сцэнах дамоў акцёра. Узімку 88-га ў «Ліме» распавядалася пра паказ «Медума» ў Куйбышаўе, у маі спектакль павываў у Вільнюсе. І вось, нарэшце, Масква, Цэнтральны дом акцёра імя Яблочкинай...

У той вечар, 4 кастрычніка, я была разам з нашымі артыстамі, напружана сачыла не толькі за ходам спектакля, але і за рэакцыяй публікі. А публіка цікавая, каларытная. Нямала знаёмых акцёрскіх твараў, ёсць крытыкі, супрацоўнікі рэдакцый спецыяльных часопісаў...

Хто гэта адкрывае вечар, цёпла абдымае рэжысёра С. Штэйна, успамінае свае колішнія акцёрскія работы ў Штэйнавых пастаноўках на сцэне Вялікага тэатра Саюза СССР? Ды гэта ж — Галіна Калініна, адна з вядучых яго салістак! Яна дае слова С. Штэйну. Сціслы расказ пра

мінскі Клуб сяброў оперы, пра гісторыю нараджэння «Медума», прадстаўленне выканаўцаў — і пачынаецца опера Д. Меноці.

Здаецца, і ў Мінску спектакль не прымаў так гарача, як у гэтай зале, што бачыла столькі выдатных майстроў. Не памятаю, напрыклад, каб апладыменты пасля першай дзеі займалі ў нас увесь час, патрэбны для падрыхтоўкі сцэны. Пасля спектакля — баскончыя выклікі выканаўцаў, кветкі. Многія прышлі ў артыстычную павіншаваць беларускіх гасцей. Запомнілася характэрная постаць (як часта мы бачылі яе на тэлеэкранах!) былога мінчаніна шахматыста А. Суціна. Вельмі кранула старая англічанка, якая папрасіла дазволу пацалаваць Волгу Цішыну і ўзяла ў яе аўтограф. Прыемна ўразіў клопат гаспадароў Дома аб мінчаных. Быццам з-пад зямлі ўзнік у артыстычнай круглы стол пад чыстым абрусам, і за шыякага чаю з хатнім пірагом у жывой беседзе непрыкметна прабег час да ад'езду на вакзал.

Усё гаварыла пра поспех мінчан у глядачоў. Але як паставіліся да спектакля пра-

У Мінску надвор'е ў той дзень не радавала: мокры снег з дажджом, на дарогах галаледзіца... Гуказапісваючая тэхніка — вялізная машына, на якой значылася: «Беларускае радыё», — ледзьве дабралася да Палаца культуры МАЗа... Спяшаліся да палаца кампазітары, паэты, выканаўцы —

з арганізатараў гэтай радыёпраграмы. Апладыментамі далучаліся да думак Л. Дранько-Майсюка, які шкадаваў, што «песня сышла ў песня каробкі магнітафонаў і радыёпрыёмнікаў і шмат людзей са спевакоў ператварыліся проста ў слухачоў», і выказаў надзею на зваротны працэс, на тое, што

рамя песень — удзельніц курсу, выконвалі папулярныя творы мінулых гадоў і таксама штурас — іншыя.

Праўда, не абышлося пад час канцэртаў і без кур'ёзаў. Напрыклад, у Мінску ў час выканання песень на сцэну паднялася дзяўчына і прабегла міма спевака за кулісы да вядучай

Музыка

Лепшыя песні года

Напярэдадні Новага года ў Мінску і Бераставіцы Гродзенскай вобласці адбыліся канцэрты «Беларуская песня-88». Яны складаліся з песень, якія ўпершыню прагучалі ў 1988 годзе

і былі названы слухачамі радыёпраграмы «Прэм'ера песні» лепшымі песнямі мінулага года.

удзельнікі запісу праграмы, які меўся адбыцца тут. І некаторым з іх было таксама нялёгка. Напрыклад, С. Грахоўскі і маладая паэтка Р. Аўчыніківа ехалі ў Мінск з Дома творчасці «Іслач». Рэйс маршрутнага аўтобуса адмянілі ў сувязі з непагаддзю, давялося проста «галасаваць» на дарозе. Тыя, хто адгукнуўся на іх просьбу, ехалі ў Віцебск, але, дазнаўшыся ў чым справа, згадзіліся «завярнуць» і падвезці мінчан...

А да Палаца культуры ўжо сцякаўся народ, усё часцей пад'язджалі легкавыя аўтамабілы, таксі. Людзі ішлі на канцэрты «Беларуская песня-88», якія арганізавала і запісвала музычная рэдакцыя рэспубліканскага радыё. Надвор'е не спалохала аматараў беларускай песні: на абодвух канцэртах, што адбыліся ў той дзень, зала была поўная.

У канцэртах удзельнічалі Сімфанічны аркестр і Камерна-інструментальны ансамбль Беларускага тэлебачання і радыё. Спявалі вядомыя нашы салісты: В. Пархоменка, Т. Раеўская,

людзі зноў заспяваюць. І, урэшце рэшт, зала здзіўлена заціхла, калі С. Грахоўскі, пасля абвесткі пра тое, што песня на ягоны верш «Асеннія азёры» апынулася сярод пераможцаў конкурсу, раптам паведаміў, што... не ён пісаў гэтую песню! «Так, — удакладніў паэт, — тады я быў зусім не такі, як цяпер. Пятнаццацігадовым хлапчуком адправіў я з палескай вёскі гэты верш у рэдакцыю... Так што я быў прыемна ўражаны, сустрэўшыся з самім сабой праз 60 гадоў!»

Публіка цёпла прымала і пастаянных вядучых радыё — і тэлепраграмы «Прэм'ера песні» М. Захарэвіч — у Мінску і З. Бандарэнку — у Бераставіцы.

Пра паездку ў Бераставіцу скажу асобна. Партыйныя і савецкія кіраўнікі раёна шмат зрабілі, каб у рабоце грамадскага журы конкурсу «Беларуская песня-88» узялі ўдзел як мага больш людзей. На працягу года жыхары Бераставіцкага раёна слухалі або глядзелі перадачу «Прэм'ера песні», іх-

праграмы. «Канцэрт мне вельмі падабаецца, — усхвалявана пачала яна, — але я хачу пераканацца: ці «жыўцом» спяваюць выканаўцы?» Марыя Георгіеўна Захарэвіч пацвердзіла, што галасы выканаўцаў гучаць непасрэдна, а не з фанэграмы. Наконт гэтага выпадку потым было за кулісамі шмат жартаў і размоў. Асабліва здзівіла «раскаванасць» дзяўчыны: звычайна людзям нават каб уручыць кветкі не хапае смеласці падняцца на сцэну...

І яшчэ пра адно. Не ўсе, хто спачатку пагадзіўся выступіць у канцэртах, потым змаглі ў іх удзельнічаць: падзей у жыцці шмат, кампазітары і паэты людзі занятыя. Некаторыя загадзя папярэдзілі музрэдакцыю, і мы або не ўключылі ў афішу іх імяны, або са сцэны выбачаліся перад глядачамі, каб тыя не скардзіліся, зразумелі — бываюць у людзей творчыя неадкладныя справы. Але папярэдзілі не ўсе — і арганізатары апынваліся ў някаватым становішчы, чырванелі перад публікай, якую быццам бы «ашукалі».

Спяваюць Яраслаў ЕУДАКІМАЎ і Тамара РАЕЎСКАЯ.

Г. Радзько, А. Казак, Н. Мікуліч, Н. Кавалёва, У. Васільеў, Г. Галенда і У. Кудрын, Я. Паплаўская і А. Ціхановіч, Я. Навуменка, вакалісты Мінскага аб'яднання музычных ансамбляў Л. Куц, Г. Літвіненка і С. Герасімаў, маладая спявачка А. Бачкарова, У Бераставіцы, апроч іх, выступалі Я. Еўдакімаў, В. Кучынскі, М. Скорыкаў, а таксама вучні Бераставіцкай музычнай школы Г. Казлова і У. Цыбулька.

Слухачы і ў Мінску, і ў Бераставіцы чуйна рэагавалі на ўсе выступленні. Дружна пляскалі ў ладкі, падкрэсліваючы рытмы любімых твораў, калі кампазітары В. Іваноў, У. Буднік, Э. Зарышкі, Л. Захлеўны сядалі да райля і нагадвалі матывы сваіх папулярных беларускамоўных песень. Спішваліся, калі паэтка В. Іпатава гаварыла пра каханне, жанчын і музыку. Уважліва прымалі вершы М. Мятліцкага, А. Лягчылава. Весела смяяліся, калі У. Карызна, згадаўшы гісторыю стварэння перадачы «Прэм'ера песні», пажартаваў наконт таго, як цяжка цяпер трапіць у перадачу нават яму — аднаму

ня водгукі збіралі ў мясцовых палацах і дамах культуры. Паўдзельнічаць у рабоце журы конкурсу запрашалі вялікая аб'ява насупраць Дома культуры ў Бераставіцы і раённая газета, якая паведамляла час кожнай чарговай перадачы.

У гасцей Бераставіцы было шмат незабыўных уражанняў: цудоўныя краявіды і смачная вада з крыніцы, якая клапатліва ахоўваецца; расказы першага сакратара райкома партыі М. Салдатава пра старадаўнюю гісторыю, сучаснасць і будучыню раёна; зачаравала ўсіх роднай беларускай мовай абаяльная і шчырая А. Ханевіч — сакратар райкома. Старшыня райвыканкома А. Карпуц, яго намеснік І. Захарчук і загадчык ідэалагічнага аддзела райкома партыі М. Жыліч прымалі самы непасрэдны ўдзел у арганізацыі фестывалю «Беларуская песня-88».

Адметна, што ўсе пяць канцэртаў (два ў Мінску і тры ў Бераставіцы) не паўтараліся. Паэты чыталі розныя вершы, разважалі са сцэны пра розныя пытанні, кампазітары ля райля выконвалі фрагменты штурас іншых сваіх песень, артысты, ак-

Прыемна, што кампазітар І. Лучанок, які ніколі не абяцае «проста так», і ў гэтым выпадку загадзя папярэдзіў, што не зможа выступіць (намячалася замежная камандзіроўка). Але, заняты як ніхто з кампазітараў, усё ж знайшоў час для ўдзелу ў рэпетыцыях, паклапаціўся, каб песні ягоныя былі падрыхтаваны да канцэрта на высокім мастацкім узроўні...

У Палацы культуры МАЗа пераможцамі сталі: «Маці-Зямля» (У. Буднік — Г. Бураўнін), «Чаканне» (І. Лучанок — А. Лягчылаў), «Асеннія азёры» (У. Кудрын — С. Грахоўскі). У Бераставіцы: «Такі спрадвечны лёс» (Э. Хановіч — Г. Бураўнін), «Пазаву патрывожу» (Л. Захлеўны — У. Карызна), «Каб свяцілі зоры» (В. Кузняцоў — Л. Дранько-Майсюк).

Мяркуючы па пісьмах, слухачы праграмы «Прэм'ера песні» лічаць, што мала новых жартоўных песень, заўважаюць, што апошнім часам не з'явілася новых песень аб Вялікай Айчыннай вайне, просяць кампазітараў больш патрабавальна выбіраць тэксты.

Л. ПАЛКОУНІКАВА, старшы рэдактар музычнай рэдакцыі Беларускага радыё.

жам, той, хто сёння звернецца да п'есы «Алазанская даліна» К. Губарэвіча і І. Дорскага, не без падставы можа заявіць: а што ў ёй, уласна, можна знайсці, акрамя бесканфліктнасці, лагічнасці тагачаснай рэчаіснасці лінейных характараў, спрошчаных драматургічных пабудоваў? Той жа, хто хоць адзін раз бачыў уважліва на гэтым тэатры спектакль — а ігралі яго часта і дэволі доўга, — наўрад ці скажа такое. Пастаноўка прывёлівала лірычнасцю, паэтычнай прыўзняласцю і найперш — акцёрскім ансамблем на чале са знакамітым Аляксандрам Ільініным. У гэтым ансамблі яркай зоркай ззяла і Зінаіда Каняпелька, якая стварала вобраз грозкай, неўтаймоўнай беларускай дзяўчыны Галі.

Звычайна цяжкі, нават драматычны пераход з маладых герані на ролі ўзроставай, характарнага плана, для Каняпелькі адбыўся вельмі арганічна і лёгка. Па-першае, яшчэ тады, калі актрыса была маладая і стварала вобразы сваіх аднагодкаў, на яе творчым шляху паўставалі і ролі сталых, пажылых жанок. А, па-другое, характарны рэпертуар прышоўся да творчай індывідуальнасці выканаўцы яшчэ больш блізім, родным, чым герані. На сцэну ў «Несцерцы» выйшла буйная, гаманліва-бурклівая старая кабетка Мальвіна, якая ўсім магла даць дыхту, асабліва свайму бязвольнаму мужу Мацэю. Вобраз ства-

раўся буйнымі мазкамі, выкарыстоўваліся вельмі кідкія, вонкава ўражлівыя фарбы.

З пераходам на ўзроставай ролі творчая палітра Каняпелькі не зважылася, але значна пашырылася. Ёй стала падуладна шмат што ад высокага драматызму да вострай камедыі-насці, гратэску.

Возьмем Лявоніху з аднайменнай драмы Паўла Данілава, якая апавядае пра трагічныя падзеі з жыцця беларускага народа далёкага мінулага. Артыстка стварае велічны, манументальны вобраз жанчыны, маці, што надзелена вялікай унутранай сілай. Стрыманыя яе рухі, жэсты, увогуле строгая манера акцёрскага выканання. І разам з тым перадаюцца высокі душэўны напал, трагічныя перыванні Лявоніхі.

Зусім іншая танальнасць, сама рытміка сцэнічнага жыцця ў ролі Паліны ў македнэўскім «Трыбунале», дзе ўладарнічае нібы сама народная стылія, драматычнае і камічнае, нават фарсавое тут так шчыльна між сабою пераплецены, знітаваны, што проста немагчыма аддзяліць адно ад другога. Адкрыты тэмперамент. Ва ўсім — размашыстасць, шырыня, шаленства фарбаў.

Вобразы, якія стварае Каняпелька, жыццёва праўдзівыя, у іх верагодная, бадай, кожная рыска характара. Для пацярджанна можна прывесці ролю

Міхаліны Матулевіч з «Трывогі» А. Петрашкевіча, усё адно як выхаленую з самой рэчаіснасці. І адначасна сцэнічныя работы артысткі вельмі ўзбуджаныя, тэатральна завостраныя, у характарах ёсць мастакоўскае абгульненне, праўда якраз у шырокім разуменні гэтага паняцця. Дарэчы, нацыянальны рэпертуар стаўся галоўным, найбольш яркім у творчасці Зінаіды Каняпелькі.

Але ў яе акцёрскай біяграфіі нямала і іншых роляў — з рускай і замежнай класікі, з сучаснай п'есы народаў СССР. Назаву толькі некаторыя з іх — лэдзі Мільфард у «Каварстве і каханні» і Лізавету ў «Мэрыні Сцюарт» Ф. Шылера, Юстыну ў аднайменным творы Х. Вуалікі, Марыю Антонаўну ў «Рэвізоры» М. Гоголя, Парашу ў «Гарачым сэрцы» А. Астроўскага, Наташу ў «Трох сёстрах» А. Чэхава, Цэлаваньеву ў «Зыкавых» М. Горкага, Разалію Паўлаўну ў «Клапе» У. Маякоўскага, Ксенію ў «Разломе» Б. Лаўранёва, Аксану ў «Гібелі эскадры» А. Карнейчука, Сафію ў «Заставіцеся сонцам» А. Папаяна. Ролі, як няцяжка ўявіць, самыя разнастайныя, нярэдка палярна супрацьлеглыя. Гэтую вялікую і надзвычай стракатую людскую грамаду яднае адна істотнейшая рыса — усе сцэнічныя вобразы ўвасоблены беларускай актрысай і на кожным з іх, пры непадобнасці характараў і характарыстык, ляжыць выразны адбітак яе непаўторнай творчай індывідуальнасці.

Ёсць дзеячы сцэны, якія атрымалі ганаровае званне народнага за высокае, тонкае майстэрства, за вялікія творчыя дасягненні, за буйны ўклад у мастацтва. Усё гэта ёсць у багажы Каняпелькі. І ёсць яшчэ тое, чаго, на вялікі жаль, няма ў многіх, асвечаных высокімі ўзнагародамі і званнямі. Каняпелька народная па самай глыбіннай сутнасці, па ўсім, так бы мовіць, сваім духу. Актрыса вельмі самабытная, менавіта беларуская. Таму і вобразы, каго б яна ні ўвасобляла, абавязкова набываюць своеасаблівую адметнасць.

І якой бы непаўторнай магла б выйсці брэхтаўская геранія матухна Кураж, калі б з ёю ў свой час сустрэлася Каняпель-

ка! Рэжысёр С. Казіміроўскі, які стаў на коласальскай сцэне спектакль «Матухна Кураж і яе дзеці», напачатку меркаваў даручыць і ёй у чаргу іграць гэтую ролю. Пазней, у працэсе самой падрыхтоўкі пастаноўкі, адмовіўся ад такога намеру. З рэжысёрам варта было спрачацца, не пагаджацца, але яго можна і зразумець — не бачылася яму, не ўяўлялася, як гэта карэнная немка Кураж будзе мець на падмоцках беларускія абрысы...

Доўгія, да таго ж нялёгка пражытыя гады, вядома, не даюць фізічных сіл, здароўя. Але яны дораць мудрасць, умельства, на прафесійнай мове кажучы, — майстэрства. І цяпер Зінаіда Каняпелька, прашу прабачыць мне ненаўмысны каламбур, іграе бяспройгрышна, — нават невялікія, якія мала што значаць эпізоды ці зусім выпадковыя для яе ролі. Сцэнічныя вобразы ці нязначныя па тэксце эпізоды актрыса надзяляе выразна акрэсленымі, сакавітымі штрыхамі, яны выходзяць вельмі каларытнымі, надоўга ўрэзваюцца ў памяць. Для прыкладу можна назваць яе Луізу ў даволі пустой, павярхоўнай французскай п'есе і пасрэдным спектаклі па ёй «Будзьце здаровы!» П. Шэно.

Але і такіх роляў ці эпізодаў у Каняпелькі сёння надзвычай мала, яна увогуле амаль «выпала» з рэпертуару. Як мы ўсё ж яшчэ не ўмеем па-сапраўднаму — на словах, дзякаваць богу, навучыліся, і часам завельмі — клапаціцца пра таленты, пра лёс творцаў. А для Каняпелькі ў дадзеным выпадку трэба было б спецыяльна выбіраць ролю, п'есу, спецыяльна для яе ставіць спектакль. Яшчэ не позна.

Пакуль жа артыстка безадказна і з ахватаю выконвае ў гэтры любую работу па прафесіі, выязджае на сустрэчы з гледачамі, у тым ліку ў самыя аддаленыя мясціны, актыўна ўдзельнічае ў розных грамадскіх пачыненнях, камісіях, пасаджэннях, знаходзячы ва ўсім гэтым творчую і проста чалавечую радасць і ўцеху. І з гонарам і па вялікаму праву можа сказаць пра сябе: «Я — народная».

Анатоль САБАЛЕЎСКІ.

З КАНЯПЕЛЬКУ (у цэнтры) з юбілеем віншуюць купалаўцы.

фесіяналы рознага профілю — крытыкі і практыкі? Да некаторых з іх я звярнулася па міні-інтэрв'ю.

Г. БУДЗЕННАЯ,
супрацоўнік рэдакцыі часопіса «Музыкальная жизнь»:
— Маскоўская тэатральная вясень сёлета надзвычай багатая. Аднак і ў такім кантэксце мінскі спектакль падаўся дастойным і значным. Урэзала сур'ёзнасць, захопленасць выканання. Я нават не вылучаю Цішыну — Флору. Кожная акцёрская работа варта высокай ацэнкі — і Тобі, і Моніка, і нават трэцярдняя персанажы. Маштаб музычнага гучання кампенсуе сцэнічную сціпласць...

Г. КАЛІНІНА,
салістка Вялікага тэатра Саюза ССР, народная артыстка РСФСР:
— Спектакль спадабаўся. Цудоўнае пачынанне! Уразіла выканаўца галоўнай партыі В. Цішына. Добра паказаліся А. Кеда і В. Садоўская ў партыях гасцей мадам Флары. А вось Моніка — Т. Кучынская не цалкам задаволіла вакальна, хаця яе музычная партыя багатая, дэзавяляе папечы. Ад хлапчука, што іграў мімічную ролю Тобі (адзначу ў дужках, што С. Гаўрыленка, мастак-макетчык нашага опернага тэатра, не меў да «Медыума» аніякага акцёрскага вопыту!) — А. С.], вачэй не магла адвесці...

Т. ГРУМ-ГРЖЫМАЙЛА,
крытык:
— Для мяне ўражанні ад гэтага спектакля перш-наперш

музычныя, адкрыццё малавядомай музыкі дзівоснай экспрэсіі і прыгажосці. Як мы маглі яе не ведаць! Мінскі оперны клуб — асветнік не толькі для аматараў, але і для музыкантаў... Захопленасць, улюбёнасць у музыку дазволілі знайсці асаблівую выканальніцкую інтанацыю. Ідучы за пераменлівай, эмацыянальна насычанай партытурай, рэжысёр і спевакі-акцёры здолелі стварыць тонкія, псіхалагічна праўдзівыя партрэты дзейных асоб. Дакладна пракрыслена драматургічная лінія, накіраваная да развязкі. Да вартасцяў спектакля я аднесла б тое, што артысты не баяцца быць прыземленымі, бытавымі. Яны адважна змагаюцца з опернай умоўнасцю, не пераходзячы межы эстэтычнага. Мне, праўда, не хапіла ў пастаноўцы досыць развітога пластычнага раду. У найбольшай ступені гэта ролі немага Тобі датычыць. У ёй павінна быць нейкая таямніца, загадкаваць, рэжысёр яе, здаецца, залішне прасталінейна вырашыў. Фінал, на маю думку, крыху «не дацягнуты»... Мадам Флора — Цішына. Што тут казаць? Актрыса вельмі таленавітая. Сцэна з Тобі, маналог Флары — з самых моцных момантаў спектакля. Псіхалагічныя тонкасці, імгненныя перамены настрояў — усё гэта ёсць. І ўсё ж падалося, што творчая патэнцыя Цішынай не да канца раскрылася, слявачка «запраграмаваная» на большае. Можна, як кажучы, «не ў фокусе» была ў той ве-

чар; Т. Кучынская ў партыі Монікі мне падалася нават больш арганічнай... А ўвогуле ўражанне вялікае і светлае.

Я. РАЦЭР,
прафесар, загадчык кафедры опернай падрыхтоўкі Маскоўскай кансерваторыі:

— Мне здаецца, што будучыня опернага мастацтва ў арганічным зліцці вялікай, магтабнай, т. з. пастамавочнай оперы і больш камернай, што засяроджваецца на раскрыцці ўнутранага свету чалавека. Таму зварот да такога матэрыялу, як «Медыум», уяўляецца і своечасовым, і перспектывным. Паспех пастаноўкі вызначылі, на маю думку, тры моманты: пераканаўчая, вельмі ўдумлівая рэжысура С. Штэйна, драматургічна асэнсаваная, сапраўды оперная, дзейная ігра фартэпіяннага дуэта ў складзе Н. Салдаценкавай і С. Арловай і ўвасобленне В. Цішынай цэнтральнай ролі. Я дэволі даўно яе ведаю (яшчэ па кансерваторскіх работах) і вельмі рады, што яе майстэрства спявачкі-актрысы набывае такія прыцягальныя рысы...

В. КІСЯЛЕЎ,
супрацоўнік рэдакцыі часопіса «Советская музыка»:

— Я ведаю пастаноўку «Медыума» ў Ленінградскім малым оперным тэатры з цудоўнай Фларай — Нінай Раманавай. Яна стварае вобраз больш стрыманы, больш свецікі. У мінскім спектаклі нават на клубнай сцэне паўстае вобраз бессаромна значны. Аго-

Вольга ЦІШЫНА — мадам Флора.

леная, завостраная сюрформа адкрывае бездань адзіноты мадам Флары. З залы ідуць токі глыбокага спачування да гэтай быццам бы цалкам амаральнай, жорсткай жанчыны. На парозе фізічнай і духоўнай пагібелі ў ёй раскрываецца незабітая чалавечнасць — выток самаразвіцця гэтай неардынарнай асобы.

...Выказаўшы свае ўражанні, В. Кісялёў папрасіў тэрмінова прыслаць здымак В. Цішынай у ролі мадам Флары — ён рыхтуе матэрыял пра наш «Медыум» у першы нумар «Советской музыки». Пагадзіцеся, увага саюзага часопіса да клубнага спектакля гаворыць пра многае!

А. САЛАМАХА.

«Без перабольшання можна сказаць, што мініяцюры Абрама Кацнельсона свабодна канкуруюць з лепшымі ўсесаюзнымі ўзорамі гэтай формы», — пісаў Барыс Алейнік у прадмове да кнігі пэза «Балада пра струны», якая выйшла ў выдавецтве «Художественная литература» [Масква, 1983] у перакладзе на рускую мову.

Абрам Кацнельсон — вядомы ўкраінскі савецкі паэт, аўтар шматлікіх паэтычных зборнікаў, лаўрэат рэспубліканскай літаратурнай прэміі імя Максіма Рыльскага, ветэран Вялікай Айчыннай вайны. Нарадзіўся на Чарнігаўшчыне на мяжы з Беларускай ССР. Пераклаў на ўкраінскую мову вершы Я. Купалы, Я. Коласа, П. Броўкі, А. Вялюгіна, С. Грахоўскага, А. Зарыцкага, П. Прыходзькі, А. Пысіна. У Кіеве здадзены ў друк у яго перакладзе на ўкраінскую мову кніжка дзіцячых вершаў С. Шушкевіча. Многія свае вершы ён прысвяціў Беларусі.

Неўзабаве ў кіеўскім выдавецтве «Дніпро» ў мініяцюрным выданні з прадмовай Леаніда Навічкіні выходзіць кніжка выбраных мініяцюр Абрама Кацнельсона.

Прапаную чытачу нізку чатырохадковых вершаў з гэтай кнігі.

Перакладчык.

Абрам КАЦНЕЛЬСОН
МІНІАЦЮРЫ

Байцом прайшоў нямала я дарог,
Абараняць Радзіму, кажучы,
гэта — подзвіг,
А для мяне было —
прыроджаным, як подых:
Такім я рос і іншым быць
не мог.

Тут палеглі сябры. Тут і я часты госьць,
Следальцы праклалі сюды свой маршрут.
Пазіраю наўкол... — Што шукаеш ты тут? —
Адказаў сам сабе: — Сваю маладосць...

Часта мроіцца ёй медсанбат:
Нібы чуе «сястрычка»
хтось кліча,
А навокал абліччы, абліччы
ёю выратаваных салдат...

І хоць гадамі ўжо немаладая,
Ёй часта сніцца: морак,
бездарожжа,
І з фронту бацька
кльпае-дыбае,
Ды ўсё дадому ён дайсці
не можа...

Смерці позняе няма,
А бывае толькі ранняя.
Не пужае смерць сама,
Найстрашней жа — паміранне.

З гадамі ўсё часцей, усё часцей,
Былое ўспамінаеш... А бывае,
Што страшна і таму, хто
ўспамінае,
Але не ўспамінаць — яшчэ
страшней!

Быць іншым, дружа, шлях
не можа:
Якую ты вяршыню ні скары,
Яна становіцца падножжам
Яшчэ вышэйшае гары.

Ты нарадзіўся — пра цябе
кляпаты
Радня ўзяла, уся твая сям'я.
Даюць імя табе. І трэба потым
Усім жыццём твэрціць сваё
імя.

Юнак з дзяўчынай... Зоры...
І каштаны...
Рука ў руцэ — мацне сэрцаў
стук.
Адны збырог бы ў свеце я
кайданы —
Кайданы сплеченых каханнем
рук!
Пераклаў з украінскай
Мікола ТАТУР.

Данута БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА

Нязгода

Зноў з гарнастая каўнер апраунлі дамы.
Цені, падцятыя цемрай, упалі на снег.
Любы, давай уцякаць ад халоднай зімы!
Толькі каханне тваё адагрэе мяне.

Дзевяць стагоддзяў гнятуць
на муры і на брук.
Як абручамі сціскаюць, нельга трываць.
Любы, напята ў наш бок безвыходнасці
лук —
цэліцца ў безабароннае сэрца страла.

Змрочныя сцены і змроку каменны
парог.
Пасмы святла прасачыліся з нетраў
зямлі.
Напластаванні стагоддзяў на плечы ляглі
і не скрануць іх цяжару—лёс перамог.

Але не хочацца ноччу марознай канаць.
Крок са сцяны мураванай — прорва ў
нябыт.
Любы, злаві з маладосці гнядога каня!
Хай уратуецца песня з-пад часу капыт.

Смерч наляцеў, але не спаліўся наш
дом.
Душы спаліліся — і кожны першы
памёр.

Дзе тыя коні?
Дзе любы з мячом і шчытом?
Дзе наша доля?
Песню спявае віхор...

І дзве Літвы

Лёс твой злітаваўся —
ты вярнуўся ў жывую Літву,
дзе дзяўчатам каханья пішучь
лацінкай лісты.
Я зрэдзчасу гаючай слязінай на вейкі
злятую
і назад у блакітнае зрэнка ўтану.
Але ты

застанешся ў засеянай, не ў летапіснай
Літве.
Пакідаць занябных у мёртвай краіне
латвей.
Ніаднюткай Скарывавай кнігі няма тут
нідзе.
А суполка Алесяў над прорвай душу
адвадзе.

Тут іржавага сонца даўно
не заводзіцца млын.
Схаладалыя промні даўно
ледзяшамі звіняць.
Непрытульна, ды весела ўсім пад
гвяздою Палын.
Пад гвяздою марудлівай смерці лягла
цішыня.

Але ты, яснавокі, ў гарачай купаіся
Літве.
У разбураны храм канфармісцкіх склікай
святароў.
Не ў застылай, але ў адагрэтай князь
Вітаўт жыве
паўнакроўна...
І стыне мая не блакітная кроў.

На гарышчы мінулага кнігу чытае Літва,
як два лёсы жартуючы весела час
злітаваў.
Сярод гулкіх шляхоў скрыжавалася
доля-жарства,
каб на вуснах двухмоўных каханья жар
незастываў.

Буду вечназімовая шчыра маліцца ўначы,
каб з мінулага ў будучыню загудзелі
масты,
каб Літва—зноў лавіна, агмень
і звычяжства.

А ты
пакідай на святое літанне змагарак-
жанчын.
Пад Пагоняй адной праз бяду паасобку
лятуць.
Паасобку атручваюць Нёман ці Лету
Літвы.
Дзве Літвы паасобку за долю змаганне
вядуць.
Між братаў у мінулым сучаснікі ставяць
платы.

Што Літвы не маглі падзяліць, хай не
цешыцца зброд.
З небыцця нам надзею дае Каліноўскі
Кастусь,
што грудзьмі сваймі выкарміць сына
ізноў Беларусь.
і яго родным сынам прызнае літоўскі
народ.

Неглюбскі строй

Жаночы неглюбскі строй выяўляе сабой
жанчыну
як усясвет.
— На тым свеце нявёма што будзіць,
а тут жывем, красуемся, самавольнічаем.
Ярына Тарасенка, 98 год.
Хусціна з наміткаю — сонца
з месяцам русым касы.
Зоркі-пацёркі і кікіцы —
у паяску кутасы.

Белае неба кашулі
«крыжам» ад шыі да ног
ўзорам ахоўных мядзведзяў
закаравана па швох.

Перажаганая тройчы,
каб не склялі, не ўраклі,
крацстае мора паньвы
падвязана паскам зямлі.

Збочце, галактыкі цемры!
Наша дыхнула зара.
У подданства?
Не — на звычяжства
рукі жанчына ўзняла!

Кшталты душы — у пятнаццаць
мільярдаў светавых год.
Што як будзе зноў пачынацца?
Спачатку дадумае стод.

З болю сусвет не ўмірае.
Чаму быць — то вып'ем дадна.
І на ўсе мірыяды распаўхыхся пар
лішняя долька адна.

І па-над чорным праломам
адчаю
Чарнобылю дно.
У Ветцы паморак да зорак.
Цечы кранцоў не відно.

Перад астральнымі прорвамі
праца не валіцца з рук.
Мучыцца самазнішчэннем?
Змаганне — ратунак ад мук.

Кветкай вясновай, нядзеляй,
прыбраная ў неглюбскі строй,
дачка Беларусі Надзея
чаруе красой маладой.

Птахамі продкі былі

Птахамі продкі былі, сны памятаюць
аб гэтым.

Адштурхнуся ад брукаванкі, палячу
лёгкай тур-
каўкай ў Полацк даўні па навуку да
маці ду-
хоўнай Рагнеды.

Стагоддзі нас раз'ядналі. Хто тут быў,
той
тут і застаўся. Ніхто не прыходзіў, каб
знік-
нуць. Душам шмат месца не трэба.

Дужы не стоміцца ад адзіноты. Да яго
прыходзяць
слабыя, каб дужымі стаць, каб да іх
далучаліся
шчэ больш слабыя, дужымі стаўшы,
паўсталі адзі-
ным народам, выраем, войскам адзіным,
краем,
зямлёю. Але не братэрскай магілай.
Душ не халае.

Не засмучае трагічным пачаткам доля
Рагнеды,
бескарысцем здзіўляе і натурай
птушынай.
Доля Рагнеды ў нас паўтараецца
рэхам—
смерцю, галечай, здрабнеласцю справы
духоўнай—
не адчаем, не адзінотай.

Прыгажосцю жанчыны мужчын
паланяюць.
Сілай духоўнаю долю мяняюць.

Па спадчыну лётала ў Полацк даўні.
Маліла ду-
шу злітавацца над словам, знітавацца
са словам.
Утварыць наша слова малітвай і зброяй
нашчадкаў.

Лаўрэаты
Дзяржаўных
прэмій БССР
1988 года

Андрэй МДЗІВАНІ.

Аляксандра ПАСЛЯДОВІЧ (па-
смяротна).

«Вясковы нацюрморт».

Акадэміі навук
БССР—60 гадоў

1 студзеня 1929 г. у
Мінску адбылося ўра-
чыстае адкрыццё Беларускай
Акадэміі навук—
другой у краіне рэспубліканскай
акадэміі. Сярод
яе першых акадэмі-
каў-арганізатараў быў і

28-гадовы дырэктар Бе-
ларускага навукова-дас-
ледчага інстытута сель-
скай і лясной гаспадаркі
імя У. І. Леніна Гаўрыла
Іванавіч Гарэцкі.
У навуковым багажы
маладога вучонага ўжо

былі сур'ёзныя працы ў
галіне эканамічнай геа-
графіі Беларусі. А пер-
шы яго навуковы арты-
кул пад назвай «Выву-
чэнне Беларусі як фак-
тар яе адраджэння»
з'явіўся ў 1922 г., калі

ён яшчэ вучыўся ў
Пятроўскай (Ціміразеў-
скай) сельскагаспадарчай
акадэміі.
Але ў 1930 г. адбыва-
ецца рэзкі пералом у
лёсе Г. І. Гарэцкага, ды
і не толькі ў ягоным. У
разгар кампаніі супраць
«нацэмаў» ён быў, разам
з шэрагам іншых вучоных,
пазбаўлены звання ака-
дэміка і хутка падвергну-
ты адміністрацыйнай вы-
сылцы з БССР. На бу-
даўніцтве Беламора-Бал-
тыйскага канала ён зас-
войвае новую для сябе
спецыяльнасць геолога і
гідрабудаўніка.
Яго прыродны талент,
цудоўныя чалавечыя

якасці—сціпласць, доб-
разычлівае стаўленне да
людзей, патрабаваль-
насць да свайго працы,
гарачая зацікаўленасць у
развіцці навукі,—усё гэта
дазволіла яму правіць
сябе і ў новай сферы на-
вуковай дзейнасці. І сёнь-
ня мы ведаем яго як ства-
ральніка ў Беларусі са-
мабытнай палеаграфіч-
най школы даследчыкаў
антрапагену. Яго пра-
цы, прысвечаныя гісторыі
і заканамернасці гіста-
раграфіі, а таксама рэк
Рускай раўніны, удастоеныя
Дзяржаўнай прэміі СССР.
З'явіліся асноватворнымі
для развіцця новага на-
прамку геалагічнай наву-

кі—палеапатамалогіі.
Гаўрылу Іванавічу Га-
рэцкаму былі характэр-
ны маштабнасць мыс-
лення, шырыня і
шматграннасць інтарэ-
саў. Ён валодаў глыбо-
кімі ведамі ў галіне
мовазнаўства, гісторыі,
археалогіі, этнаграфіі.
Успаміны акадэміка
АН БССР Г. І. Гарэцкага
што публікуюцца, былі
запісаны на магнітафон
у красавіку 1986 г. і
захоўваюцца ў фанатэцы
музея гісторыі Акадэміі
навук БССР.
Публікацыя падрых-
таваў кандыдат гіста-
рычных навук М. ТОКА-
РАЎ

Г. І. ГАРЭЦКІ,
акадэмік АН БССР

Кароткі ўспамін пра адчыненне
Беларускай Акадэміі навук

Адчыненне Беларускай
Акадэміі навук адбылося
ў канцы дзсяцігоддзя
існавання БССР і Кам-
партыі Беларусі. Засна-
ванне Беларускай АН
было сімвалам найвялік-
шых дасягненняў ленын-
скай нацыянальнай палі-
тыкі. Таму адчыненне
Акадэміі навук набыло
асабліваю ўрачыстасць і
святочнасць. На ім
прысутнічалі прадстаў-

нікі ЦК ВКП(б) і ЦВК
СССР, ЦК КП(б)Б і Саў-
наркома БССР, АН СССР,
Усеўкраінскай АН, многіх
навуковых арганізацый
Савецкага Саюза. Коль-
касць урадавых вінша-
вальных тэлеграм пера-
высіла 80. Адчыненне ад-
былося ў прыгожым бу-
дынку Дома культуры,
дзе цяпер змяшчаець
рускі тэатр імя
Горкага. У вялікай за-

ле, дзе сядзелі нова-
абраныя акадэмікі і мно-
га гасцей, панавала ці-
шыня і напружанае ча-
канне. Урачысты сход
распачаў старшыня ўра-
давай камісіі па рэарга-
нізацыі Інбелкульту ў АН
сакратар ЦВК А. І.
Хацкевіч. Ён абвясціў
прозвішчы першых ака-
дэмікаў БАН. Сярод вучо-
ных і грамадскіх дзе-
ячаў Беларусі былі наз-

ваны У. М. Ігнатоўскі,
Б. А. Тарашкевіч, які та-
ды сядзеў у турме бур-
жуазнай Польшчы, С. М.
Некрашэвіч, Янка Купа-
ла, Якуб Колас, Цішка
Гартны, І. А. Пятровіч
(Янка Нёманскі), У. І. Пі-
чэта, І. І. Замоцін, В. У.
Ластоўскі, Я. Ю. Лёсік,
Я. М. Афанасьеў, М. К.
Малюшыцкі, М. Ф. Бліа-
духо, А. Д. Дубах, С. М.
Вышалескі, Г. І. Гарэцкі
і іншыя. Паміж першых
акадэмікаў БАН былі вя-
домыя вучоныя СССР,
якія жылі за межамі Бе-
ларусі,—А. П. Карпінскі,
С. Ф. Ольдэнбург, М. М.
Пакроўскі, М. Я. Мар, В. Р.
Вільямс, П. А. Туткоўскі,
М. А. Скрыпнік, Д. К.

Забалотны. Імя кожнага
акадэміка БАН сустрака-
лася воплескамі, асаблі-
ва гучнымі былі воплес-
кі, калі называліся імяны
Янкі Купалы і Якуба Ко-
ласа. Беларускаму Акадэ-
мію навук цёпла вітаў Га-
ладзед. У. М. Ігнатоўскі
зрабіў доклад пра шлях
развіцця БАН ад тэрмі-
налагічнай камісіі і Ін-
белкульту, пра ролю
акадэміі ў росквіце бе-
ларускай нацыянальнай
культуры і народнай
гаспадаркі БССР. Усіх
прысутных акадэмікаў
БАН сфатаграфавалі па-
асобку.
Пасля ўрачыстасці ад-
чынення Беларускай АН
засталіся пачуццё радас-

ці і ўдзячнасці Кампар-
тыі і Ураду БССР за
здзяйсненне вялікага гі-
старычнага акта.

ПРЫСЯГАЮЧЫ БУКВАРУ

(Пачатак на стар. 3).

Калі ж паглядзець на ману-ментальны летапіс у фазе Дома ўрада скрозь нацыянальны фактар, то робіцца вельмі скурушна. На гарэльефе мы не знойдзем ніводнага нацыянальнага героя, інтэр'еры шматлікіх памяшканняў, пры ўсёй іх функцыянальнай разнастайнасці, аформлены надзвычай нейтральна, можна сказаць, нівеліраваны. Між тым, наш Дом урада — тое месца, дзе мастацтва, на мой погляд, павінна гаварыць не толькі мовай палітыкі, але мовай народнай памяці, праўды і ідэалаў, мовай шматвяковай сімволікі. Прыгадаю, што ў будынку парламента Фінляндыі нават ручкі на дзвярах не пазбаўлены гэтай мовы, па-свойму берагуць традыцыі і славу народа, яго па-Тадзі і гонар. Адным словам, час тут пакінуў нам велізарнае поле дзейнасці, якое ў будучыні магло б даць здаровае парасткі нацыянальнай самасвядомасці, сілай мастацтва паспрыяла б працэсам нацыянальнай кансалідацыі на ўзроўні дзяржаўнасці.

Паводле Таро, добрыя ўчынікі памятнайшыя за самыя велічныя помнікі. Гэта так. Аднак усё, што ўзвышае, пазбаўляе нас псіхалогіі чалавечы перакаціцале, варта помнікі. Таюга, вядома, перад якім не былі б уніжаны нашчадкі.

Калі сельскія крамы рэспублікі былі запоўнены скрынямі з віна-чарнільнымі напоямі, калі канвеер аўтападарожжа алкагольнай атруты працаваў амаль бесперабойна, а народ співаўся цэлымі вёскамі, з нагоды гэтай эпідэміі я не сустракаў і друку (прынамсі, рэспубліканскім) палосных публікацый, накітавалі «Эвалюцыя палітычнага неўцтва», «Пены на хвалі перабудовы», «Нам з вамі не па дарозе» і інш. Я вымушаны думаць, што шэраг нашых ідэалагічных інстытутаў, у прыватнасці, наша афіцыйная прапаганда больш устрыжаны здольнасцю людзей «сваю думку мець», чым іх апатычным сном, звычайнай знаходзіцца ў палітычным пасіве, а ў недалёкім мінулым — па-мярцвецку спаць пад патам у абдымакх з Бахусам.

Калі мне даводзіць, што згуртаванні тыпу «Талакі» маюць памылкі, то чаму гэта менавіта «эвалюцыя палітычнага неўцтва», а не пошук ісціны? Менавіта амбіцы, а не пацуці? Менавіта адыход ад норм, а не набліжэнне да яе? Менавіта нешта страшнае, а не спроба асэнсаваць белыя плямы гісторыі?

Адказнасць за «белыя плямы» хтосьці, можа, і хацеў бы цяпер прыкрыць «адказнасцю» за «палітычнае неўцтва», па сутнасці, сваіх дзяцей. Пры гэтым, не зважаючы на шалёстанны і пошвіст пугі ва ўласных руках. Што да памылак, то яны ж ёсць і ў міністраў. На высокіх пасадах людзей з партфелямі знаёмыя такой прапачкі, што, здавалася б, цяжар грахоў не дасць дыху дзяці і да міністэрскага кабінета. Аднак нічога. Нікога не здамаюць (хіба што за рэдкім выключэннем), не вешаюць ярлыкоў, не тыражуюць публічныя абвінавачанні. Хоць часам грахі заслугоўваюць таго-сяго.

Дырэктар завода, які дазволіў сабе ўзначаліць Савет працоўнага калектыву (а ён такі далёка не адзін на рэспубліку), заслугоўвае большага асуджэння, чым студэнт, які ўзяў над сабой дзёрзкі лозунг. У адным і другім выпадку — хай сабе палітычнае неўцтва, аднак першы мае відовачарна антыперабудовачны характар, рознячыся ад другога. І калі першы факт публічна не асуджаны як з'ява (ён жа варты

быў не меншага абурэння, чым «прыныцы» Н. Андрэвай!), калі ў ім не заўважылі «сапраўды дэманічнай сілы», то магіравае «жизненне младенцев» я і дазволіла сабе назваць якраз той самай «пеняй».

А злоўжыванні ў цянётах цэнаўтварэння? Іх дапускалі, прыкрываючыся дзяржаўнымі інтарэсамі, не «палітычныя неўкы» з «Талакі», не лідэры «Мартыралога».

Проста дзіў даешся. Інтэрв'ю з прастытуткай, аказваецца, можа быць прыкметай дэмакратызацыі і галоснасці, а запрасіць на вярчэрні тэледыялог прастытуткаю «Мартыралога», «Талакі» або любога, чья годнасць была абражана 30 кастрычніка каля Усходніх могілак, — нібыта застаецца ў разрадзе табу.

Мне даводзіць: мітынг забаранілі, міліцэйскай нарады былі выстаўлены супраць тых, хто пайшоў наперакору закону. Па кінем у спакоі міліцыю. Задумаем над небяспечнай гульні ўлад у забарону, легкадумна самаўпраўныя маніпуляцыі з законам. Закон не выключае гарантыі чалавечай годнасці, ён для чалавечка. Сталася так, што 30 кастрычніка закон спрацаваў супраць чалавечка, наперакору разумнаму сэнсу, наперакору палітыцы і аўтарытэту партыі, наперакору і самому закону.

А ці выйгравае ад гэтага нацыянальнае пытанне ў рэспубліцы? Выйграла хіба што ў тым прытчавым сэнсе, пра які ў сваім слове сказаў Віктар Казько: у бок могілак ішло насельніцтва, назад вяртаўся народ. Аднак існаваў гэтай маралі было б... надта сумна. Да Чарнобыля і праектаў заталення, да ахвяр часоў культуры і ахвяр афганскай вайны дадаліся, як ні круці, «спецыяльныя сродкі», хай сабе і не пушчаны ў ход супраць мінчан. Вось што сумна! Сумна і сорамна, калі ўспомніць У. І. Леніна, ягоную думку, што «адзіна правільнымі адносінамі да інтарэсаў нацыі... будзе максімальнае іх задавальненне і стварэнне ўмоў, якія выключаюць усякую магчымасць канфіктаў на гэтай глебе». Апошнія шэсць слоў я дазволю сабе падкрэсліць.

Інерцыя застоўнай ідэалогіі, па ўсім відаць, усё яшчэ вымушае трымаць фасон, усяляк нейтралізуе вынікі інцыдэнту. Аднак, чым большы гэтыя намаганні некаторых афіцыйных органаў, тым больш відовачарнае іх нежаданне сканцэнтраванае увагу на сваёй памылцы, на тым, што называецца «Соцкі падвёс».

ВА УРАДАВЫМ эшалоне рэспублікі з'явілася новая постаць. Друк абвясціў, што ў нас новы міністр культуры. А назавутра вечарам, у тэатральнай ложы ад суседзяў, маладых людзей, мне зусім незнаёмы, пачуў крыху іранічнае, але на гэтулькі ж і абьякавае:

— Кандыдат эканамічных навук, гм... Нешта новае.

— А што? У нагу з часам. Культуры таксама патрэбен гаспадарчы разлік.

Вось такі дыялог. Перад самым адкрыццём заслони. Але да выхаду на сцэну акцёраў я паспеў задумацца, як жа сапраўды размяркоўваюцца ролі ў сферы, значна вышэйшай за тэатральную. І, на грэх, таксама засумняваўся...

З аднаго боку, мне хочацца думаць: новы міністр варты перабудовы; у народзе яго ведаюць як асобу і не хаваюць прыхільнасці; новы міністр, хоць закончыў тэхнічную ВНУ і па спецыяльнасці інжынер-механік,

здолеў спасцігнуць вышыні культуры і нясе ў сабе яе адпаведны ўзровень; ён перш-наперш глыбока паважае ўсё нацыянальнае, народнае, валодае роднай мовай; сучасныя праблемы ў доверанай яму сферы ён здольны ўспрыняць найперш сваімі ўласнымі ведамі і ўласнымі перакананнямі; у рэшце рэшт здольны быць годным сынам бацькаўшчыны.

З другога боку, мне хочацца быць упэўненым у гэтым. Таму я прад'яўляю рахунак палітычнай саманадзейнасці, замацаванай пячаткай застарэлых традыцый і санкцыянаванай, як мне здаецца, перыядам абмежаванай дэмакратыі. Я прад'яўляю рахунак саманадзейнасці, якая падбурхвае сумненні і недавер цэлай супольнасцю падстаў не толькі біяграфічнага характару. Хоць разумею, што справа не ў біяграфіі, аб'ектыўна ўсё можа быць наадварот. Так, можа. Але ж выказванні ў тэатральнай ложы не абмяжоўваюцца межамі тэатральнага жыцця. Чаму, скажам, нікому ў галаву не прыйшла ідэя выбараў міністра культуры замест «назначэння зверху»?

Мяне здзіўляе, чаму па сённяшнім часе пра лідэраў нефармальна аб'яднанняў мы ведаем куды больш, чым пра лідэраў, так бы мовіць, фармальных. Ці не гаворыць гэта за тое, што масавы рух ідзе паперадзе жыцця, уздымае праблемы часам на ўзроўні большай кампетэнтнасці і грамадскай зацікаўленасці, чым іх уздымаюць і спрабуюць вырашаць некаторыя міністэрствы? Тады, можа, варта нам думаць аб тым, каб масавы рух папаўняў і кадравыя рэзервы.

Мяне турбуе, чаму ў нас такі бедны цырыманіял «прыныцы партфеля». Прызначэнне міністра культуры — гэта ж нацыянальная падзея, якая павінна нейкім чынам закрануць свядомасць людзей, узбагаціць, ускласці надзеі. Бясколеранасць абядняе. Келейнасць крыўдзіць і спараджае абьякаваць.

Дык што, я супраць прызначэння новага міністра? Адказваю: не, не супраць.

Але і не «за». Таму спадзяюся, што наша тэлебачанне здагадаецца наладзіць шырокае азнаямленне грамадскасці рэспублікі з новым міністрам культуры. Такая акцыя паспрыяе галоснасці і дэмакратызацыі, дапаможа высветліць платформу новага міністра, а пры пэўных акалічнасцях не пашкодзіць і аўтарытэту яго на пачэснай, высокай пасадзе.

РЭСПУБЛІКАНСКАЕ тэлебачанне часам вельмі «фотагенічна» высвятляе адзін надзвычай істотны кадравы нюанс, з'яўляецца як бы «негласным» экранам галоснасці. Глядзец асобныя перадачы бывае гнятліва цяжка, затое паказальна — ва ўмовах двухмоўнасці мы жыць не навучыліся, інтэрв'ю па-беларуску гучыць вельмі рэдка. Скажу больш: для многіх «начальнікаў» і чыноў перайсці на гаворку, пазбаўленую канцылярскіх штампав, ды яшчэ ў беларускамоўным варыянце — ледзь не азначае запляміць мундзір або

распіліць яго на ўсе гузікі. Але за гэтай своеасаблівай відовай параднасцю ці, як мы кажам, афіцыйнасцю стаіць хутчэй за ўсё ўзровень самастойнай культуры і тое становішча спраў, пры якіх ахвяруецца павага да народа і застаецца непарушным «рэгламент» паводзін афіцыйных мужоў.

Вось сказаў, што тэлевізійнікі-прафесіяналы тут ні пры чым, а тым часам выпрошваецца камплімент: бывае, на тую ці іншую перадачу падабраны такі склад удзельнікаў, які не пакідае падстаў каго-небудзь папракаць за ігнараванне ленынскага запавету ў падборы кіруючых кадраў. Аднак выключэнне не ёсць правіла. А «правіла» такое, што ў беларускамоўнай па задуме перадачы (а ня рэдка і па сутнасці тэмы гаворкі) таварышы «з партфелямі», у тым ліку і органаў культуры падаюць «яскравы» прыклад, якой мовай трэба карыстацца саноўным людзям. Вось і паспрабуй разбярэся, у якім выпадку тэлебачанне аказала нам лепшую паслугу ў асветленні (вядома, ускусным) кадравай палітыкі ў рэспубліцы.

Або другі бок справы. Помніцца, выступаў у эфіры кіраўнік высокага рангу. Тое, што мовай выступлення была абрана беларуская, успрымалася з добрай надзеяй. Пераадоленне стэрэатыпаў, тым больш у такой справе, заслугоўвае толькі ўхвалу. Але тут я ўжо мушу гаварыць і пра іншае. Пра тат, далікатнасць у абыходжанні з мовай. Слухаючы тэкст (менавітай тэкст), вушы рэзала надзвычай непскае вымаўленне. Факт, што таварыш гаварыў на чужой, нязвычай для сябе мове, на жаль, стаўся напружваючым момантам не толькі ў адносінах да беларускай мовы і не толькі ў адносінах да палітыкі двухмоўнасці, але і да ленынскай надравай палітыкі. А найперш, мне думаецца, да асобы самога адзнага таварыша.

Зрэшты, боля перабаршыць у беларускасці — прыкрае кляймо маральнага рабства, з якім мы не спяшаемся расставіцца, — і з'яўляецца часта прычынай той скупасці і бессардэчнасці ў адносінах да мовы. Прціпаставіць гэтым можна толькі ўнутрана раскаваны працэс вяртання да вытокаў, адраджэння нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Тут неабходна не адна акцыя. І перш за ўсё — дзяржаўнасць мовы, яе жыватворная прысутнасць на вышэйшых рэспубліканскіх форумах, вяртанне мовы ў буквары дзяцей нашых, у школы і школыкі — на самыя ганаровыя месцы, ва ўсёй красе і аздобе. Гэта не эмоцыі, гэта адзіны шлях да адраджэння роднага слова, стварэння належных умоў яго існавання. Хацелася спадзявацца, што пачатак гэтых працэсаў будзе пакладзены ў самым хуткім часе.

...А ў шчырасць адказнага таварыша я паверыў. І веру сёння. І буду верыць заўтра. Бо веру ў асобу, у высокі аўтарытэт пачэснай пасады.

ШУКАЮЧЫ бюракрата ў яго патаемных сховах, звяклых кабінетных сценах, за шырокімі сталамі з дубу, за папярковым барыкадамі, пры тэлефоне, мы часам не заўважаем бюракраціка ў саміх сабе. Без адпаведных апартамантаў. А, скажам, на сцэне ў строгім касцюме вядучага або дырэжора ў званні народнага артыста рэспублікі. Вось атрымаў нядаўна запрашэнне на канцэрт «у рамках» значнай культурнай падзеі, з задавальненнем скарыстаў магчымасць паслухаць вядома хор. Публіка сабралася зусім дамашня, мінская, пераважна студэнцка-вуч-

нёўская. У праграмцы канцэрта, выдадзенай па-беларуску, цудоўныя творы нашых кампазітараў на тэксты Купалы і Коласа. А вядучы канцэрта, наш добры тэлевізійны знаёмы, не зважаючы, распачаў свята, праігнараваўшы мову народа, мову — хлеб нацыянальнай культуры. На якой падставе, з якіх меркаванняў? Хіба не бюракратычная абьякаваць? Дырэжор (я падкрэсліваю — у званні народнага артыста БССР) таксама дазволіў праігнараваць роднае слова. Гатоў гэта дараваць за цудоўны вянок песень, але ці даруе нам сама песьня?

Прызнацца, мяне шчыра здзіўляе, чаму я, скажам, як нарэнны жыхар Беларусі, беларус па нацыянальнасці, прыходжу з сынам ці дачкай у нашу цудоўную арганную залу на Залатой горцы, дзе назаўсёды прапісана музыка глыбокіх інтымных пацучыяў, і адтуль, з-пад занавесу, гучыць каментарый музыказнаўцы не па-беларуску. Для мяне гэта напалову прафесійны работнік. І напалову прафесійны работнік на ніве роднай культуры тыя, хто лічыць нармальным такі стан культурнай, у тым ліку канцэртнай палітыкі. Ад каго ж чакаць, на каго спадзявацца? Прывід жалезнага памяцкі міжволі ўзнікае не толькі з-за тэатральных кулісаў, а ледзь не за кожным вуглом беларускай сталіцы, абласнасці і раённых цэнтраў, мяркуючы хоць бы па шыльдах, рэкламе...

Уважліва, часам пакутліва сачу за падростаннем свайго сына. Сёння, на яго восьмым годзе, больш чым перакананы: тым, што ў сталіцы няма беларускай школы, беларускага дзіцячага сада, беларускага муліцкіка і г. д. — тым самым мы, верагодна, трацім цэлыя пласты нацыянальных здабыткаў і славы, вырываючы ці не цэлыя эпохі ў календарых будучыні, не дачіваемся ці не дзясяткаў імён, якія маглі б упрыгожыць далейшы не толькі нацыянальнай, але, магчыма, сусветнай культуры. Жахліва па маштабах тэхналогія недабарання ўрадкама. Калісь рулівы хлеларот маліў неба, каб ступль упала кропля вільгаці і паспрыяла пасеву. Якіх высілак — фізічных і духоўных — гэта яму наштавала? А тут — народ, пакаленні, а пасеў абьякава надбавленні.

Нехта ўпкіне мяне, захоча правіць. Але мой аргумент проста. Занядбанне нацыянальнага можа спрыяць выраджэнню і спусташэнню. І яшчэ адзін, не сацыялагічны, затое бюспрэчны аргумент — зусім пад рукой, у поўнай, гранічна пераканаўчай і жывой блізкасці. Вось ён, мой сын — магу бачыць і адчуваць, як рэагуе яго душа на роднае слова, беларускую мову, карунак, спеў, дэталі архітэктурнай аздобы, літару, шрыфт... І як гэта ўсё нібы «вымыта» з нашага гарадскога асяроддзя. Разуваю не па-кніжнаму, не з чужых слоў, а з натуры, з сябе, глядзячы на ўласнага сына: сапраўднага цікавасць, павага, любоў да ўсяго нацыянальнага можа развіцца са свядомага, дбайнага, пазначанага высока пастаўленай асветай далучэння.

Крыўдна, што так не па-гаспадарску занядалі мы родную мову. Нацыянальнае, на добры, ленынскі лад, нам трэба было б не адстойваць сягоння, а жыць ім, дыхаць на поўныя грудзі, як гэтага хацелі Багдановіч, Купала, Цішка Гартны...

Сорамна перад Букваром.

нання і рэдактар райгазеты В. Лоўгач. Раёнка шчодрэ адводзіць свае старонкі творам пачаткоўцаў — вершам, апавяданням, нарысам, гумару. Асобныя з іх выступалі на Гомельскім тэлебачанні, у рэспубліканскіх газетах і часопісах. У супрацоўніку газеты і членаў аб'яднання 1 студзеня 1989 года — свята: газэце споўнілася 50 гадоў з дня яе выдання. Свята гэтае супала з юбілеем рэспублікі і Кампартыі Беларусі. Таму яно двойчы радаснае.

М. ЛУГАУЦОУ.

ГАЗЕЦЕ — 50

Не прычу — у слове ёсць сіла. Прыгажэй хтосьці можа сказаць. Але край, дзе з дэцінства ўсё міла, Магу сэрцам Радзімай назваць.

Гэта радні з верша «Мая Рудабелка», які напісала Галіна Анісковіч з г. п. Анцябрскі. Тут у 1971 г. пры раённай газэце «Чырвоны Кастрычнік» створана літаратурнае аб'яднанне

«Нахненне». У яго ўваходзіць людзі розных узростаў і прафесій. Гэта — выкладчыца музычнай школы Р. Савіч, адказны сакратар райгазеты М. Лоўгач, загадчыні аддзелаў газеты «Чырвоны Кастрычнік» Г. Клячко і Г. Кундас, палывод калгаса імя Леніна А. Голуб, шафёр райпрамтэхнікі М. Афанасенка, настаўнік Я. Лапухін, загадчыца дзіцячага сада-ясляў Г. Ермаловіч. Актыўны ўдзельнік літаб'яд-

А ДРАЗУ скажу, што выраз «жывы чуд» сапраўды пастэрнакаўскі. Уся яго паэтычная творчасць, як і лепшыя старонкі прозы, — гэта спроба чалавечага таленту ўвасобіць і перадаць у слове незвычайную чароўнасць і найвастрэйшы драматызм менавіта жывога цуда — свету прыроды (памятаеце, у «Сакавіку» ў паэты «Солнце грезит до седьмого пота, и бушует, одурев, овраг, как у дюжей скотницы работа, дело у весны кипит в руках!»). Прыроды, як спалучэння дзіўных з'яў гармоніі (дарэчы, і ўяўнага хаосу), якія ператвараюць усё наўкола ў карціны, пейзажы, ландшафты, а ў эру цывілізацыі — у паселішчы і гарады, магистралі і дагледжаныя палі або сады, горадабудаўнічыя кангламераты, якія носяць назвы Рым або Парыж, Капенгаген або Стамбул, Масква або Уладзівастан.

Гэтыя словы сказаны самім Барысам Пастэрнакам у яго славутым вершы «Во всем мне хочется дойти...» У сучаснай паэзіі рэдка сустракаеш роўнавялікае па шчырасці прызнанне мастака ў жаданні дасягнуць у сваёй творчасці адлюстравання самой сутнасці быцця. Жаданая мара «хотя бы отчасти» здзейсніць адкрыццё і адарыць чытача няхай нават толькі «восемью строками» аб уласцівасцях страці.

**О беззаконьях, о грехах,
Бегах, погонях,
Нечаяностях вполыхах,
Локтях, ладонях...**

Пацвяджаю як скульптар: так, прага годна ўвасобіць рэчаісны свет, каб людзям стала больш зразумела, чаму нашы страці бываюць то стваральнымі і вядуць нас да шчасця, то разбуральнымі і азмрочваюць само жыццё, — прага творчая, і яна ўласціва мастаку наогул.

Ведаю некаторыя творы жывапісу, якія ад непаўторнага спалучэння фарбаў і агульнага настрою могуць выклікаць у нас асацыяцыі, нібыта мы «чуем» пах бэзу, хоць перад намі ўсяго аркуш паперы з намаляванымі на ім гронкамі лілаватых суквеццяў і зялёнай лістоты. Памятаю, у фільме «Чырвоная і чорная» па Стэндалю з Жэрарам Філіпам у галоўнай ролі герой тушыць свечку і потым кноц доўга чадзіць і выпускае струменьчык дыму. Мне здавалася, што зала кінатэатра напоўнілася пахам цёплага воску і па-царкоўнаму мяккага чаду.

Але гэта — уражанні ад убачанага.

А як жа перадаць сутнасць самога быцця? Паэт спасылаецца на прыклад музыкі.

**Так некогда Шопен вложил
Живое чудо
Фольварнов, парков, роц,
могил**
В свои этюды...

Вось ён — той жывы чуд, пра які я вяду гаворку. Кожнае мастацтва па-свойму, фармай і гукамі, святлацэннямі і каларытам, спляценнямі слоў або нот, дынамічнымі поэзіямі або статуарнацю перадае і ўвасобляе прыгажосць нашага жыцця.

Калі я стаяў, уражаны, перад алегарычнай скульптурай Мікеланджэла «Ноч» ля саркафага герцага Джуліана Медзічы ў-базіліцы Сан-Ларэнца ў Фларэнцыі, мне хацелася ўсклікнуць словы, якія б выказалі адносіны да гэтага непаўторнага твора, і тымі словамі, напэўна, былі б зноў жа гэтыя «жывы чуд». Чаму? Таму што Мікеланджэла, ствараючы гэтую работу, імкнуўся дасягнуць разам з эстэтычнай прыгажосцю, менавіта і сутнасці, якая пануе ў нашым уяўленні аб ночы. Яго «Ноч» — гэта мармуровы рэжвём па годнай людскай памяці асобе. І застылыя вакол Джуліана і

Ларэнца фігуры — гэта і вобразы людзей, гэта і метафарычнае пераўтварэнне смутку, гэта і матэрыялізаванае ў пластычныя формы ўяўленне аб цемры, якая настае пасля нашага развітання навечна з любімымі, што адышлі ў свет іншы... Імгненне снабачання...

Пачаўшы разважаць пра творчасць Барыса Пастэрнака, я зноў вярнуўся да свайго любімага рамяства: справа ў тым, што Барыс Леанідавіч сваім абліччам неяк закранаў маё асабістае ўяўленне, як скульптара. Формы яго галавы і ўсёй паставы былі не тое каб фотажанічнымі, а скульптурна выразнымі. І гэтыя вялікія вочы... І гэта палаючае ў іх непаўторнае святло зрэнкаў. Сонечная

Пазней, калі я пазнасіўся з ім бліжэй і нават знаходзіў прытулак у ваенныя зімы ў яго на дачы ў Перадзелкіне, гэтыя першыя мае ўражанні толькі пацвердзіліся. Паэт заўсёды заставаўся самім сабой. Яму не было патрэбы надзяваць на сябе маску — то артадокса, то клікушы, з падобнымі маскамі ў асяроддзі літаратараў мне даводзілася сустракацца.

Мяне заўсёды цікавіць прырода таленту. І згустак генаў, які ператвараў гэтага чалавека ў такога паэта, безумоўна, павінен быў прыцягнуць маю ўвагу.

Так была пракладзена мною сцежка ў Перадзелкіне.

Відавочна, чытач ведае.

ЖЫВЫ ЦУД

добразыхлівая ўсмешка «на увесь рот». Здавалася, ён высвечвае цябе, калі накіроўвае ў твой бок позірк. І ўзіраецца гэты чалавек у цябе і, адначасова, у нейкую такую важную для яго зараз дэталю. І вось Барыс Пастэрнак, як мне здавалася, так размаўляе са мной. Я патрэбен яму і як жывы і вельмі па-зямному канкрэтны Заір Азгур, і як чалавек, які трапіў у вір быцця, а вір выносіць яго наверх, то зноў зацягвае ў глыбіню — аднаго з тысяч... Ты быў цікавы яму. Адзін з тысяч — і тым не менш цікавы.

Такое, бадай, першае маё ўражанне ад сустрэч з Барысам Пастэрнакам.

Убачыў жа яго ў 1936 годзе. Было гэта ў заснежаным лютаўскім Мінску. Тут сабраўся першы паэтычны пленум нядаўна створанага Саюза савецкіх пісьмннікаў.

Мы ў той час любілі ўрачыстыя фразы, і гэты сход таленавітых паэтаў, што з'ехаліся ў сталіцу Беларусі з усёй краіны, называлі форумам паэтаў. Своеасаблівымі гаспадарамі прысму гасцей былі нашы народныя песняры Янка Купала і Якуб Колас. З трыбун ліліся напеўныя і рытмічныя чаканныя радкі на рускай, беларускай, украінскай, грузінскай, яўрэйскай, таджыкскай, нямецкай, польскай... на венгерскай... кітайскай мовах... Міжнародная сустрэча. Здавалася, народы прыслалі сюды свае таленты, каб паказаць, наколькі невычэрпныя крыніцы творчасці. Сузор'е — Мікалай Ціханаў, Сімон Чыкавані, Сяргей Гарадзецкі, Міхаіл Галодны, Мікола Бажан, Антал Гідаш, Бруна Ясенскі, Мікалай Асееў, Іаганес Бехер, Барыс Карнілаў, Сяргей Міхалкоў...

І па сённяшні дзень мне помніцца, як мой позірк вылучыў з паэтычнай чарады каля Дома пісьмннікаў яго фігуру. Пастэрнак неяк узвышаўся ростам над іншымі. І ў абліччы яго было нешта такое, што адразу прыцягвала да сябе ўвагу. Я сказаў бы — насцярожаная сканцэнтраванасць чалавека на тым, што яго акружала. Стройны, быццам выцягнуты ўгору нават кроём свайго чэрапа з грацімна цяжкаватай сківіцай, ён нібы чакаў звароту да сябе, пытання, запрашэння. На твары Барыса Пастэрнака адлюстравалася і няякая добразыхліласць, пазбаўленая нейкага намёку на дагодлівасць, гатоўнасць адгукнуцца на ваш голас.

што былі ў яго неспрыхільнікі, якія гэтую непрытоеную годнасць Б. Пастэрнака характарызавалі як форму пустэльніцтва. Маўляў, абвостранае пачуццё ўласнай годнасці і гордае незалежнасці дыктавалі жаданнем паэта адгарадзіцца ад рэчаіснасці, быць мастаком «над бітвай». Калі я размаўляў з ім, дык бачыў, як яго самога іншы раз бянтэжыць уражанне, якое робіць на іншых менавіта незалежнасць яго меркаванняў. Ці не таму гульнявы інтанацыі пастэрнакаўскай гаворкі нагадвалі нам працяг, а не пачатак гутаркі...

Памятаю, сядзім мы за сталом. У фарфоравых кубках вярбілкаўскага завода пунсова цямнее чай, нізкая лямпа з абжуррам акрэслівае «круг», у якім мы нібыта ад'яднаня ад свету. А размова аб свеце, аб тым, што шуміць там, за серабрыстым ад марозу шыбамі падмаскоўнай дачы.

Не буду прыводзіць гаворку Б. Пастэрнака, бо паўтарыць пры гэтым яго лексіку і, галоўнае, інтанацыі проста немагчыма. Буду прытрымлівацца сутнасці некаторых яго выказванняў.

Вось гаворка зайшла аб магчымасцях слова і магчымасцях пластычнай выразнасці таго ж каменя або бронзы. Паэту і скульптару, гаварыў Барыс Леанідавіч, прыродай накіравана рабіць усяго шмат, не спыняючыся, не грэбаваць пераборама і лішкамі. Чаму? Сапраўднае мастацтва не творыцца наўмысна і з намерам, яно атрымліваецца як бы само па сабе (нехта з цяперашніх паэтаў, здаецца, Андрэй Вазнясенскі, падхапіў гэтую думку Пастэрнака і ўдакладніў: «здараецца»). Злачынная мастаку адыходзіць ад свайго прызначэння. Злачынная імкнуча ў прэзідыумы, вышчаць з трыбуны, пісаць у газеты, калі ў цябе ў майстэрні на станку ўзвышаецца глыба, з якой ты наважыўся атрымаць воблік гарнавога або пушкарка... Калі ў мяне на сталы сіратліва бялее аркуш паперы з неадпісанай фразай аб імкненні душы да шчасця...

Барыс Леанідавіч уставаў з-за стала і хадзіў па пакоі з кута ў кут, нібыта дакараючы сябе ў думках за тое, што воль і цяпер ён «ганяе са мной чай», калі яму трэба было б... Ды і мне трэба было б...

Гэта захопленасць творчасцю, якую Барыс Леанідавіч не ўмеў (ды і не збіраўся!) утойваць ад іншых, відаць, магла некага і пасарамаціць за ўласнае гультайства і бяздзейнасць.

Калі я чуў нараканні ў адрас паэта, што выходзілі ад яго калег, ад пісьмннікаў, мне прыходзіла ў галаву іменна гэта думка. Яго безаглядная адданасць прызванню выклікала і зайздрасць, і раздражненне ў менш здольных людзей. Яны якраз і запаўняюць недахоп здольнасці грамадскім шумам і паказной грамадзянскай заклапочанасцю.

Праўда, калі Пастэрнака атакавалі нашы дамарослыя зайлы з папрокамі ў адрас верша, дзе паэт крычыць у фортку людзям: «Какое, мілье, у вас тысячелетье на дворе?», што ён, маўляў, паказвае жудасны адрыв гэтага творцы ў вежы са слававай косці ад рэальнага жыцця, мне заўсёды

Заір АЗГУР

хацелася запырачыць. Прачытайце яго вершы і паэмы, і вы убачыце, што гэтаму лірыку арганічна ўласціва пачуццё жывой прыхільнасці да навакольнай рэчаіснасці. Да зямлі, да рэчак, да дрэў, да храмаў, да хацін, да палацаў... Паэт заўсёды адчувае сябе ў часе як чалавек, які мае дачыненне да жывой гісторыі, да яе вечнага развіцця.

Адночы Пастэрнак, адказваючы на нейкую заўвагу жонкі — Зінаіды Мікалаеўны, выказаў як нешта само па сабе зразумелае і даўно з ёю агаворанае, думку аб натуральным растварэнні сапраўднага паэта ў сваім прызванні. Барані бржа, калі з яго радкоў выпірае жаданне спадабацца камунебудзь і на гэтым нешта зарабіць. Як гэта наогул жудасна, што радкі і строфы пачынаюць быць крыніцай заробку!...

Сківіцы ў Барыса Леанідавіча захадылі, ён пасуроўеў і загудзеў нешта наконт таго, што, маўляў, нашы зямныя турботы вымагаюць любога з нас думачы аб хлебе надзённым, але паэту... паэту...
Памятаю, ён зноў пачаў хадзіць з кута ў кут па пакоі, як тыгр у клетцы, і ўсё паўтараў гэтыя словы: «Але паэту... паэту... Паэту ж нічога не дадзена прадказваць... Ні-чо-га! А калі ён загадвае, што атрымае з гэтай паэмы жоўтага цяльца, дык... Ха-ха-ха, той ужо не паэт... так... вершапісак».

Кінуўшы позірк на мяне, Барыс Леанідавіч заключыў: маўляў, не паэт ён («той») не мастак... а так — ляпіла... мазіла... муляра...

І я здагадаўся, што гаворка ідзе не толькі аб сачыніцельскіх вершаваных творах, а аб паэтычным прызванні наогул. Таленавіты чалавек смелы. Таленавіты не баіцца неразумення і ганьбы сучаснікаў, паспешлівых на суд.

Горшае з іх — гэта рыторыка. Самападман, самаўсхваляванне...

Ці згодзен я, што мастак заўсёды набліжае да людзей нявыдуманасць?

Згодзен, тады ёсць сэнс прадоўжыць нашу гутарку.

Якой прыемнай была ўсмешка Барыса Леанідавіча, калі завяршыў ён гэтую сваю тыраду кароткай заўвагай. Маўляў, усякая адвольная выдумка — гэта рабалецтва. Альбо перад прыродай, альбо перад уладамі пануючымі. А рабалецтва і творчасць — дзве рэчы... Ну, вы самі прадоўжыце. Несумяшчальныя...

Не ведаю чаму, але ў тое імгненне мне ўспомніліся яго радкі з «Соснаў»:

**В траве, меж диких
Бальзаминоз,
Ромашек и лесных купав,
Лезим мы, руки запрокинув,
И к небу головы задрал.
И вот, бессмертные во время,
Мы к лику сосен причтены
И от болезней, эпидемий
И смерти освобождены...**

Які вольны палёт думкі, што атрымала штуршок ад гэтай асалоды ўзаемазвязі з зямлёй, на якой мы можам ляжаць, закінуўшы рукі і да неба ўзняўшы галовы! І гэтак найрадчэйшай дакладнасці наша адчуванне ўласнай бессмяротнасці на час, імгненнай бессмяротнасці, калі так можна сказаць, — хіба яно не наведала кожнага аднойчы ў жыцці, скажам, у юныя нашы гады!

Ён быў таленавітым ад прыроды. Яго здольнасці развіваліся ў сям'і выдатнага мастака Леаніда Пастэрнака, ва універсітэцкіх аўдыторыях, у вандраваннях па Германіі, Італіі і па нашай краіне, у зносінах з музычным светам, на службе на хімічных заводах Урала і ў бібліятэках Петраграда.

Дарэчы, затрымаюся на ўральскіх уражаннях паэта. Адночы ён успомніў, як упершыню ўбачыў заводскую Матавіліху, гэты старадаўні ўральскі завод на беразе Камы. Гучала гэта прыблізна так. Маўляў, адпачываў Барыс Леанідавіч на правым беразе Камы непаладэчку ад Пірмі. Сасновы лес. Пясчаныя камскія стромы. І жывы патак ракі, у якім адбівалася святло Месяца і водбліскі агнісў з таго, гарадскога берага. Від змрочных заводскіх цэхаў з палаючымі ўнутры печамі і горнамі захоплівае ваша ўяўленне. Здаецца, што там працуюць нейкія незямныя істоты, бо ў такой неверагоднай цемры і пры такіх асяляючых успысках полымя звычайны чалавек наўрад ці змог бы вытрымаць. У думках пераносіш сябе з правага — дачынага! — на левы бераг, туды, у заводскі цэх... і цябе ахоплівае атарапеласць. Быццам малохам і цябе расцісне зараз!...

А потым ты ставіш сябе на месца гарнавога або адкатчыка ў Матавілісе. І адтуль, з заводскага боку, глядзіш на правы бераг з пясчанай водмеллю і вячэрнімі агеньчыкамі на дачах, з бакенамі на воднай роўнядзі, са ззяннем Месяца, з соснамі на пагорках... Хто там жыве, у гэтай зямной прыгажосці і цішыні? Няўжо гэтка ж людзі, як мы... нахштальт нас... І ўдзень лятаюць там матылі, і доўбіць сасновы ствол дзяцел, і пахне ад медных тазоў на кастрах гарачым вішнёвым варэннем... Неверагодна! Такое проста немагчыма сабе ўявіць тут, каля распаленага горна, у гуле цэлавых пралётаў!

Як адрозніваецца мысленне людзей, што стаяць на розных берагах ракі, якое рознае іх жыццёўспрыманне, — і толькі мастак, адлюстравыўшы нешта падобнае, здольны ўнушыць людзям вечную думку аб іх агульнасці, аб іх духоўнай роднасці. Сам Пастэрнак іменна гэтага хацеў бы дасягаць сваімі творами.

Успамінаецца мне маскоўскі вечар, калі мы з Барысам Леанідавічам ішлі разам па Цвятому бульвару. Было гэта ў канцы зімы, напярэдадні вясны. Вакол дрэў, што стаялі ў снезе, з'явіліся ўжо нібы першыя прагаліны. Пра што гаварылі, ужо забыў, а словы «психологическое условие моего решения», якія прамовіў тады Пастэрнак, урэзаліся ў памяць. І калі я цяпер чытаю яго прозу — ад «Дзяцінства Люверс» да «Доктара Жывагі», у мяне ўзнікае жаданне адзначыць асабліва дарагія мне старонкі менавіта па той прычыне, што ў

іх па-мастацку ўзнаўляецца псіхалагічная ўмова ўчынкаў і памылак, парываў і адчаю, прасвятлення і супакоення герояў.

Мабыць, мае адносіны да прозы Пастэрнака афарбаваны маім даволі блізім знаёмствам з паэтам, але ў рамане «Доктар Жывага» я часта нагякаюся на сцэны, дзе Юрый Андрэвіч Жывага выступае амаль двойніком аўтара. Амаль такім наогул я помню самога Барыса Леанідавіча.

Або — памятаеце, як Жывага едзе на трамваі па Нікіцкай (на ёй ужо даўно няма трамвайнага руху і называецца яна вуліцай Герцэна)? Ён прыціснуў да акна. Перад ім левы тратуар вуліцы. Побач крочыць старая дама ў капялюшыку са светлай саломкай. Трамвай то затрымліваецца, то рухаецца, і гэтая дама ўсё мільгае за акном. І Юрый Андрэвіч пачынае ўспамінаць школьныя заданні, у якіх з рознай хуткасцю рухаюцца паязды і ў розны час пускуюцца гадзінікі. Успамінае, а сам думае пра тое, што нейчы лёс заўсёды абганяе ў жыцці лёс другога...

Такі быў ён сам, Барыс Пастэрнак.

Я дзялюся сваімі ўражаннямі аб Пастэрнаку зусім не таму, што ў канцы 80-х гадоў стала правіла «добрага тону» гаварыць паважліва пра гэтага сапраўды вялікага паэта. Проста палічыў неабходным уключыць сустрэчы з ім у шэраг сваіх уласных роздумаў пра наш няпросты час. Мае сябры Кузьма Чорны і Аркадзь Куляшоў заўсёды з творчай цікавасцю сустрэкалі кожны новы твор, падпісаны гэтым імем. Перакладчыца школа ў беларускай літаратуры ўважліва адносілася да вопыту, якім так бліскуча абагачаў цяпершніх практыкаў гэтага віду дзейнасці Барыс Леанідавіч, калі дарыў чытачу рускамоўна пералажэнні Н. Бараташвілі і Т. Табідзе, Ш. Пецёфі, «Фаўста» Гэта, трагедыі Шэкспіра. Выдатны беларускі майстар перакладаў Ю. Гаўрук паўтараў на памяць, як ён гаварыў, залаты знаходкі Пастэрнака ў перадачы самых вытанчаных маўленняў, якія так арганічна гучалі па-грузінску, па-венгерску, па-нямецку, па-англійску. А як трапятліва дэкламаваў А. Фадзееў «Сіні колер» Н. Бараташвілі, якому нададзена проста чарадзейнае гучанне:

Цвет небесный, синий цвет
Полюбил я с малых лет.
В детстве он мне означал
Синеву иных начал...

Это цвет моей мечты.
Это облик высоты.
В этот голубой раствор
Погружен земной простор.

Калі сам Барыс Леанідавіч адставіўшы кубак гарбаты ўбок, вёў гаворку пра Бараташвілі, лёгка было ўявіць, што гэты грузінскі паэт толькі ўчора сядзеў на вашым месцы тут жа і спаборнічаў з гаспадаром дома на турніры паэзіі, чытаючы свае толькі што напісаныя вершы.

Прыгавдаю, Барыс Леанідавіч гаварыў аб паэтах трагічнага лёсу, аб лёсе мастакоў змрочнай думы. Параўнаў Бараташвілі з Лермантавым і некалькі разоў паўтараў, што пачуццёвая выразнасць такой лірыкі выглядае фанабэрыстай. Непазбыўнасць глыбокага пачуцця звычайна нагадвае чалавеку аб недасягальнасці ім падобнага перажывання, аб выключнасці паэта, які так вольна спавядаецца перад намі. Без прытойвання і без сораму рыдае і смяецца... Так паводзяць сябе яшчэ акцёры, але яны толькі пераўвасабляюцца ў вобразы, створаныя паэтам; ім роля таго ж Ліра толькі данамагае выплеснуць нешта запавятае...

Як не згадзіцца з Пастэрнакам, калі ён сцвярджае: «Паэзія застаецца заўсёды той, вышэй усякіх Альфаў праслаўленай прастотай, якая валяецца ў траве, пад нагамі, так што

трэба нагнуцца, каб яе ўбачыць і падабраць з зямлі; яна заўсёды будзе прасцей за тое, каб яе можна было абмяркоўваць на сходах; яна заўсёды застаецца арганічнай функцыяй шчасця чалавека, перапоўненага блажэнным дарам разумнай гаворкі...» Гэта з яго прамовы на Сусветным кангрэсе «У абарону культуры» ў Парыжы ў 1936 годзе. І закончыў ён яе так: «... Чым больш будзе шчасця на зямлі, тым лягчэй будзе быць мастаком».

Сустрэкаўся з Пастэрнакам я не так ужо часта, але паспеў заўважыць, што ў яго мяняюцца адносіны да адных і тых жа з'яў, асоб, падзей, што ён не даражыць вернасцю ўласнаму меркаванню. Дарэчы, і ў яго вершах з цягам часу бачны адыход ад слоўнай гульні, ад каламбурных рыфмаў, ад самамэтнай вобразнасці да празрыстай паэтычнай яснасці. Няспынная прага ўражанняў і пільнае самавывучэнне — вось, бадай, якім ён мне ўяўляўся ад сустрэч да сустрэч. Дарэчы, аксіёма, згодна якой, пазнаўшы самога сябе, ты здольны меркаваць аб свеце, не такая ўжо прыблізная і наўрад ці цалкам памылковая.

Адбітак аўтабіяграфічнасці на творчасці Пастэрнака менавіта такі.

Пішучы вершы і прозу, ён, як мне здаецца, вылабанаўся ад нейкага напружання. Нельга было стрымаць усмешку, бачычы Пастэрнака вясёлым і гарэзлівым. Яму прыемным быў дасціпны жарт або трапны каламбур. Помню, ён паціраў далоні ад задавальнення, пераказваючы нам адзін кансерваторскі выпадак, калі студэнтка на пытанне аб тым, што такое баркарола, адказала прастадушна: маўляў, гэта песня венецыянскіх гальдэнвейзераў (народны артыст СССР Аляксандр Барысавіч Гальдэнвейзер — адзін са знаёмых Пастэрнака, выдатны піяніст і педагог кансерваторыі). І некалькі разоў, запрашаючы мяне да сябе ў гасці, рабіў хітрыя вочы і пазмоўнічку шаптаў: «Не ўпусціце выпадку — будзе спяваць адзін венецыянскі гальдэнвейзер...»

Такім ён застаецца ў маёй памяці. Зямны чалавек, які ўвесь час нібы падключаны да току творчай думкі. Уражлівы сам і здольны ўражваць другога. Даступны і адчужаны.

Чалавек у ватоўцы, у кірзавых ботах з рыдлёўкай у руках капае зямлю пад бульбу... Гэта ён — на сваім участку ў Перадзелкіне. Чалавек у элегантным кашюме, з гальштукам-бантам узбягае на надмошці ў зале Політэхнічнага музея і, саромеючыся апладзісмантаў, пераводзіць позірк некуды ў нетутэйшую далечыню, дэкламуючы свой выпакутаваны верш: «О, знал бы я, что так бывает, когда пускался на дебют...» Чалавек з магутнымі скуламі і вялікімі вачыма спакойна сыхвае цукар у фарфоравы кубак з жоўтым абручом лімона пасярэдзіне і падбядзёрвае вас: маўляў, не саромцеся, сыхвае яшчэ...

Чалавек, падобны на самога сябе, і падобны на свайго героя Юру Жывага... Як яго адлюстраваць? У якім матэрыяле? У бронзе? У белым мармуры? У граніце?

А хочацца, чорт пабяры. І мроіцца. І ёсць надзея, што зраблю! Можна, выйдзе што-небудзь блізкае да «Каменя» М. Гумілёва:

Взгляни, как злобно смотрит
камень.
В нем щели странно глубоки,
Под мхом мерцает скрытый
пламень...

Не, у мяне ў Пастэрнака не будзе «злоснага» позірку і не будзе ніякага моху. А вось нібыта відучы камень і стое на ў шчылінах польмя, мне, бадай, спатрэбіцца. Інакш я не перадам тую паяднанасць паэта з часам і гісторыяй, якая была яго сутнасцю, яго болям, яго надзеяй. Жывы цуд! Мне гэта вядома не па чутках.

У бліжэйшых нумарах новага, 1989 года «ЛіМ» надрукуе:

матэрыялы «Круглага стала» «Перабудова і мы: урокі, спадзяванні, трылогі» слова М. Танка «Лёс мовы, лёс народа» літаратурна-крытычныя артыкулы Т. Грамадчанкі і Т. Чабан творчы партрэт У. Арлова працяг публікацыі Б. Сачанкі «Бэндэ» і «Мне сняцца сны аб Беларусі...»

вершы В. Віткі, П. Макаля, Л. Галубовіча

гутаркі з мітрапалітам Філарэтам і паэтэсай Я. Пфляўмбаўм

нататкі кінакрытыка А. Сільвановіча «Страшыць! Караць! Выхоўваць!..» (відэа і крымінальны кодэкс)

Наш каляндар

У канцы мінулага года споўнілася 75 гадоў з дня нараджэння вядомага пісьменніка Аляксея Мікалаевіча Кулакоўскага, аўтара шматлікіх раманаў, апавесцей і апавяданняў — «Дабрасельцы», «Сустрэчы на ростанях», «Расстаемся ненадоўга», «Сцежкі зведаныя і нязведаныя», «Васількі» і іншых твораў, якія добра вядомы шырокаму чытачу.

З гэтай нагоды ў Доме літаратуры адбыўся вечар, прысвечаны памяці пісьменніка, які адкрыў і вёў Барыс Сачанка. У вечары прынялі ўдзел народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін, Уладзімір Дамашэвіч, Віктар Назько, Уладзімір Юрэвіч. Яны расказалі пра свае сустрэчы з Аляксеем Мікалаевічам, выказаліся пра напісанне ім.

Артысты мінскага тэатраў прачыталі ўрыўкі з твораў Аляксея Кулакоўскага, выканалі папулярныя народныя песні. Друкуем старонкі з успамінаў брата прайска — настаўніка Мікалая Кулакоўскага.

СЛОВА ПРА БРАТА

Яшчэ недзе каля сярэдзіны чэрвеня 1941 года Алёша напісаў мне ў Любань, што пару тыдняў будзе ў водпуску пасля аперацыі на назе і прыдзе з Нінаю да яе бацькоў. Я таксама павінен буду прыехаць туды, як толькі скончацца экзамены ў школе, каб пабачыцца з усімі.

Дваццаць першага мы ў Любані святкавалі выпускны вечар цэлаю сотняю нашых дзесяцікласнікаў. Прагулялі траха не ўсю ноч. Я не бачыў ніводнага засмучанага твару. Ва ўсіх адчувалася ясная мэта і светлая радасць жыцця, а назаўтра, у нядзелю... «Назаўтра была вайна», — як трапна і дакладна назвалі пазней кінафільм, бо словы гэтыя моцна ўрэзаліся ў сэрца кожнага, хто на свае вочы пабачыў тую вайну.

На другі дзень вайны я ўжо быў з братам, братаваў і яе бацькамі. Брат выглядаў бадзёрым, стройным, хоць трохі накульгваў, але ішоў упоравень з усімі. Ніна паказалася мне ўжо не такой юнай студэнткай, як на вяселлі. Блізкімі і

Трошкі далей ад нас трымаўся Геня, ужо амаль дзяўчына, крыху падобная абліччам, але, як мне падалося, нават прыгажэйшая за Ніну. «Тут, брат, і табе дзяўчына вырасце», — задаволена сказаў мой старшы і кінуў у той бок, куды пабегла Геня. (Не «вырасла», дарогі разышліся, — скажу я цяпер).

Першыя два дні мы як бы не адчувалі, што ідзе вайна, нават смакавалі кіслае разліўное віно, што яшчэ прадавалі ў магазіне на пасёлку, кругом было ўсё прыгожа, дома — утульна. Толькі ў душы ў кожнага жыла вялікая нязбытная трывога, аб чым часцей напамінаў мне брат. Трывожныя весткі прыносіла і радыё, і ўжо зусім неверагодныя — чуткі, нібыта «немцы ідуць напрамком і скоро могуць быць тут...»

Мы з Алёшам усведамлялі, што вайна пачалася такая, якой яшчэ ніколі не было, але былі цвёрда ўпэўнены: яна будзе ісці не на нашай тэрыторыі. Мы тады шчыра, ад усяго сэрца верылі, што «ні адной пяді чужой зямлі мы не хотим, но и

Аляксей КУЛАКОЎСКІ. 1985 г.

роднымі адчуў я тады і ўсіх з Нінай сям'і. Бацька — Ульян Штольберт — майстар на шклозаводзе, «гутнік», як ён сябе называў, вясёлы, прыветлівы, пастаянна нечым заняты. Каля яго круціліся меншыя сыны: Бронік — чатырохкласнік і зусім яшчэ карапуз Юзік.

своей зямлі, ні аднаго верхка своей зямлі не отдадим никому!»

Алёша хадзіў у ваенкамаг, прасіў, каб датэрмінова адправілі ў часці, але яму адмовілі пакуль што, бо разгортвалася мабілізацыя запасных. Калі ж нам стала вядома, што немцы

сапраўды не так ужо і далёка, прынялі рашэнне: Алёша будзе дабівацца тэрміновага зварту ў свой полк на Украіну, а я зараз жа паеду дадому, забяру маму, адвяду яе да сястры на Віцебшчыну (ст. Езярышча, амаль на самай мяжы з Расіяй), а сам пайду добраахвотнікам у Чырвоную Армію, бо мой год не падыходзіў пад аб'яўленую мабілізацыю.

Развітваўся я з Нінай і з яе сямейкай у іх дома, а з братам, які праводзіў мяне, — на чыгуначных шпалах па дарозе ў Асіповічы, над якімі здалёк дрыжэлі сполахі ад пажараў ці выбухаў. Момент нашага развітання трохі апісаны ў рамане «Расстаемся ненадоўга», дзе Андрэй Сакольні сумным позіркам праводзіць малодшага брата Косцю «можна, і назаўсёды».

Не, вера, што ненадоўга, была тады яшчэ моцнай, пасля яна слабела і слабела...

Але ўсё ж сустрэліся! Толькі было ўжо гэта пасля пераможнай нашай вайны, у канцы восяні 1945 года. Алёша дэмабілізаваўся як настаўнік, ды яшчэ з прабітымі навулет грудзямі, гвардыі лейтэнант, камандзір штурмавой («штрафной») роты, а я — таксама па ўказу аб дэмабілізацыі настаўнікаў, «радавы стралок» з прабітай скроняй і глухім правым вухам.

Алёша рабіў у сваёй «Чырвонай змене», жыві зноў на Украіне разбітага Мінска, па вуліцы Карла Лібкнехта, якую таксама цяжка было пазнаць, толькі не ва ўтульным доміку мілай Ганны Андрэўны, сваёй былой гаспадыні, якая некалі і пасля Алёшавай жаніцбы шкадавала яго як роднага і нават мяне, вечно галоднага студэнтка, не адзін раз уволю накарміла смачным баршчом або густою поліўкай... Варожая авіябомба прамым пападаннем знішчыла і ўтульны з прысадамі домік, і самую гаспадыню, і яе добрых хлопчыкаў — здаравяка Васю і прыгожанькага Жору.

І тады, пры сустрэчы ў пасляваенным Мінску, мы як і раней, абмеркавалі ўсе абставіны. Брат пацвердзіў сваё даўняе рашэнне «адаць усяго сябе літаратуры», а я, з яго згоды, павінен быў канчаць універсітэт завочна, ехаць жыць дадому да мамы, настаўнічаць у бліжэйшай да хаты школе (па вопыту першага года лічыў, што, мабыць, з мяне выйдзе настаўнік).

Як рашылі — гэтак яно і выйшла: добрых сорок гадоў Аляксей дзямі і пачаў карпеў над сваімі творамі, бездакорна цягнуў і іншую, службовую і неслужбовую работу, а я больш за трыццаць — настаўнічаў, прапагандаваў, дэпутатстваваў... І ўсё ж не пазбыўся, мабыць, навек прывітай братам-другам патрэбы нешта думаць аб жыцці і характарах людзей, нешта пачувае запісваць, ды нешта мурзаць і сваё...

Мікалаі КУЛАКОЎСКІ.

Што мы ведаем пра Карэлію? Сёе-тое, канечне, ведаем: дзе знаходзіцца, на што багата, чым слаўная. Ведаем, што жывуць там карэлы, фіны, вепсы, рускія, а таксама — нямала беларусаў: пасля вайны тысячы нашых юнакоў і дзяўчат вербаваліся туды на лесараспрацоўні, вербаваліся часова, ды, аказалася, вельмі многія аселі там надоўга, назаўсёды. Ведаем пра Карэлію і яшчэ што-кольвечы. Ды ўсё ж, калі шчыра, ведаем надзвычай мала. Далёкавата наша Беларусь ад Карэліі, не надта шчыльныя і частыя кантакты між імі. Асабліва ж — культурныя, мастацка-літаратурныя. З канкрэтных праўленняў гэтых кантантаў можна згадаць, бадай, толькі паўночны дзённік М. Стральцова «Дзень у шэсцьдзесят сутак» ды нарыс В. Карамазова «Падарожжа па Карэліі (Руны мараны)». Гэта — з боку нашай літаратуры. А з боку літаратур народаў Карэльскай АССР? Таксама, напэўна ж, небагата. Нават і ўзаемных перакладаў да крыўднага мала.

Госць рэдакцыі

«Пакланіцца зямлі Купалы...»

Ці не таму, калі наш наведнік назваў сябе — «фінскі паэт Тойва Флінк», мы не адразу, бадай, і здагадаліся, што госць — з Карэліі. Пакрысе, як кажуць, разгаварыліся, і неўзабаве мы ўжо ведалі, што Тойва жыве і працуе ў Петразаводску, актыўна займаецца перакладамі з рускай савецкай паэзіі на фінскую мову, узначальвае аддзел паэзіі часопіса «Пуналіппу». Часопіс гэты — орган Саюза пісьменнікаў Карэліі, выходзіць на фінскай мове ў сталіцы рэспублікі.

Што прывяло яго ў Беларусь, у Мінск, у нашу рэдакцыю?

— Беларусь, яе народ, гісторыя, культура цікавілі мяне даўно. У Карэліі жывуць дзесяткі тысяч беларусаў. Вось і ўзнікла, неяк само па сабе, жаданне зразумець псіхалогію, адчуванне людзей, якія па розных жыццёвых акалічнасцях апынуліся за межамі сваёй радзімы. Як яны сябе пачуваюць на чужой (цяпер ужо, бадай, сваёй) зямлі, ці не забыліся яны на сваю мову, ці збераглі свае звычкі, абрады? Урэшце, кім яны сябе ўсведамляюць тут, сярод карэльскіх лясоў, камянёў і азёр?

Тойва ФЛІНК

ДЗЕ Ж МОЙ НАРОД?

Незагойнымі ранами па бацькоўскай зямлі, як няшчасцем аранья, барозны ляглі.

Мы з ганебнай адмецінай кулакоў-абдзірал былі звезены, змецены у Хібіны, за Урал.

І ў казахскіх прасторах усё тое ж было:

Чаму мяне зацікавілі менавіта беларусы? На гэта ёсць дзве прычыны.

Першая вам, бадай, падацца дзіўнай, нечаканай. Справа ў тым, што мне бацьчыца пэўнае падабенства ў лёсах нашых дзвюх нацыянальных культур — маёй роднай, фінскай, і беларускай. Паспрабую растлумачыць.

Да вайны ў Карэліі былі фінскія школы, бібліятэкі, музеі, газеты, быў фінскі ўніверсітэт. Пэўны час, як вядома, існавала Карэлафінская саюзная рэспубліка. Тады ставілася цудоўная мэта — запрасіць усіх фінаў, якія раскіданы па розных рэгіёнах Савецкай краіны, скаанцэнтравіць сілы, развіваць культуру, мову. Што здарылася потым, вядома ўсім. Пасля смерці С. М. Кірава пачалі зачыняць фінскія школы, нішчыць бібліятэкі. Пачаліся масавыя рэпрэсіі, асабліва супраць цвету нацыі — пісьменнікаў, вучоных...

Сёння, на высокай хвалі перабудовы, у працэсе дэмакратызацыі, аднаўлення прынцыпаў ленінскай нацыянальнай палітыкі, адбываецца адраджэнне нацыянальнай самасвядомасці савецкіх народаў. Гэты працэс закрануў і нас, карэльскіх фінаў.

вынішчальнае — «ворагі!» ўслед за намі ішло.

Спецэтапы галодныя да якуцкай тайгі; нас чакалі халодныя дальніх рэк берагі.

У абдымкі суровыя нас прымаў Сахалін, каб пазбавіць нас мовы і каранёў у зямлі.

Гналі нас, каб забыліся пахі роднай зямлі, краю, дзе нарадзіліся, дзе людзьмі узраслі.

Думаю, што хопіць нам прыгожых дэкларацый па нацыянальных пытаннях, па міжнацыянальных адносінах — трэба прымаць канкрэтныя, прытым часта не касметычныя, а кардынальныя меры па выпраўленню шматлікіх і разнастайных дэфармацый у гэтых пытаннях. Уніфікацыя народаў — нежыватворны шлях. Чым больш народ адметны, чым ён багацейшы духоўна — тым больш ён цікавы для іншых народаў, далёкіх і блізкіх. Не імкнуцца быць падобнымі адзін на адзін, як дзве кроплі вады, а — спазнаваць, вывучаць адзін аднаго, узаемна ўзабагаць адзін аднаго, беручы і аддаючы адзін аднаму лепшае, што паслужыць дзеля агульнай карысці.

Другая прычына, якая паклікала мяне сюды, — асабістага плана. Гады тры назад у Петразаводску працаваў (выкладаў іспанскую мову) ваш малады літаратар Якуб Лапатка. Там я пазнаёміўся з ім, пасябраваў. Вось ён і далучыў мяне, а калі правільней — дапамог мне ў маім імкненні вывучыць беларускую мову, пазнаёміцца з гісторыяй і культурай беларусаў. І «ЛіМ» ваш прысылае мне рэгулярна, і таму я, без па-

Нас да немцаў, да шведаў везлі быццам рабоў. І ніхто з нас не ведаў, ці патрапіць дамоў.

А калі ўсё ж вярнуліся да прытулкаў сваіх, дык ізноў апынуліся мы пад меткай «чужых».

Нам ніяк не тлумачылі, чаму нельга ізноў у зямлі нашай матчынай завадзіць каранёў,

чаму трэба ў Эстоніі дзесяць век векаваць, свайго краю ніколі ім у жыцці не спазнаць.

хвальбы, ваш заўсёды і ўважлівы чытач. Чытаю ўжо досыць лёгка, як кажуць, без запінкі, хоць, вядома, у слоўнікі зазіраць даводзіцца. Люблю творы вашых Янкі Купалы, Якуба Коласа, Аркадзія Куляшова. З сучасных паэтаў — Рыгора Барадуліна, Ніла Гілевіча. Вельмі дапамагае мне ў спазніжэнні, спазнанні вашай краіны Уладзімір Караткевіч. Цудоўны падарунак зрабіў мне Якуб Лапатка — «падпісаў» мяне на васьмітомнік Караткевіча. Тры тамы атрымаў ужо і з асалядаю прачытаў. Ведаю таксама і люблю Уладзіміра Арлова. Гэта вельмі важна, аказваецца, мець сяброў у брацкай рэспубліцы. Калі б не было ў мяне беларускага сябра Якуба Лапаткі, дык і не ведаю, ці прыехаў бы я сюды, ці выбраўся б у гэтую няблізкую дарогу, каб пакланіцца зямлі вялікага Купалы...

Вельмі хацелася б, каб кантакты між нашымі рэспублікамі наладжваліся і мацнелі. Для гэтага патрэбны перакладчыкі, якіх, на жаль, пакуль што вельмі мала. У вас — спрабуе сёе-тое рабіць той жа Якуб Лапатка. У штогодніку «Далёгляды» ён апублікаваў некалькі перакладаў з фінскай. Я апошнім часам працаваў над анталогіяй «Сорак савецкіх паэтаў», быў яе складальнікам, творы многіх паэтаў, такіх, як Ціханаў, Еўтушэнка, Ахмадуліна, Гумілёў, Ясенін, Мандэльштам, — пераклаў на фінскую. Спадзяюся што гэты спіс неўзабаве папоўняць і беларускія паэты...

Вось такі быў аповяд нашага далёкага (і блізкага, аказваецца) гасця-чытача з Карэліі. Думаецца, што расказаў яго з цікавасцю прачытаюць і нашы, тутэйшыя чытачы.

P.S. А праз некалькі дзён Якуб Лапатка даслаў нам з Наваполацка пераклад верша Тойва Флінка «Дзе ж мой народ?». Мы паршылі надрукаваць яго разам з гэтым рэпартажам аб рэдакцыйнай сустрэчы з фінскім паэтам.

Аддзел пісьмаў «ЛіМа».

І не шмат каму сілы удалося сабраць, каб ля родных магілак ўсё ж свой век даканаць.

Ён сыходзіў, вяртаўся, мой народ, нібы цень. Толькі дзе ён застаўся аж па сённяшні дзень?

Можа, ў сведкаў спытацца жывых? Можа, скажа дасведчаны знаўца, пакапаўшыся ў кнігах вучоных сваіх, хто ж такія

інгерманландцы? Пераклаў з фінскай Якуб ЛАПАТКА.

3 9 ПА 15 СТУДЗЕНЯ

10 студзеня, 20.35

«ПАЭЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»

Вы пачуеце вершы Янкі Купалы.

10 студзеня, 21.50

«ЛІРА»

Мастацка-публіцыстычная праграма запрашае ў Ветнаўскі музей народнай творчасці. Гаворна пойдзе аб праблемах эстэтычнага выхавання, гістарычнай памяці, аб адносінах да нацыянальнай культуры.

Вядучы — журналіст У. Сцепаненка.

11 студзеня, 20.10

«НАШЫ ГОСЦІ»

Выступае Дзяржаўны акадэмічны хор Латвійскай ССР.

12 студзеня, 19.25

«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»

Агляд крытычнай пошты за тыдзень.

14 студзеня, 16.15

«ДЗВІНА»

Літаратурна-мастацкі часопіс.

Будзе прадстаўлена новая кніга вершаў У. Папковіча, серыя работ фотамастана з Каўнаса Р. Юшкіліса, вы пачуеце таксама на аглядзе-конкурсе аматарскіх кінастужак, які праходзіць у рамках III Усесаюзнага фестывалю народнай творчасці, на выстаўцы мастана В. Распопава. І на заканчэнне — знаёмства з маладой антрысай Л. Бучкінай.

15 студзеня, 15.40

ІГРАЕ ПІЯНІСТ С. ВАРАУКА

У праграме творы Скрабіна, Шапэна, Рахманінава.

15 студзеня, 16.45

«МОЯ РОДНЫ КУТ»

Канцэрт мастацкіх калектываў і майстроў мастацтваў БССР.

15 студзеня, 19.25

«У ПОШУКАХ ЗАЛАТОГА РУНА»

Прэм'ера дакументальнага фільма Беларускага тэлебачання.

Стужка расказвае аб праблемах беларускіх ільнаводаў.

Аўтар сцэнарыя — А. Аўрынская. Рэжысёр — Л. Гедравічус.

15 студзеня, 19.45

КАНЦЭРТ ДЗЯРЖАУНАГА АКАДЭМІЧНАГА РУСКАГА ХОРУ СССР

Прагучаць творы Бартнянскага, Грачанинава, Свірыдава.

15 студзеня, 22.55

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма. Вядучы — А. Гаўрон.

Саюз пісьменнікаў БССР вызнавае глыбокае спачуванне пісьменніку Льву Караічаву з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 00004

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.